

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

JOLANTA RAŽUKIENĖ
TEISĖS IR VALDYMO MAGISTRANTŪROS STUDIJŲ PROGRAMA
TVimn7-01

VOKIETIJOS FEDERALINIS KONSTITUCINIS TEISMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
doc. dr. Milda Vainiūtė

Vilnius, 2009

TURINYS

IVADAS	4
1. KONSTITUCINĖS KONTROLĖS ATSIKADIMO PRIELAIDOS, BŪDINGIAUSI BRUOŽAI IR REIKŠMĖ	15
2. VOKIETIJOS KONSTITUCINGUMO RAIDA	18
2.1. Pirmosios Vokietijos konstitucijos ir konstitucinės kontrolės užuomazgos.....	19
2.2. 1949 metų Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio įstatymo atsiradimo prielaidos ir pagrindiniai bruožai.....	20
3. VOKIETIJOS FEDERALINIO KONSTITUCINIO TEISMO KONSTITUCINIO STATUSO PAGRINDINIAI BRUOŽAI	23
3.1. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas – kaip konstitucinis organas.....	24
3.2. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas – kaip teisminė institucija.....	25
3.3. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas – valstybės valdžios institucijų sistemoje	26
3.4. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas – „Konstitucijos sergėtojas“.....	27
3.5. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo struktūra.....	27
4. VOKIETIJOS FEDERALINIO KONSTITUCINIO TEISMO TEISĖJŲ STATUSAS	31
4.1. Reikalavimai kandidatui į Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjus.....	32
4.2. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjų kadencija.....	33
5. VOKIETIJOS FEDERALINIO KONSTITUCINIO TEISMO KOMPETENCIJA ...	35
5.1. Teisės normų atitikties Konstitucijai kontrolė.....	37
5.1.1. Abstrakčioji normų kontrolė.....	40
5.1.2. Konkrečioji normų kontrolė.....	41
5.2. Aukščiausiųjų federacijos institucijų ginčų nagrinėjimas (ginčai dėl kompetencijos).....	43
5.3. Ginčų tarp federacijos subjektų nagrinėjimas.....	45
5.4. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencija konstitucinės santvarkos apsaugos srityje	46
5.4.1. Kaltinimai federaliniam prezidentui ir federaliniams teisėjams	47
5.4.2. Politinių partijų veiklos uždraudimas.....	49
5.4.3. Pagrindinių konstitucinių teisių ribojimas.....	51

5.5. Rinkiminių ginčų nagrinėjimas.....	53
5.6. Individualių konstitucinių skundų nagrinėjimas.....	54
5.6.1. Konstitucinio skundo leistinumasis.....	56
5.6.2. Faktinė konstitucinio skundo reikšmė.....	59
5.7. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimas iš teisės sistemos	60
6. ATSKIROSIOS NUOMONĖS INSTITUTAS.....	62
7. VOKIETIJOS FEDERALINIO KONSTITUCINIO TEISMO POVEIKIS TEISINEI SISTEMAI BEI VISUOMENĖS TEISINĖS SĄMONĖS FORMAVIMUISI	64
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	69
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	74
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	80
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	81
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	82
PRIEDAI.....	84

IVADAS

Konstitucija - aukščiausios teisinės galios aktas, kuriame atsispindi visuomenės sutartis, t.y. visų piliečių demokratiškai prisiimtas įsipareigojimas savo dabartinei ir būsimosioms kartoms gyventi pagal Konstitucijoje įtvirtintas pamatines taisykles ir joms paklusti, kad būtų užtikrintas valdžios legitimumas, jos sprendimų teisėtumas, žmogaus teisės ir laisvės, kad visuomenėje būtų santarvė. Konstitucija, kaip aukščiausios teisinės galios aktas ir visuomenės sutartis, yra grindžiama universalioomis, nekvestionuojamomis vertybėmis – suvereniteto priklausymu tautai, demokratija, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimu bei jų gerbimu, pagarba teisei ir teisės viešpatavimu, valdžios galių ribojimu, valdžios įstaigų priederme tarnauti žmonėms ir atsakomybe visuomenei, pilietiškumu, teisingumu, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu. Konstitucijoje yra nustatyti žmogaus ir valstybės santykių, viešosios valdžios formavimo ir funkcionavimo, kitų svarbiausių visuomenės ir valstybės gyvenimo santykių pagrindai.¹

Teisės konstitucionalizavimo procese itin svarbus vaidmuo tenka Konstituciniam Teismui – specialiai konstitucinės justicijos institucijai, vykdančiai konstitucinę teisminę kontrolę. Būtent pagal savo kompetenciją sprendamas dėl žemesnės galios teisės aktų (jų dalių) atitikties aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia Konstitucijai, ir vykdydamas kitus savo konstitucinius įgaliojimus šis teismas vykdo konstitucinį teisingumą, garantuoja Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą. Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas bylas, ne tik užtikrina Konstitucijoje įtvirtintų pagrindinių teisių apsaugą, ne tik žiūri, kad nebūtų peržengtos Konstitucijoje nustatytos valstybės institucijų galių ribos, bet ir daro tiesioginę įtaką tiek teisės normų kūrimui, tiek teisės praktikai.

Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas – vienas pirmųjų, įkurtų Europoje pagal H.Kelzeno modelį, padaręs neabejotiną įtaką kitų šalių konstitucinės kontrolės institucijoms. Lietuvos Konstitucinis Teismas taip pat priklauso šiam konstitucinės kontrolės modeliui. Todėl manytina, kad nagrinėti Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimus, jų reikšmę

¹ Abramavičius A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje // Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, Nr.11 (101), p. 15.- ISSN 1392-6195

teisės sistemai bei visuomeniniam gyvenimui, taip pat atskleisti svarbiausias Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo veiklos problemas šiandien dienai – aktualu.

Problema – Apie Vokietijos Federalinį Konstitucinį Teismą vis dar nepakanka lietuvių autorių darbų, daugiausiai mokslinės literatūros šia tema yra parašę Vokietijos mokslininkai. Lietuvių autorių ši tema yra nagrinėta tik fragmentiškai. Šio darbo autorė siekia išsamiau išnagrinėti tas sritis, kurios buvo mažiausiai lietuvių autorių nagrinėtos, taip pat apžvelgti naujausius mokslinius straipsnius, iškelti aktualiausias problemas.

Tyrimo objektas - Vokietijos Federacinėje Respublikoje teisingumą įgyvendina federalinių žemių teismai, federaliniai teismai ir Federalinis Konstitucinis Teismas. Šio darbo tyrimo objektas viena iš Vokietijos teisminių valdžios institucijų – Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas.

Tyrimo dalykas - Šiame darbe bus nagrinėjama Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo raida, teisinis statusas, įgaliojimai, poveikis teisinei sistemai ir visuomenės teisei sąmonei.

Tyrimo tikslas - Atsižvelgiant į magistro baigiamojo darbo tyrimo objektą bei dalyką, tiesioginis darbo tikslas yra išanalizuoti ir atskleisti Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo raidą, teisinį statusą, įgaliojimus, poveikį teisei sistemai ir visuomenės teisei sąmonei. Šiuo darbu nebus siekiama atlikti konstitucinės kontrolės lyginamosios analizės. Lyginamasis metodas bus naudojamas tik tuo tikslu, kad labiau atskleisti aptariamo dalyko esmę ir išryškinti nacionalinių teisės aktų tobulinimo poreikį.

Tyrimo uždaviniai.

Tam, kad būtų visapusiškai pasiektas tyrimo tikslas, iškeliami šie uždaviniai:

1. išanalizuoti konstitucinės kontrolės atsiradimo prielaidas, būdingiausius bruožus ir reikšmę;
2. apžvelgti Vokietijos konstitucingumo raidą;
3. išanalizuoti Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo konstitucinio statuso pagrindinius bruožus bei šio teismo teisėjų statuso pagrindinius bruožus;
4. aptarti Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo struktūrą;

5. detaliai išnagrinėti Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimus, kai kuriuos palyginant kitų šalių konstitucinės kontrolės institucijų kontekste;

6. atskleisti atskirosios nuomonės instituto reikšmę teisėjų nepriklausomumui;

7. išanalizuoti Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo poveikį teisei sistemai bei visuomenės teisinės sąmonės formavimuisi.

Pagrindinių sąvokų patikslinimas ir interpretacija.

Patikslinamos bei interpretuojamos šios sąvokos:

1. Konstitucinis Teismas;
2. Federalinis Konstitucinis Teismas;
3. Atskiroji nuomonė;
4. Konstitucinis skundas;
5. Teisinė sąmonė;
6. Asmens teisės;
7. Teisinė sistema.

1. Konstitucinis Teismas (angl. constitutional court, vok. Verfassungsgericht).

Konstituciniai teismai įsteigti laikantis teisės. Jie yra nuolatiniai, turi privalomą jurisdikciją, yra nepriklausomi ir taiko įstatymų viršenybės principą. Pačiame Konstitucinio Teismo institucijos pavadinime slypi du elementai - konstitucija ir teismas.² Konstitucinis Teismas – teisminės valdžios dalis. Pasak E.Jarašiūno, Konstitucinis Teismas - tai institucija, kurios paskirtis

² Favoreu L. Konstituciniai teismai. - Vilnius: Garnelis, 2001. – 11 p.- ISSN 1392-1673

užtikrinti *konstitucijos viršenybę* teisės sistemoje, laiduoti konstitucijos principų, normų bei institutų apsaugą.³

Vokietijos konstitucinėje doktrinoje pažymima, kad Vokietijos Konstitucinis Teismas yra teismas, kuris priima privalomą galią turinčius sprendimus dėl teisės normų galiojimo ir kuris yra sudėtinė teisminės valdžios dalis.⁴

2. Federalinis Konstitucinis Teismas (angl. the Federal Constitutional Court, vok. das Bundesverfassungsgericht). Federalinis Konstitucinis Teismas – tai konstitucinę kontrolę įgyvendinanti institucija Vokietijoje.

3. Atskiroji nuomonė (lot. votum separatum, angl. separate opinion, vok. die abweichende Meinung). Atskiroji nuomonė - tai raštu išdėstyta, viešai paskelbta teisėjo, nesutinkančio su teisėjų daugumos nuomone dėl bylos sprendimo, pozicija. Atskiroji teisėjo nuomonė gali būti pareiškama dėl paties sprendimo, jeigu teisėjas būtų nusprendęs priešingai arba tik dėl jo argumentacijos, ji gali būti susijusi tiek su teisės klausimais, tiek su faktinių aplinkybių nustatymu, įrodymų vertinimu.

Atskiroji nuomonė neturi privalomosios teisės šaltinio galios ir nėra teismo sprendimo sudedamoji dalis – tai tik individualios teisėjo pozicijos, besiskiriančios nuo sprendime išdėstytos bylą nagrinėjusių teisėjų daugumos nuomonės, pareiškimas.⁵

4. Konstitucinis skundas (angl. the constitutional complaint, vok. die Verfassungsbeschwerde). Konstituciniais skundais paprastai laikomi kreipimaisi, kuriais pareiškėjas prašo ištirti dėl jo viešojo administravimo institucijų priimtų sprendimų konstitucingumą. Vokiško konstitucinio skundo modelio, dar vadinamo skundu dėl teismo ar viešojo administravimo institucijos sprendimo, esmė tokia: šis skundas grindžiamas tuo, kad priimant sprendimą buvo pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos pareiškėjo procesinės teisės arba tuo, kad teisės norma buvo pritaikyta Konstitucijai prieštaraujančiu būdu, t. y. buvo pasiremta tokia normos interpretacija, kuri neatitinka Konstitucijos nuostatų.

³ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. - 48 p. -ISBN 9955-557-19-2

⁴ Žilys J. Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001. – 130 p.-ISBN 9986-452-77-5

⁵ Staugaitytė V. Atskiroji nuomonė konstitucinėje justicijoje: teismo kolegialumas vs. teisėjo vidinis nepriklausomumas // Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, Nr.9 (111), p. 125. - ISSN 1392-6195

Kitose valstybėse (pvz., Lenkijoje) asmens konstitucinio skundo institutas grindžiamas siauresne tokio skundo samprata, tai yra vadinamasis konstitucinis skundas dėl teisės normos. Šiuo atveju pareiškėjas neginčija paties teismo (viešojo administravimo institucijos) sprendimo teisingumo, bet nurodo, kad toks sprendimas buvo priimtas remiantis Konstitucijai prieštaraujančia teisės norma. Esant tokiam asmens konstitucinio skundo modeliui šių skundų nagrinėjimas paprastai tampa savotiška normų kontrole.⁶

5. Teisinė sąmonė (angl. legal consciousness, vok. das rechtliche Bewusstsein) – sistema idėjų, vaizdinių bei teorijų, kurias sukuria žmonės apie galiojančią ir pageidautiną teisę, taip pat teigiamos ir neigiamos emocijos, kurias patiria žmonės, susidūrę su teise.⁷

6. Asmens teisės (angl. human rights, vok. Menschenrechte) – subjektinės galimybės (priklausančios nuo subjekto valios), veikti ar neveikti ir kartu gintis nuo tokio veikimo ar neveikimo laisvės ribojimo ir pažeidimo įstatymu ar kitokiu teisės aktu. Asmens teisės – objektiniai gėriai, kuriuos valstybė privalo savo iniciatyva saugoti ir ginti.⁸

7. Teisinė sistema (angl. legal system) – tai teisės sistema su teisėkūros ir teisės įgyvendinimo (teisėsaugos) institucijomis bei jų veikla.⁹

Hipotezės iškėlimas.

Pirmoji hipotezė – Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas daro poveikį teisei sistemai bei visuomenės teisinės sąmonės formavimuisi.

Antroji hipotezė – Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai yra pakankami, kad būtų užtikrinta Konstitucijos apsauga ir demokratija.

⁶ Abramavičius A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontroleje // Jurisprudencija: mokslo darbai. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, Nr.11 (101). p. 18. - ISSN 1392-6195

⁷ Vaišvila A. Teisės teorija. - Vilnius: Justitia, 2000. –169 p.- ISBN 9986-567-41-6

⁸ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. – 215 p.- ISBN 9955-557-17-6

⁹ Vaišvila A. Teisės teorija. - Vilnius: Justitia, 2000. –275 p.- ISBN 9986-567-41-6

Tyrimo metodai.

Magistro baigiamajame darbe naudotasi įvairiais teoriniais ir empiriniais tyrimo metodais kaip tyrimo objekto pažinimo būdais, siekiant visapusiškai išanalizuoti tiriamus reiškinius.

Teoriniai tyrimo metodai.

Vienas pagrindinių šio darbo autorės taikytų metodų yra *lyginimo metodas*. Lyginimo metodas naudotas nagrinėjant įvairių mokslininkų nuomones ir išvadas apie Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo teisinį statusą bei jo įgaliojimus. Šis metodas taip pat naudotas, gretinant kitų šalių konstitucines justicijas su Vokietijos Federaliniu Konstituciniu Teismu. Moksliniais tyrimais pagrįstų išvadų lyginimas galėtų tapti teoriniu pagrindu nacionalinių teisės aktų tobulinimui, siekiant didesnio teisinio reguliavimo efektyvumo bei nacionalinės teisės suderinamumo su kitų Europos šalių teise.

Lyginamasis istorinis metodas taikytas analizuojant Vokietijos konstitucionalizmo raidą.

Sisteminės analizės metodu naudotasi, tiek tiriant atskirus institutus, tiek Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimų visumą, atskleidžiant jų tarpusavio sąveiką, poveikį teisei sistemai ir visuomenei.

Dedukcijos metodas taikytas sukaupitai ir teoriškai ištirtai empirinei medžiagai susisteminti bei nuoseklesnėms ir tikslesnėms išvadoms atlikti.

Empiriniai tyrimo metodai.

Pagrindinis šiame darbe taikytas empirinis tyrimo metodas yra *teisinių dokumentų analizės metodas*, kurio pagalba atskleisti bei išanalizuoti Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai, statusas. Tikslui pasiekti buvo išanalizuoti įvairūs tiek Vokietijos, tiek Lietuvos, taip pat kitų užsienio šalių teisės šaltiniai.

Darbo struktūra

Darbą sudaro įvadas, septyni skyriai, išvados bei pasiūlymai, literatūros sąrašas, anotacija lietuvių ir anglų kalbomis, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, priedai.

Pirmajame skyriuje apžvelgiama konstitucinės kontrolės atsiradimo prielaidos, būdingiausi bruožai ir reikšmė. Antrajame skyriuje nagrinėjama Vokietijos konstitucingumo

raida. Trečiajame šio darbo skyriuje analizuojama Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo konstitucinio statuso pagrindiniai bruožai, ketvirtajame skyriuje – šio teismo teisėjų statuso pagrindiniai bruožai. Penkto darbo skyriaus tikslas – išnagrinėti Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimus, kai kuriuos palyginant kitų šalių konstitucinės kontrolės institucijų kontekste. Šeštajame skyriuje siekiama atskleisti atskirosios nuomonės instituto reikšmę teisėjų nepriklausomumui. Septintajame skyriuje nagrinėjamas Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo poveikis teisinei sistemai bei visuomenės teisinės sąmonės formavimuisi, tai - apibendrinamoji baigiamojo darbo dalis, kurioje susumuojami darbo rezultatai, atsakoma, ar pasitvirtino keltos hipotezės. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir pasiūlymai.

Mokslinės literatūros analizė

Raktiniai žodžiai: Konstitucinis Teismas, Federalinis Konstitucinis Teismas, atskiroji nuomonė, konstitucinis skundas, Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai, Federalinio Konstitucinio Teismo statusas, konstitucionalizmo raida.

Keywords: constitutional court, the Federal Constitutional Court, separate opinion, the constitutional complaint, authorization of the Federal Constitutional Court, status of the Federal Constitutional Court, the development of constitutionalism.

Lietuvos autorių mokslinės literatūros analizė. Konstitucinio skundo sampratą, požymius ir paskirtį sisteminės analizės, lyginimo ir kt. metodų pagalbos būdu atskleidžia **Abramavičius A. (2007)**¹⁰. Autorius, atskleisdamas Konstitucijos reikšmę, ypatingą jos vietą valstybės ir visuomenės gyvenime, svarbą asmens teisių ir laisvių apsaugai, akcentuoja Konstitucinio Teismo vaidmenį. Konstitucinis Teismas, kaip speciali konstitucinės justicijos institucija, vykdo konstitucinę teisminę kontrolę, sprenddamas žemesnės galios teisės aktų (jų dalių) atitikties aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia Konstitucijai, klausimus ir

¹⁰ Abramavičius A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje // Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, Nr.11 (101), p. 15-21. - ISSN 1392-6195

vykdydamas kitus savo konstitucinius įgaliojimus. Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas bylas, ne tik užtikrina Konstitucijoje įtvirtintų pagrindinių teisių apsaugą, žiūri, kad nebūtų peržengtos Konstitucijoje nustatytos valstybės institucijų galių ribos, bet kartu daro tiesioginį poveikį tiek teisės normų kūrimui, tiek teisės praktikai. Taip pat autorius iškelia konstitucinio skundo svarbą ir reikšmę, tam jis pasitelkia kitų užsienio šalių praktiką. Autorius daro išvadą, kad konstitucinio skundo institutas suteikia asmeniui galimybę tiesiogiai ginti savo teises, kurios, jo manymu, yra pažeistos ir taip yra garantuojama veiksmingesnė konstitucinių asmens teisių apsauga.

Kitas lietuvių autorius **Jarašiūnas E.** (2003)¹¹, taikydamas įvairius teisinio tyrimo metodus: loginį, analitinį, sisteminės analizės ir kitus, atskleidė konstitucinės justicijos ypatumus, konstitucinio reguliavimo apsaugos mokslinę doktriną, palygino Lietuvos konstitucinės apsaugos praktiką su kitų šalių praktika. Taip pat autorius atskleidė amerikietiškojo konstitucinės kontrolės modelio bruožus bei ypatumus ir palygino jį su europietiškoju modeliu, nurodė abiejų modelių privalumus bei trūkumus.

Autorius **Jarašiūnas E.** (2005)¹² kolektyvinėje monografijoje analizavo konstitucinio reguliavimo raidą nuo pirmosios iki naujausių konstitucijų. Autorius akcentavo, kad konstitucija – aukščiausiaji šalies teisė, o jos normos bei principai, apibrėžiantys valdžios galių ribas ir įtvirtinantys asmens ir valstybės santykių pagrindus yra didžiausia teisinė garantija.

Kybartienė E. (2007)¹³ aptaria teismų, valstybėje narėje vykdančių konstitucingumo kontrolę, skirtingumus. Pabrėžiama, kad yra du pagrindiniai tokios kontrolės modeliai: amerikietiškas modelis pagrįstas tuo, kad konstitucinę kontrolę vykdo bendrosios kompetencijos teismai ir europietiškas (dar kitaip austriškasis) modelis, pasižymintis atskiro Konstitucinio Teismo buvimu. Autorė, remdamasi įvairiais moksliniais metodais: lyginamuoju, sisteminės analizės, apibūdina Konstitucinių Teismų įgaliojimus federacinėse valstybėse, atskleidžia jų panašumus ir skirtumus.

Išnagrinėjusi Konstitucinių Teismų modelius, autorė daro išvadą, kad Konstituciniams Teismams būdinga tai, jog konstitucijos teisminė apsauga patikėta specialiai teismo pobūdžio institucijai (Konstituciniam Teismui), tuo tarpu kiti teismai šių klausimų nesprendžia. Antra, Konstitucinio Teismo vykdomai konstitucijos apsaugai būdingas kompleksinis pobūdis, nes

¹¹ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.- 318 p. - ISBN 9955-557-19-2

¹² Jarašiūnas. E. Nuo pirmosios iki naujausių konstitucijų: keletas minčių apie konstitucinio reguliavimo raidą / Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinių reguliavimą: kolektyvinė monografija. - Vilnius: MRU Leidybos centras, 2005, - p. 9- 33. - ISBN 995519006X

¹³ Kybartienė E. Konstituciniai teismai Europos Sąjungos teisinėje erdvėje // Jurisprudencija: mokslo darbai. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, Nr.7 (97), p. 55-63. – I SSN 1392-6195

Konstitucinio Teismo veikla apima ne tik įstatymų konstitucingumo kontrolę, bet ir ginčus, susijusius su Konstitucijos taikymu (rinkimų ir federaciniai ginčai, individų konstituciniai skundai ir t. t.). Trečia, Konstitucinio Teismo vykdoma konstitucinė kontrolė yra abstrakti. Ji nėra būtinai susieta su konkrečiu teisės taikymo atveju. Ketvirta, kontrolė yra absoliutaus pobūdžio, nes Konstitucinio Teismo sprendimas privalomas erga omnes. Konstitucinio Teismo sprendimo pasekmės – akto anuliavimas arba pašalinimas iš teisės sistemos.

Staugaitytė V. (2008)¹⁴ remdamasi įvairiais moksliniais metodais: lyginamuoju, sistemine analize ir kitais metodais, savo moksliniame straipsnyje apžvelgia pagrindines atskirosios nuomonės instituto funkcijas, pateikia tipiškiausių jo šalininkų ir priešininkų argumentus, nagrinėja šio instituto įtaką kolegialiam konstitucinės justicijos institucijų darbui, teisėjų pasitarimų konstruktyvumui ir sprendimų priėmimui, pateikia atskirųjų nuomonių reikšmės teismo sprendimų įtaigai ir konstitucinės justicijos autoritetui vertinimą. Autorė taip pat pateikia savo išvadas dėl atskirosios nuomonės instituto įtakos teismų darbui bei sprendimų priėmimui. Pagrindinė šio instituto paskirtis, pasak autorės, paprastųjų teismų veikloje – stiprinti teisėjų vidinį nepriklausomumą bei atsakomybę už priimtą sprendimą ir palengvinti instancinę teismų sprendimų teisėtumo kontrolę. Autorė taip pat pateikia ir atskirųjų nuomonių priešininkų argumentus, kad jos silpnina sprendimų įtaigą ir kenkia konstitucinės justicijos autoritetui.

Šabanavičiūtė G. (2006)¹⁵ magistro baigiamajame darbe taikydama sintezės, dedukcijos ir kt. metodus nagrinėjo Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo formavimo tvarką, struktūrą, įgaliojimus, siekė atskleisti federacijos ir federalinių žemių kompetenciją konstitucinės kontrolės srityje bei Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencijos ir Europos Bendrijos teisės sąveiką.

Autorė **Vainiutė M.** (2005)¹⁶ apžvelgė seniausias Vokietijos konstitucijas, Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio įstatymo atsiradimo prielaidas bei išanalizavo pagrindinius jo bruožus, atskleidė ankstesnių Vokietijos konstitucijų įtaką Pagrindiniam įstatymui. Autorė taip pat akcentavo, kad Federalinis Konstitucinis Teismas pirmąsyk Vokietijos Federacijos istorijoje

¹⁴ Staugaitytė V. Atskiroji nuomonė konstitucinėje justicijoje: teismo kolegialumas vs. teisėjo vidinis nepriklausomumas // Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, Nr.9 (111), p. 125-131. - ISSN 1392-6195

¹⁵ Šabanavičiūtė G. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas: magistro darbas: 01 S – Teisė.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. – 63 p. - URL: http://vddb.library.lt/obj/LT-eLABA-0001:E.02~2006~D_20061214_092703-49119[žiūrėta 2008 10 09]

¹⁶ Vainiutė M. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas /Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą: kolektyvinė monografija. - Vilnius: MRU Leidybos centras, 2005, p. 81-131 - ISBN 995519006X

buvo įtvirtintas tik priėmus Pagrindinį įstatymą. Autorė glaustai apibūdino šios institucijos statusą, sudarymo principus bei įgaliojimus.

Žilys J. (2001)¹⁷ nagrinėja Konstitucijos apsaugos problemas, Konstitucinio Teismo statuso pagrindinius bruožus. Autorius, taikydamas loginį, analitinį, sisteminės analizės ir kitus metodus, aiškino Konstitucinio Teismo sampratą bei pateikė Vokietijos konstitucinio teismo modelio sampratą.

Taip pat rašant šį darbą buvo remtasi **Bacevičiaus V.**, **Bučalio L.**, **Daktarienės I.**, **Kūrio E.** ir kitų autorių darbais.

Užsienio autorių mokslinės literatūros analizė. Plačiausiai bei išsamiausiai išanalizuota Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo raida, statusas, įgaliojimai Vokietijos autorių darbuose. Didelė dalis šių autorių darbų pateikta Mykolo Romerio universiteto prenumeruojamose duomenų bazėse, visatekstėje vokiečių kalba Beck-Online.

Dürig G., Maunz Th. (2009)¹⁸ išsamiai analizuoja Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjų statusą, analizuoja teismo įgaliojimus.

Favoreu L. (2001)¹⁹ loginiu, analitiniu, sisteminės analizės metodais nagrinėjo Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo formavimo tvarką, struktūrą, veiklą, įgaliojimus, kompetenciją. Autorius pateikia teismo sprendimų bei jų padarinių sampratą, konstitucinio skundo sampratą. Taip pat aiškina kaip atsirado europietiškas konstitucinės justicijos modelis, atskleidžia, kas yra įvairių šalių Konstituciniams Teismams bendra ir kuo jie vienas nuo kito skiriasi. Autorius taip pat atliko įvairių šalių: Vokietijos, Austrijos, Prancūzijos konstitucinės justicijos įtakos politinei tvarkai analizę. Pagal įgaliojimų, kompetencijų pobūdį išskiriami aktyvesni teismai, prie kurių autorius priskiria tuos teismus, į kuriuos gali kreiptis tiek įvairios valdžios institucijos, tiek privatūs asmenys. Iškeliama konstitucinio skundo svarba.

Limbach J. (1996)²⁰ dedukcijos, sisteminės analizės bei kitų metodų pagalba analizuoja Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimus, jo vaidmenį tiek Vokietijos teisės sistemai, tiek individualiai žmogaus teisių apsaugai. Autorė taip pat išsamiai analizuoja teismo poveikį politinei sistemai, pateikia savo argumentus, atremdama kritiką autorių,

¹⁷ Žilys J. Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001.- 214 p. - ISBN 9986-452-77-5

¹⁸ Dürig G., Maunz Th. Grundgesetz. Kommentar // <http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMaunzDuerigKoGG%5F53%2FGG%2Fcont%2FMaunzDuerigKoGG%2EGG%2EA18%2ET2%2Ehtm> [žiūrėta 2008 12 23]

¹⁹ Favoreu L. Konstituciniai teismai. - Vilnius: Garnelis, 2001. - 175 p. - ISSN 1392-1673

²⁰ Limbach J. Das Bundesverfassungsgericht als politischer Machtfaktor//<http://whi-berlin.de/limbach> [žiūrėta 2008 12 05]

reiškiančių skeptišką požiūrį į konstitucinio skundo įtvirtinimą. Pateikia oponentų argumentus dėl konstitucinio skundo neigiamos įtakos Konstitucinio Teismo veiklai.

Limbach J. (1998)²¹ pasisakydama apie teisėjų atskirąją nuomonę, akcentavo, kad teisėjai yra tiesiog taip pat žmonės, „susidedantys iš kraujo ir kūno“, kurie gali turėti skirtingą nuomonę teisės klausimais, o atskirosios nuomonės institutas suteikia teismo sprendimams daugiau viešumo, skaidrumo, didina pasitikėjimą teismu. Kita vertus buvusi Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo prezidentė pastebi, kad atskiroji nuomonė naudojama tik kaip kraštutinė priemonė, kadangi ji vis tik reikalauja nemažai laiko, dvasinių bei intelektinių jėgų.

Limbach J. (2000)²² pateikia Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo formavimo principus, tvarką, taip pat atskleidė teismo padėtį Europos erdvėje bei palygino kitų Europos Konstitucinių Teismų kontekste. Taip pat autorė analizuoja konstitucinio skundo reikšmę bei poveikį teismui ir visuomenei, ypatingą dėmesį skirdama pirmiausiai žmogaus teisių apsaugai.

Limbach J. (2001)²³ knygoje apie Vokietijos Federalinį Konstitucinį Teismą apžvelgia istorinę raidą, apibūdina įvairialypį teismo statusą, teismo struktūrą, gana plačiai analizuoja teismo įgaliojimus. Taip pat atskirą skyrių skiria konstitucinio skundo nagrinėjimui.

Autoriai **Maunz Th., Schmidt – Bleibtreu B., Klein F., Bethge H.** (2009)²⁴ plačiai analizuoja Federalinio Konstitucinio Teismo statusą, struktūrą, apibūdina teismo kompetenciją, pateikia išvadas. Autoriai teigia, kad Federalinio Konstitucinio Teismo, kaip „Konstitucijos sergėtojo“ vaidmuo yra deskriptyvios, aprašomosios prigimties, t.y. suprantamas kaip neabejotinai svarių, tačiau įstatymiškai fiksuotų ir limituotų Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencijų implikacija.

Pieroth B., Silberkuhl P. (2008)²⁵ išsamiai analizuoja konstitucinio skundo institutą: reikalavimus, kuriuos turi atitikti konstitucinis skundas, jo pateikimo tvarką, terminus, funkcijas bei reikšmę.

²¹ Limbach J. Das Bundesverfassungsgericht und das Minderheitsvotum. Einführung des Minderheitsvotums am Verfassungsgerichtshof. 16. Oktober 1998. Stenografisches Protokoll// http://www.parlament.gv.at/PG/DE/XX/III/III_00151/fname_119511.pdf [žiūrėta 2008 11 05]

²² Limbach J. die Kooperation der Gerichte in der zukünftigen europäischen Grundrechtsarchitektur // <http://whi-berlin.de/limbach> [žiūrėta 2008 12 05]

²³ Limbach J. Das Bundesverfassungsgericht. – München: Beck, 2001. - 96 p.- ISBN 3 406 44761 9

²⁴ Maunz Th., Schmidt – Bleibtreu B., Klein F., Bethge H.. Bundesverfassungsgerichtsgesetz// <http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMauSchmKleBetKoBVerfGG%5F29%2FBVerfGG%2Fcont%2FMauSchmKleBetKoBVerfGG%2EBVerfGG%2EP1%2ET44%2Ehtm> [žiūrėta 2008 11 12]

²⁵ Pieroth B., Silberkuhl P. Die Verfassungsbeschwerde. - Münster: ZAP Verlag, 2008. – 718 p.- ISBN 978-3-89655-373-7

Schlaich K., Koriath S. (2007)²⁶ išsamiai analizavo Federalinio Konstitucinio Teismo įsteigimo prielaidas, teismo statusą, įgaliojimus, jų poveikį teisinei sistemai bei visuomenės teisinės sąmonės formavimuisi. Autoriai pažymėjo, kad Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas užima dvejopą poziciją: iš vienos pusės – kaip savarankiškas ir nepriklausomas teismas, iš kitos – kaip konstitucinis organas, kurio statusas ir kompetencija išplaukia iš pačios Konstitucijos, kurioje teismas traktuojamas „kaip pagrindinis Konstitucijos sergėtojas“, turintis aukščiausią autoritetą ir galią. Konstitucinio teisingumo taikymo ribos, pasak minėtų autorių, priklauso nuo Konstitucijos interpretavimo metodų. Kaip Federalinis Konstitucinis Teismas išdėstys Pagrindinio įstatymo normų interpretavimą, priklausys, ar praplės savo įgaliojimų ribas, ar jas sumažins. Viena pagrindinių Konstitucinio Teismo užduočių – kontroliuoti valdžios galias, išsaugant Konstitucijos nepažeidžiamumą. Kitaip sakant, Federalinis Konstitucinis Teismas privalo prižiūrėti valdžios institucijas, kad jos nepažeidintų Konstitucijos. Taip pat viena iš pagrindinių užduočių įvardijama ir konstitucinių asmens laisvių apsauga, kurios išraiška yra konstitucinio skundo institutas.

Scholler H., Straßmair S. (2008)²⁷ lyginimo, sisteminės analizės bei kitų metodų pagalba, taip pat pasitelkdami teismo praktiką, pateikė konstitucinio skundo sampratą ir reikšmę. Iškeldami Konstitucinio Teismo įgaliojimų svarbą, kartu teigia, kad didelė dalis pateikiamų konstitucinių skundų – nepagrįsti. Autoriai atskleidžia konstitucinio skundo reikšmės asmens teisėms dualizmą.

Scholler H., Straßmair S. (2008)²⁸ lyginimo, sisteminės analizės metodų pagalba, analizuodami teismų praktiką, išklėlė Konstitucinio Teismo vaidmenį, ginant individualias teises. Pateikė Konstitucinio Teismo sampratą, apibūdindami Konstitucinį Teismą kaip pagrindinį žmogaus teisių, taip pat Pagrindinio įstatymo bei vertybių apsaugos garantą. Jie mato Konstitucinį Teismą tarsi Pagrindiniame įstatyme išdėstytų vertybių ir žmogaus teisių „apsauginį skydą“.

Zuck R. (2006)²⁹ detalai analizuoja konstitucinio skundo institutą: konstitucinio skundo objektą, reikalavimus, pateikimo terminus, jų poveikį.

Taip pat rašant šį darbą buvo remtasi ir kitų užsienio autorių darbais bei teismų praktika.

²⁶ Schlaich K., Koriath S. Das Bundesverfassungsgericht// http://beck-online.beck.de/Default.aspx?typ=reference&y=400&w=SchlaichKoriathHdbBVerfG&name=SchlaichKoriathHdbBVerfG&gl=1_1 [žiūrėta 2008 12 11]

²⁷ Scholler H., Dr. Straßmair S. Bundesverfassungsgericht und Verfassungsbeschwerde.// http://www.heinrich-scholler.de/05_BVerfG.pdf [žiūrėta 2008 12 09]

²⁸ Scholler H., Dr. Straßmair S. Das Grundgesetz der Bundesrepublik Deutschland//www.heinrich-scholler.de/06_Aufgaben_und_Funktionen_der_Grundrechte.pdf [žiūrėta 2008 12 09]

²⁹ Zuck R. Das Recht der Verfassungsbeschwerde. - München: Verlag C.H.Beck, 2006. – 411 p.- ISBN 3406467237

1. KONSTITUCINĖS KONTROLĖS ATSIDARIMO PRIELAIIDOS, BŪDINGIAUSI BRUOŽAI IR REIKŠMĖ

Teisės moksle, teisėkūroje, teisės normų taikymo praktikoje, taip pat visuomenės gyvenimo srityje jaučiama vis didesnė konstitucinių vertybių įtaka bei reikšmė. „Konstitucijos normos ir principai, apibrėžiantys valdžios galių ribas, įtvirtinantys asmens ir valstybės santykių pagrindus, yra didžiausia teisinė garantija, kad visos šalies gyvenimas bus kreipiamas aiškiai nubrėžta linkme“.³⁰ Konstitucija – visos teisinės sistemos centras, teisinį gyvenimą „integruojantis branduolys“. Suvokiant Konstituciją, kaip aukščiausios galios teisės normas ir principus, būtina prisiiinti ir įsipareigojimus gyventi pagal Konstitucijoje įtvirtintas pamatinės vertybes. Pasak autoriaus E. Jarašiūno, Konstitucija nėra vien „fasadas“, tik realiai veikianti Konstitucija, kuria savo veikloje vadovaujasi, ją gerbia ir jos laikosi piliečiai, valstybės valdžios institucijos bei pareigūnai yra prasminga.³¹ Dėl išskirtinio Konstitucijos vaidmens būtina ir išskirtinė jos apsauga. Be abejonės, užtikrinant Konstitucijos viršenybę, svarbi visapusiška jos gynyba, tačiau svarbiausia užduotis tenka teisinei apsaugai, kuri vykdoma įgyvendinant konstitucinę justiciją. Būtent konstitucinės justicijos institucijai tenka svarbiausioji užduotis – laiduoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje.

Šio darbo autorės nuomone, kalbant apie konstitucinę kontrolę būtina nors trumpai paminėti šio instituto atsiradimą ir raidą. Konstitucinės kontrolės ištakos glūdi Jungtinių Amerikos Valstijų teisinėje sistemoje - Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 1803 m. Marbury v. Madison byloje. Teisėjas šioje byloje pareiškė, kad teisminė valdžia turi teisę ir privalo pasakyti, kas yra įstatymas.³² Taigi XIX amžius autorių dažnai vadinamas amerikietiškojo konstitucinės justicijos modelio amžiumi bei konstitucinės kontrolės pradžia.

Tikslinga būtų plačiau apibūdinti būdingiausius šios sistemos bruožus. Ši apsauga yra universali - ji taikoma ne tik įstatymams, bet ir visų lygių valdžios institucijų aktams bei veiksams. Taip pat yra svarbu tai, kad ši apsauga yra išskaidyta. Konstitucingumo klausimai nagrinėjami retsykais, juos sprendžia bet koks teismas, nagrinėdamas konkrečią bylą, jei tai

³⁰ Jarašiūnas. E. Nuo pirmosios iki naujausių konstitucijų: keletas minčių apie konstitucinio reguliavimo raidą / Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą: kolektyvinė monografija. - Vilnius: MRU Leidybos centras, 2005. - 9 p.- ISBN 995519006X

³¹ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 33 - ISBN 9955-557-19-2

³² Birmontienė T. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda: kolektyvinė monografija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2001. – 408 p.- ISBN 9955-442-61-1

susiję su bylos šalių interesais. Ši apsauga yra kauzatyvinio pobūdžio, nes konstitucingumo klausimai gali iškilti tik nagrinėjant konkrečią bylą, kurioje viena šalis ginčija normos konstitucingumą. Tai visada subsidiari kontrolė. Teismui tai tik viena iš problemų, kurią reikia išsiaiškinti, norint priimti teisingą sprendimą konkrečioje byloje. Kitas bruožas yra tas, kad ši teisės aktų konstitucingumo kontrolė visada santykinio pobūdžio, nes teismo sprendimas yra privalomas tik ginčo šalims (inter partes). Taigi pats sprendimas teisės normos nepanaikina. Jis nėra visuotinai privalomas (erga omnes). Tačiau, priimdami sprendimus, teismai į prieštaraujančias Konstitucijai įstatymo ar kito teisės akto normas neatsižvelgia, tarsi jų iš viso nebūtų. Amerikietiškajai sistemai būdinga tai, kad konstitucinės justicijos funkcija patikėta šalies teismams, ir ji nesiskiria nuo paprasto teisingumo įgyvendinimo tuo požiūriu, kad visus ginčus, nesvarbu, kokia jų prigimtis, nagrinėja tie patys teismai, laikydamiesi beveik tų pačių sąlygų. Tokia sistema yra Švedijoje, Danijoje, Graikijoje, ne taip seniai įvesta Suomijoje.³³

XX a. pradžioje susiformavo ir buvo įtvirtinta europietiškojo konstitucinės kontrolės modelio idėja. Šio modelio atsiradimą lėmė Vienos teisės mokyklos atstovo H. Kelzeno darbai. Europietiškojo (kartais vadinamo austriškuoju) konstitucinės kontrolės modelio pagrindinis skirtumas nuo amerikietiškojo - tas, kad konstitucinę kontrolę vykdo speciali institucija – Konstitucinis Teismas. H. Kelzenas aiškino, kad būtina sukurti efektyvias konstitucijos apsaugos teisinės garantijas, specialios institucijos teisės aktų konstitucingumo klausimams spręsti sukūrimas teisinį gyvenimą pakreiptų vieninga vaga. Tokiu būdu būtų išvengta nevienodų Konstitucijos interpretacijų, kurias teismai taiko įvairiose proceso stadijose.³⁴ Specialus teismas, pasak H. Kelzeno, užtikrintų galutinio rezultato pasiekimą, teisinės praktikos bendrumą. Ne mažiau svarbi aplinkybė būtų ta, kad šios institucijos sprendimas būtų absoliutaus pobūdžio ir pripažinus aktą prieštaraujančiu Konstitucijai, jis iš karto pašalinamas iš teisės sistemos.

Taigi autoriai, analizuodami amerikietiškąjį konstitucinės justicijos modelį, pastebėjo, kad šis modelis geriausia tinka *common law* sistemoms, jis atsiradęs būtent dėl šios teisės tradicijos, taigi jis tik joje ir efektyvus. Autorius E. Jarašiūnas nurodo pagrindinius amerikietiškojo teisminės kontrolės modelio trūkumus. Visų pirma, teismas yra pančiojamas nagrinėjamos civilinės ar baudžiamosios bylos aplinkybių. Konstitucingumo klausimas teisma dominina tiek, kiek jis gali lemti konkrečios civilinės ar baudžiamosios bylos sprendimą. Procesas neretai ilgėjai, kol byla keliauja per įvairias teismines instancijas, neretai praeina ne vieneri

³³ Kybartienė E. Konstituciniai teismai Europos Sąjungos teisinėje erdvėje // Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, Nr.7 (97), p. 56. –I SSN 1392-6195

³⁴ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.- p. 38- ISBN 9955-557-19-2

metai. Taip pat kaip jau buvo minėta anksčiau, teismų praktika tiesiogiai nevaržo įstatymų leidėjo. Ne mažiau svarbi aplinkybė yra ta, kad politinio proceso dalyviai ginčyti norminių aktų ar valstybės valdžios institucijų veiksmų konstitucingumo negali, tokią teisę turi tik bylos šalys. Taigi dėl šių pagrindinių priežasčių šis kontrolės modelis neprigijo kontinentinės teisės sistemos šalyse.³⁵

H. Kelzeno sukurtam konstitucinės justicijos modeliui būdinga keletas bruožų. Konstitucijos teisminė apsauga patikėta specialiai teisminio pobūdžio institucijai – Konstituciniam Teismui, kiti teismai šių klausimų nesprenžia. Konstitucinio Teismo vykdomai Konstitucijos apsaugai būdingas kompleksinis pobūdis, Konstitucinio Teismo veikla apima ne tik įstatymų konstitucingumo kontrolę, bet ir ginčus, kurie susiję su Konstitucijos taikymu (rinkimų ginčai, federaciniai ginčai, individų konstituciniai skundai ir kt.). Konstitucinio Teismo vykdoma konstitucinė kontrolė yra abstrakti, ji nėra susieta su konkrečiu teisės taikymo atveju. Ši kontrolė yra absoliutaus pobūdžio, nes Konstitucinio Teismo sprendimas yra privalomas erga omnes. Konstitucinio Teismo sprendimo pasekmės – akto anuliavimas ar pašalinimas iš teisės sistemos.

Galima pabandyti įvardinti teigiamus Europinio modelio aspektus ir teisėjų atžvilgiu. Teisėjai dirba atskiroje institucijoje, atskirtoje nuo bendrosios kompetencijos teismų, jie save laiko specialios institucijos nariais, kurių pareiga būti Konstitucijos saugotojais. Svarbi aplinkybė yra ta, kad teisėjai gali spręsti konstitucinius klausimus geriau nei bendrosios kompetencijos teisėjai.³⁶

Po antrojo pasaulinio karo buvo pripažintas konstitucinės justicijos būtinumas ir steigiami Konstituciniai Teismai Vokietijos Federacinėje Respublikoje, Italijoje, Austrijoje. Šis etapas buvo pavadintas antrąja konstitucinės justicijos įsitvirtinimo banga.

Apibendrinant darytina tokia išvada, kad konstitucinės kontrolės institutui būdinga įvairovė, priklausomai nuo kiekvienoje valstybėje vyraujančios teisės sistemos. Būtina pabrėžti, kad šiandien konstitucinės justicijos institutas tapo visuotinai pripažintu demokratinės konstitucinės santvarkos elementu, kuris funkcionuoja tiek senas demokratijos tradicijas turinčiose, tiek neseniai demokratinėmis tapusiose valstybėse. Taigi konstitucinės justicijos, kad ir kas šią funkciją vykdo, įsitvirtinimas sietinas su teisinės valstybės principu, kurio vienas būdingiausių bruožų – teisės viršenybės pripažinimas. Teisės konstitucingumo reikalavimas

³⁵ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.- p. 38- ISBN 9955-557-19-2

³⁶ Kybartienė E. Konstituciniai teismai Europos Sąjungos teisinėje erdvėje// Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, Nr.7 (97), p. 56. – I ISSN 1392-6195

išreiškia ribotos valdžios idėją - virš politinės valdžios egzistuoja dar kažkas, kam pastaroji privalo paklusti. Ne teisės neigimas, o jos įtvirtinimas – svarbiausi šiuolaikinės visuomenės orientyrai.³⁷

Autorė šio darbo objektu pasirinko Vokietijos Federalinį Konstitucinį Teismą, kaip vieną pirmųjų, įkurtų Europoje pagal H.Kelzeno modelį, padariusį neabejotiną įtaką kitų šalių konstitucinės kontrolės institucijoms. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo, kaip konstitucinės justicijos, formavimuisi turėjo įtakos politiniai įvykiai Europoje bei pačioje Vokietijoje, todėl šio darbo sekančioje dalyje bus plačiau apžvelgta Vokietijos konstitucingumo raida.

2. VOKIETIJOS KONSTITUCINGUMO RAIDA

Dabartinė Vokietijos Konstitucija – Pagrindinis įstatymas buvo priimta 1949 m. gegužės 23 d. Ši Konstitucija nėra naujas konstitucinis teisinis darinys, ją galima vadinti ankstesnių Vokietijos konstitucinių idėjų tąsa. Pirmosios konstitucijos pasaulyje buvo priimtos 1787 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose ir 1791 m. – Prancūzijoje, neužilgo buvo priimta ir Vokietijos Konstitucija.³⁸ Taigi Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas pradėjęs savo darbą 1951 m. rugsėjo 28 d. Karlsruhe mieste, turi galias, istoriškai susiklosčiusias, tradicijas. Pažymėtina, kad konstitucinė justicija Vokietijoje susiformavo gana anksti, vainikuodama Konstituciją: „Laiminga Vokietija, vienintelė pasaulio šalis, iškilusi teisės keliu dėka tribunolo, nepriklausomo nuo jos valdovų, nepažeidžiančio jų orumo.“³⁹

Šioje darbo dalyje bus aptariama Vokietijos konstitucingumo raida, išskiriant pagrindinius ankstesnių Vokietijos konstitucijų svarbiausius aspektus ir Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio įstatymo atsiradimo prielaidas bei ypatybes.

³⁷ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.- p. 42- ISBN 9955-557-19-2

³⁸ Vainiūtė M. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas /Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą: kolektyvinė monografija. - Vilnius: MRU Leidybos centras, 2005, p. 81.- ISBN 995519006X

³⁹ Schlaich K., Korioto S. Das Bundesverfassungsgericht// http://beck-online.beck.de/Default.aspx?typ=reference&y=400&w=SchlaichKoriotoHdbBVerfG&name=SchlaichKoriotoHdbBVerfG&gl=1_I [žiūrėta 2009 05 11]

2.1. Pirmosios Vokietijos konstitucijos ir konstitucinės kontrolės užuomazgos

Pirmieji bandymai įsteigti „modernų“ Konstitucinį Teismą Vokietijoje siekė XIX a. vidurį. 1849 m. kovo 27 d. priimtoje Vokietijos Reicho Konstitucijoje buvo įtvirtinta valstybės valdymo forma - konstitucinė monarchija, kurios vadovas - kaizeris. Kaizerio veiklą pagal 1849 m. Konstituciją ribojo Reichstogas. Pagal minėtą Konstituciją numatytas Reicho teismo, turinčio gana plačius įgaliojimus, vaidmuo. Pažymėtina, kad pažangi 1849 metų Konstitucija (vok. Paulskirchen – Verfassung), taip ir neįgavo realios galios, tačiau padarė neabejotiną įtaką visoms vėlesnių laikų Konstitucijoms, ypatingai svarbią reikšmę įgavo Konstitucijos nuostatos, reglamentuojančios valstybės ir asmens santykius.

Bismarko laikų 1871 m. balandžio 16 d. priimtoje Vokietijos Reicho Konstitucijoje įtvirtintos šios pagrindinės valdžios institucijos: Prezidiumas, kuriam vadovavo kaizeris, Bundesratas, Reichstogas, Reichskancleris. Bundesratas turėjo plačius įgaliojimus įstatymų leidyboje, sprendžiant svarbius valstybės klausimus, taip pat nagrinėjo kai kuriuos konstitucinius ginčus, taigi pagal savo įgaliojimų apimtį buvo svarbiausia institucija. Pažymėtina, kad valdžių padalijimo principas šioje Konstitucijoje nebuvo visiškai įgyvendintas. Pagal to meto susiformavusį politinį požiūrį, konstituciniai klausimai buvo traktuojami ne kaip teismo kompetencija, tokio pobūdžio klausimai daugiau priklausė politinei erdvei.

1871 m. Vokietijos Reicho Konstitucijai būdinga yra tai, kad buvo nustatytas Reicho institucijų susidarymas ir jų veikla, taip pat buvo atriboti Reicho ir atskirų jo valstybių įgaliojimai.⁴⁰ Pažymėtina, kad teisminės institucijos, turinčios įgaliojimų, analogiškų Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencijai, nebuvo.

1919 m. priimta Veimaro Konstitucija – įtvirtintos aukščiausios valdžios institucijos: Reichstogas, Reichsratas, Reicho vyriausybė, Reicho prezidentas, Reicho ekonominė taryba bei Valstybės Tribunolas. Reichstogas buvo Tautos atstovybė bei svarbiausia institucija įstatymų leidybos srityje. Vykdomoji valdžia buvo perduota 2 institucijoms: Reicho prezidentui ir Reicho vyriausybei. Valstybės Tribunolas turėjo įgaliojimus spręsti konstitucinius ginčus, kylančius tarp Reicho ir federalinių žemių, federalinių žemių ginčus ir ginčus, kylančius federalinėje žemėje.

⁴⁰ Vainiūtė M. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas /Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą: kolektyvinė monografija. - Vilnius: MRU Leidybos centras, 2005, p.83. - ISBN 995519006X

Vykdyti šiuos įgaliojimus Valstybės Tribunolas galėjo tik tuo atveju, jei nebuvo kito kompetentingo teismo ar Reicho Tribunolo, galinčio spręsti tokius ginčus. Tačiau pagal Veimaro Konstituciją Valstybės Tribunolas tiesioginių įgaliojimų pagrindinių teisių gynyboje neturėjo.

Kadangi daugumą nuostatų perėmė vėliau ir Pagrindinio įstatymo rengėjai, ši Konstitucija turėjo istorinę reikšmę. Formaliai 1919 metų Konstitucija niekad nebuvo panaikinta.

Nacionalsocialistams atėjus į valdžią 1933 metais, pasibaigė demokratinės konstitucinės Veimaro respublikos gyvavimas, prasidėjo totalitarizmo viešpatavimas. Tik pasibaigus Antrajam pasauliniam karui ir žlugus nacionalsocialistų valdymui, pradėta atgaivinti demokratiniais pagrindais grįstos Konstitucijos idėja.

Po 1945 metų Vakarų Europa pradėjo ieškoti efektyvios Konstitucijos teisminės apsaugos priemonės. Buvo įsitikinta, kad Europa turi eiti savo keliu, t.y. perimti austriškąjį konstitucinės justicijos modelį, kurį reikia pritaikyti konkrečiai šaliai. Tokia nuostata susiformavo įtakota istorinių aplinkybių – legaliai į valdžią atėjusi politinė jėga gali sulaužyti Konstituciją, paminti asmens teises ir laisves. Todėl po antrojo pasaulinio karo buvo pripažintas konstitucinės justicijos būtinumas ir pradėti steigti Konstituciniai Teismai.⁴¹

2.2. 1949 metų Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio įstatymo atsiradimo prielaidos ir pagrindiniai bruožai

Vokietijos Federacinės Respublikos pamatai buvo padėti 1948 metų šešių valstybių konferencijoje Londone (dalyvavo JAV, Didžioji Britanija, Prancūzija, Belgija, Olandija, Liuksemburgas). Vakarų Vokietijos kūrimo sąlygos buvo išdėstytos taip vadinamuose Frankfurto dokumentuose, kurie tapo esminiu pagrindu, kuriant Pagrindinį įstatymą. Pagrindiniai Frankfurto dokumentų reikalavimai buvo šie:

- 1) federacinės valstybės, turinčios demokratinę santvarką, kūrimas;
- 2) Konstitucija ratifikuojama paprasta balsų dauguma;
- 3) Konstitucija įsigalioja pritarus 2/3 iš visų vienuolikos Vakarų Vokietijos žemių;
- 4) gubernatoriai tvirtina Konstitucijos pataisas ir kt.

⁴¹ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.- p.41- ISBN 9955-557-19-2

Parlamentinei Tarybai buvo pavesta parengti Konstitucijos projektą, kuris buvo pavadintas Pagrindiniu įstatymu. Taigi sąvokos „konstitucija“ buvo vengiama sąmoningai, Konstitucijos vardas buvo numatytas visai Vokietijos valstybei galiojančiam įstatymui.⁴²

Herrenschiessee Konstitucijos konventas, vykęs 1948 m. rugpjūčio 10-23 dienomis, turėjo užduotį nubrėžti pagrindines teisės linijas, kurios taptų Pagrindinio įstatymo pamatu.⁴³

Konvento metu dirbo trys pakomitečiai, kuriuose buvo svarstomi pagrindiniai konstituciniai aspektai: konstitucinė justicija, organizaciniai teismo sudarymo klausimai.

Vienas pagrindinių Herrenschiessee konvento rezultatų – suformuluotas pagrindinių žmogaus teisių katalogas bei numatytas Konstitucinio Teismo, kaip trečiosios valdžios, įsteigimas.

Nuo 1948 m. rugsėjo 1 d. iki 1949 gegužės 8 d. Bonoje dirbusios Parlamentinės Tarybos pagrindinė užduotis - parengti demokratinę Konstituciją, kuri žemėms sukurtų federalinio tipo valdymo sistemą⁴⁴. 1949 m. gegužės 8 d. po ilgų debatų Parlamentinės Tarybos balsų dauguma (53 balsavo „už“ ir 12 – „prieš“) buvo priimtas Pagrindinis įstatymas.

1949 m. gegužės 23 d. buvo oficialiai paskelbtas Pagrindinis įstatymas ir įsigaliojo sekančią dieną. Pradžioje Pagrindinis įstatymas įsigaliojo tik dešimtyje taip vadinamų „senųjų“ federalinių žemių. Nuo 1990 m. spalio 3 d. Pagrindinis įstatymas įsigaliojo visoje dabartinėje Vokietijos Federacijos teritorijoje.

Pagrindinį įstatymą sudaro preambulė (pakeista 1990 m. rugpjūčio 31 d. Vokietijos susivienijimo sutarties pagrindu), 146 straipsniai, kurie suskirstyti į 11 skirsnių bei Pagrindinio įstatymo 140 straipsnyje nurodomi 1919 m. rugpjūčio 11 d. Vokietijos Reicho Konstitucijos 136, 137, 138, 139, 141 straipsniai kaip sudėtinė Pagrindinio įstatymo dalis.

Preambulėje skelbiama, kad Pagrindinis įstatymas galioja visoje Vokietijos Federacinės Respublikos teritorijoje ir galioja visai vokiečių tautai. Nuostatos, įtvirtintos Pagrindinio įstatymo preambulėje nėra tik deklaratyvaus pobūdžio, jos yra reikšmingos teisiniu ir politiniu požiūriu.⁴⁵

⁴² Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland// http://www.bundesregierung.de/Webs/Breg/buergerfest/DE/Grundgesetz/grundgesetz.html_nnn=true?tocId=doc799968bodyText2 [žiūrėta 2009 04 16]

⁴³ Dürig G., Maunz Th. Grundgesetz. Kommentar// http://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata\komm\maunzduerigkogg_53\gg\cont\maunzduerigkogg_gg.a112.t10.htm&pos=38&hwords=geschichte%2c3%90grund%2c3%90gesetz#xh1hit [žiūrėta 2009 04 16]

⁴⁴ Bayern und das Grundgesetz// www.landtag-bayern.de/cps/rde/.../19842_BayernGG_Gesamt.pdf [žiūrėta 2009 05 07]

⁴⁵ Vainiūtė M. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas /Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą: kolektyvinė monografija. - Vilnius: MRU Leidybos centras, 2005, p.88. - ISBN 995519006X

Pagrindinio įstatymo I skirsnyje įtvirtintos pagrindinės teisės, tuo pabrėžiant žmogaus teisių svarbą ir prioritetą joms. Pažymėtina, kad šiuolaikinis konstitucionalizavimas nebeįsivaizduojamas be žmogaus teisių ir laisvių apsaugos idėjos. Konstitucijoje, kaip aukščiausios galios teisės normose, įtvirtinamos pagrindinės teisės, kurios kyla iš pačios žmogaus prigimties, būtent šioms teisėms priskiriamas konstitucinės vertybės statusas. Žmogaus teisių ir laisvių garantavimas yra vienas iš teisinės valstybės doktrinos reikalavimų. II skirsnyje įtvirtintos nuostatos dėl federacijos ir federalinių žemių, šio skirsnio 20 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad Vokietijos Federacinė Respublika yra demokratinė ir socialinė federalinė valstybė. 28 straipsnio 1 dalyje kalbama apie tai, kad Vokietija yra socialinė teisinė valstybė. Socialinės valstybės idėja sujungiamą ir su valstybės santvarkos forma, ir su teisinės valstybės koncepcija. Tokia sąveika grindžiama įsitikinimu, kad socialinės valstybės turinys nėra ir negali būti atskirtas nuo teisinės valstybės principo, kuris yra visuomenės demokratinės sistemos pagrindas. Vokietijos valstybės socialinis apibūdinimas pirmiausia reiškia tai, kad valstybė negali nesirūpinti tais, kurie socialine prasme yra pažeidžiami ir, kad valstybė turi prisiimti dalį atsakomybės už jų socialinę būseną⁴⁶. III skirsnis skirtas Bundestagai – reikšmingai institucijai, turinčiai tautos įgaliojimus. IV-VI skirsniuose įtvirtintos nuostatos apie kitas aukščiausias valstybės institucijas: Bundesratą, federalinį prezidentą, federalinę vyriausybę. IX Pagrindinio įstatymo skirsnyje įtvirtintos teisminės valdžios institucijos. X skirsnis reglamentuoja valstybės finansus, o paskutinis Pagrindinio įstatymo skirsnis įtvirtina pereinamąsias ir baigiamąsias nuostatas.

Pažymėtina, kad 1948 metų rugsėjo - 1949 metų gegužės mėnesiais dirbusi Parlamentinė Taryba, didelį dėmesį skyrė Veimaro Konstitucijai. Tačiau kuriant naują Pagrindinį įstatymą buvo pasimokyta ir atsižvelgta į praeityje padarytas klaidas. Todėl priimtame Pagrindiniame Įstatyme atsispindėjo ir naujos konstitucinio reguliavimo tendencijos. Ypatingai didelis dėmesys skiriamas pagrindinėms teisėms (nacionalsocializmo patirtis), jos laikomos įstatymų leidybos pagrindu, turinčiomis privalomąją galią visoms aukščiausioms valdžios institucijoms.

Pasak E. Kūrio, Konstitucija – pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinantis ir ginantis bei visai teisės sistemai gaires nubrėžiantis aktas. Konstitucija suvokiama tik konstitucinį teisinį reguliavimą matant kaip visumą ir tik įvertinus Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį. Konstitucija tai - „skėtis“, kuris uždengia viską – visą

⁴⁶ Žilys J. Socialinė valstybė konstitucinėje teisėje // Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, Nr.12 (90), p. 16. – I SSN 1392-6195

ordinarinę teisę, ir sukurtąją, ir tą, kuri turi būti sukurta, tačiau dėl kokių nors priežasčių nėra sukurta.⁴⁷ Pagrindinis pačios Konstitucijos „sergėtojas“ yra Konstitucinis Teismas.

Federalinis Konstitucinis Teismas Vokietijos Federacijos istorijoje pirmąsyk buvo įtvirtintas tik priėmus Pagrindinį Įstatymą - 1949 m. Kaip ir daugelis kitų to meto Europos valstybių Vokietijos Federacinė Respublika pasirinko specializuotą konstitucinės kontrolės instituciją, kurią pavadino Vokietijos Federaliniu Konstituciniu Teismu. Konstitucijos kūrėjai pirmenybę atidavė Kelzeno modeliui, įkurdami Konstitucinį Teismą, turintį labai dideles kompetencijas. Iš esmės visi Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai yra įtvirtinti Pagrindiniame Įstatyme, tačiau, kaip nurodoma Pagrindinio Įstatymo 93 straipsnio 2 dalyje, jis gali nagrinėti ir kitus atvejus, kuriuos jam paveda federalinis įstatymas.

Šio darbo autorė plačiau nagrinės Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimus kituose šio darbo skyriuose, bet prieš tai svarbu apžvelgti šio teismo konstitucinio statuso pagrindinius bruožus.

3. VOKIETIJOS FEDERALINIO KONSTITUCINIO TEISMO KONSTITUCINIO STATUSO PAGRINDINIAI BRUOŽAI

Pačioje Konstitucinio Teismo sąvokoje slypi du elementai - Konstitucija ir teismas.⁴⁸ Konstitucinis Teismas visų pirma – teisminės valdžios dalis. Pasak E. Jarašiūno, Konstitucinis Teismas - tai institucija, kurios paskirtis užtikrinti *Konstitucijos viršenybę* teisės sistemoje, laiduoti Konstitucijos principų, normų bei institutų apsaugą.⁴⁹

Pasak L. Favoreu, „konstitucinis teismas yra teisminė institucija, įkurta specialiai ir išimtinai konstituciniams ginčams nagrinėti, nepriklausanti paprastųjų teismų sistemai ir nepriklausoma nuo jos, kaip ir nuo kitų viešosios valdžios institucijų“.⁵⁰

Vokietijos konstitucinėje doktrinoje pažymima, kad Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas yra teismas, kuris priima privalomą galią turinčius sprendimus dėl teisės

⁴⁷ Kūris E. Konstitucija kaip teisė be spragų/Tarptautinės konferencijos „Konstitucinė dimensija“ medžiaga // Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, Nr.12 (90), p. 10. –I SSN 1392-6195

⁴⁸ Favoreu L. Konstituciniai teismai. - Vilnius: Garnelis, 2001. – 11 p.- ISSN 1392-1673

⁴⁹ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. - 48 p. -ISBN 9955-557-19-2

⁵⁰ Ten pat, 38 p.

normų galiojimo ir kuris yra sudėtinė teisminės valdžios dalis.⁵¹ Dar 1952 metais buvo taip aiškintas Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo statusas (vok. „Status-Denkschrift“): Pagrindiniame įstatyme, Konstitucinio Teismo įstatyme įtvirtintos nuostatos, kad Federalinis Konstitucinis Teismas - Konstitucijos gynėjas, reiškia, kad šis teismas yra aukščiausią autoritetą turintis konstitucinis organas, taip pat tai, kad kaip teismas, Federalinis Konstitucinis Teismas, yra įkurtas visai kitu lygmeniu.⁵²

3.1. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas – kaip konstitucinis organas

Pažymėtina, kad Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas užima dvejopą poziciją: iš vienos pusės – kaip savarankiškas ir nepriklausomas teismas, iš kitos – kaip konstitucinis organas, kurio statusas ir kompetencija išplaukia iš pačios Konstitucijos, kurioje teismas traktuojamas „kaip pagrindinis Konstitucijos sergėtojas“, turintis aukščiausią autoritetą ir galią.⁵³

Taigi visų pirma Federalinis Konstitucinis Teismas yra savarankiškas federacijos konstitucinis organas (Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 1 paragrafas). Sąvoka „savarankiškas konstitucinis organas“ reiškia tai, kad Konstitucinio Teismo egzistencija, statusas ir pagrindinės kompetencijos yra numatytos pačioje Konstitucijoje, šio teismo sprendimai daro įtaką kitiems konstituciniams organams.

Taigi apibendrinant, darytina išvada, kad pagal Pagrindinio įstatymo žodį ir prasmę, Federalinis Konstitucinis Teismas yra aukščiausias Konstitucijos sergėtojas bei aukščiausią autoritetą turintis konstitucinis organas, turintis tokius plačius konstitucinius įgaliojimus, kurie nėra priskirti daugiau nei vienam organui.

⁵¹ Žily J. Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001. – 130 p.-ISBN 9986-452-77-5

⁵² Schlaich K., Koriath S. Das Bundesverfassungsgericht// http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata/komm/schlaichkoriathhdbbverfg_7/buch/cont/schlaichkoriathhdbbverfg.htm&pos=0&hlwords=koriath#xhlhit [žiūrėta 2009 06 11]

⁵³ Ten pat

3.2. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas - kaip teisminė institucija

Federalinis Konstitucinis Teismas buvo įsteigtas kaip valdžios organas greta kitų valdžios organų (Bundestago, Bundesrato bei federalinio prezidento), tačiau nepaisant jo politinės galios, visų pirma jis yra teisminė institucija. Konstitucinis Teismas yra savarankiškas ir nepriklausomas teismas (Federalinio Konstitucinio įstatymo 1 paragrafo 1 dalis). „Savarankiškas“ teismas reiškia ir tai, kad teismas organizacine bei institucine prasmėmis nėra susijęs su kitais teismais, o yra savarankišką statusą turinti teisminė institucija. „Nepriklausomas“ – reiškia tai, kad teismo, kaip institucijos, padėtis yra ypatinga, šioje institucijoje dirbantys teisėjai yra nepriklausomi, privalantys paklusti tik įstatymui ir teisei.⁵⁴

Federalinis Konstitucinis Teismas užima ypatingą vietą, lyginant jį su kitais federacijos teismais, visų pirma todėl, kad yra konstitucinis organas ir Konstitucijos pagrindu įkurtas. Kita vertus šio teismo sprendimai reguliuoja kitų konstitucinių organų veiklą. Jo išskirtinumą lemia ir tai, kad teismo struktūra, pagrindiniai įgaliojimai yra reglamentuoti Pagrindiniame įstatyme. Federalinis Konstitucinis Teismas yra savarankiškas ir organizacine prasme bei nepriklausomas nuo kitų teismų. Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimų įpareigojanti galia kitų organų atžvilgiu pakelia Federalinį Konstitucinį Teismą į aukštesnį lygmenį, lyginant jį su kitomis teisminėmis institucijomis.

Federalinio Konstitucinio Teismo statusas ypatingas yra tuo, kad kiti teismai neturi įgaliojimų nagrinėti tų klausimų, kurių nagrinėjimas priskirtas konstitucinės kontrolės institucijai. Konstitucinė kontrolė sutelkta institucijos, turinčios šios srities monopolį, rankose.⁵⁵

Pagrindinis įstatymas priskiria Federalinį Konstitucinį Teismą teismų sistemai. Pagrindinio Įstatymo 92 straipsnyje įtvirtina nuostata, kad teisminę valdžią įgyvendina teisėjai, o teismų sistemą sudaro Federalinis Konstitucinis Teismas, Aukščiausiasis Federalinis Teismas, Federalinis administracinis teismas, Federalinis finansų teismas, Federalinis darbo teismas ir Federalinis socialinis teismas. Federalinis Konstitucinis Teismas – kaip aukščiausioji teisminė institucija, yra įgaliotas užtikrinti, kad visi federaliniai aukščiausieji teismai vienodai interpretuotų konstitucines normas. Tokiu būdu Federalinis Konstitucinis Teismas yra įgaliojamas daryti lemiamą poveikį visai Vokietijos teisės sistemai.

⁵⁴ Schlaich K., Koriototh S. Das Bundesverfassungsgericht// http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata/komm/schlaichkoriotothhdbbverfg_7\buch\cont/schlaichkoriotothhdbbverfg.htm&pos=0&hlwords=koriototh#xhlhit [žiūrėta 2009 06 11]

⁵⁵ Favoreu L. Konstituciniai teismai. - Vilnius: Garnelis, 2001. – 27 p.- ISSN 1392-1673

Tačiau svarbu yra ir tai, kad nesant kreipimosi Federalinis Konstitucinis Teismas, kaip ir kitos teisminės institucijos, negali imtis nagrinėti jo kompetencijai priskiriamų klausimų. Taigi turi būti laikomasi tam tikrų procesinių normų. Šiuo požiūriu Federalinis Konstitucinis Teismas vertintinas kaip teisminės valdžios sudedamoji dalis, tačiau turintis tam tikrų specifinių bruožų, pasireiškiančių jo kompetencijos ypatingume. Lyginant Konstitucinį Teismą su kitomis teisminėmis institucijomis, darytina išvada, kad jis yra labiau savarankiškas bei nepriklausomas.

3.3. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas - valstybės valdžios institucijų sistemoje

Federalinis Konstitucinis Teismas funkcionuoja tame pačiame lygmenyje kaip ir kiti valdžios organai: Bundestagas, Bundesratas, prezidentas ir yra šių valdžios organų pripažįstamas kaip lygiavertis konstitucinis organas. Federalinio Konstitucinio Teismo prezidento protokolinis rangas yra tapatus federacijos prezidento, Bundestago prezidento, Bundesrato prezidento ir kanclerio protokoliniam rangui.

Organizacine prasme Konstitucinis Teismas taip pat yra savarankiškas. Konstitucinio Teismo prezidentas yra aukščiausias visų teismo tarnautojų ir darbuotojų vadovas.

Pažymėtina, kad kitoms valstybės valdžios institucijoms neleidžiama kištis į jo veiklą. Jis nėra pavaldus ir priklausomas nuo Teisingumo ministerijos ar kitos institucijos. Federalinis Konstitucinis Teismas Pagrindiniame įstatyme yra įvardijamas kaip viena iš aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų, savo dispozicijoje turinti teismo biudžeto paskirstymo teisę. Valstybės valdžios institucijos neturi teisės kontroliuoti Federalinio Konstitucinio Teismo ar atskirų teisėjų veiklos. Teisėjai niekam nėra atskaitingi. Jų funkcijos ir įgaliojimai yra įtvirtinti atskirame įstatyme.

Pagrindinis Federalinio Konstitucinio Teismo skiriamasis bruožas – įstatymų, kitų teisės aktų atitikties Pagrindiniam įstatymui kontrolė. Taigi Federalinis Konstitucinis Teismas yra vienintelė institucija valstybėje, turinti teisę daryti tam tikrą poveikį įstatymų leidėjo veiklai. Federalinis Konstitucinis Teismas turi teisę ir pareigą teisiškai įvertinti, ar teisės aktas atitinka Pagrindinį įstatymą, taip pat pripažinęs įstatymą prieštaraujančiu Konstitucijai, panaikinti jį.

3.4. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas – „Konstitucijos sergėtojas“

Federaliniam Konstituciniam Teismui jo plačių kompetencijų ir įgaliojimų pagrindu tenka viena svarbiausių teisinių užduočių – konstitucinė teisinė tvarka, todėl Federalinis Konstitucinis Teismas yra laikomas aukščiausia institucija, kurios pagrindinis vaidmuo – „Konstitucijos sergėtojas“, jokia kita institucija tokio vaidmens neatlieka. Konkretios ir abstrakčios normų kontrolės instrumentas suteikia Federaliniam Konstituciniam Teismui įgaliojimus saugoti Konstituciją, prižiūrint kitų konstitucinių organų veiklą. Autoriai Th. Maunz ir G. Dürig akcentuoja, kad vis tik sąvoką „aukščiausias organas“ reiktų suprasti teisine prasme, apibūdinančia Federalinį Konstitucinį Teismą kaip aukščiausią Konstitucijos sergėtoją. Nederėtų suprasti minėtos sąvokos kokia nors hierarchine prasme, traktuojant Federalinį Konstitucinį Teismą kaip viršesnę už kitus organus.⁵⁶

„Konstitucijos sergėtojo“ vaidmuo, pasak autorių Th. Maunz ir B. Schmidt – Bleibtreu yra deskriptyvios, aprašomosios prigimties, t.y. suprantamas kaip neabejotinai svarių, tačiau įstatymiškai fiksuotų ir limituotų Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencijų implikacija. Kalba eina apie šios funkcijos aprašymą, o ne apie naujų kompetencijų priskyrimą. Minėta funkcija neišplečia kompetencijų.⁵⁷

3.5. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo struktūra

Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas nėra vientisa teisminė institucija, o sudaryta iš dviejų senatų (Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 2 paragrafas). Todėl Konstitucinis Teismas dažnai vadinamas „dvynių teismu“ (vok.- Zwillingsgericht). Pažymėtina, kad Konstitucijos konventas ir Parlamento taryba nenustatė Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjų skaičiaus, o tai padaryti įpareigojo įstatymų leidėjas. Įstatymų

⁵⁶ Dürig G., Maunz Th. Grundgesetz. Kommentar// <http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMaunzDuerigKoGG%5F53%2FGG%2Fcont%2FMaunzDuerigKoGG%2EGG%2EA94%2ET1%2Ehtm> [žiūrėta 2009 06 07]

⁵⁷ Maunz Th., Schmidt – Bleibtreu B., Klein F., Bethge H.. Bundesverfassungsgerichtsgesetz// <http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMauSchmKleBetKoBVerfGG%5F29%2FBVerfGG%2Fcont%2FMauSchmKleBetKoBVerfGG%2EBVerfGG%2EPI%2ET44%2Ehtm> [žiūrėta 2009 09 12]

leidėjas nustatė, kad Federalinį Konstitucinį Teismą sudaro 16 teisėjų, kiekviename senate – po 8 (Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 2 paragrafo 1 ir 2 dalys)⁵⁸.

Nuo pat Federalinio Konstitucinio Teismo įkūrimo, t.y. 1951 metų, darbui Konstituciniame Teisme buvo skiriami 24 teisėjai, po 12 kiekviename senate. 1956 metais buvo sumažintas teisėjų skaičius iki 10 kiekvienam senatui, t.y. iki 20 visam Konstituciniam Teismui. Sekantis teisėjų skaičiaus mažinimas buvo daromas 1963 metais: nustatytas 16 teisėjų skaičius, po 8 kiekvienam senatui.

Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjai renkami pagal „federalinį paritetą“: pusę teisėjų renka Bundestagas, kitą pusę – Bundesratas (Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 5 paragrafo 1 dalis). Teisėjui išrinkti reikalinga 2/3 balsų dauguma. Bundesrate rinkimai vyksta plenumo metu, tuo tarpu Bundestage – netiesiogiai, t.y. rinkimų komitete. Dažnai autoriams kyla klausimas kodėl nustatyta 2/3 dauguma, ne paprasta ar absoliuti dauguma. Autoriai K. Schlaich ir S. Koriath aiškina, kad 2/3 daugumos reikalavimas veikia kaip „mažumos apsaugos instrumentas“. Be to parlamentinė dauguma ir opozicija priverstos susitarti, rasti šiuo klausimu bendrą sprendimą.⁵⁹

Detaliau teisėjų rinkimo procedūrą reglamentuoja Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 5, 6, 7, 8, 9 10 paragrafai. Parlamentas iš Teisingumo ministerijos pateiktų sąrašų, kuriuose įrašomi tik Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjams keliamus reikalavimus atitinkantys Federacijos teisėjai bei asmenys, kuriuos pasiūlė Bundestago frakcijos, Vyriausybė ir federalinių žemių vyriausybės, išrenka kandidatus. Bundesrate teisėjai išrenkami tiesiogiai, jei už kandidatą balsavo ne mažiau nei du trečdaliai Bundesrato narių. Siekiant išlaikyti proporcingumo ir skaidrumo principus, Bundestagas ir Bundesratas kiekvienam Federalinio Konstitucinio Teismo senatui atskirai išrenka po keturis teisėjus.

Taigi kiekvieną senatą sudaro 8 teisėjai, 6 iš 16 teisėjų turi būti išrinkti iš federacinių teisėjų (iš magistratų, kurie ne mažiau kaip 3 metus dirbo viename iš penkių aukščiausiųjų federacinių teismų). Dešimt teisėjų turi būti paskirti iš asmenų, kurie vyresni nei 40 metų ir turi išsilavinimą magistrato pareigoms užimti. Teismo veiklos pradžioje vienas senatas buvo pavadintas „raudonuoju“, kitas - „juoduoju“, kadangi į vieną senatą daugumą teisėjų paskyrė

⁵⁸ Dabartinė Federalinio Konstitucinio Teismo sudėtis pavaizduota 1 priedo 1 lentelėje.

⁵⁹ Schlaich K., Koriath S. Das Bundesverfassungsgericht// http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FSchlaichKoriathHdbBVerfG_7%2FMono%2Fcont%2FSchlaichKoriathHdbBVerfG%2E4%2E4%2EB%2EI%2Ehtm [žiūrėta 2009 07 22]

socialdemokratų partijos atstovai, į kitą – krikščionių demokratų/krikščioniškosios socialinės sąjungos atstovai. Šis klasifikavimas laikui bėgant paseno ir buvo užmirštas.

Federaliniame Konstituciniame Teisme taip pat veikia nuolatiniai komitetai, vykdančys deleguotas jiems funkcijas: protokolo komitetas, biudžeto ir personalo, bibliotekos bei ūkio reikalų komitetai. Federalinio Konstitucinio Teismo prezidiumą sudaro prezidentas ir viceprezidentas. Jie priklauso skirtingiems senatams, kuriuose atlieka pirmininko funkcijas (Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 9 paragrafo 1 dalis, 15 paragrafo 1 dalis). Iki 1983 metų buvo laikomasi tokios tradicijos, kad pirmajam senatui pirmininkaudavo prezidentas, antrajam – viceprezidentas, tačiau toks pasidalijimas nebuvo griežtai privalomas. Vėlesniais laikais pirmininkaujantys pirmajam ir antrajam senatui pradėjo keistis.

Kaip ir daugumoje kitų valstybių Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo prezidentas skiriamas iš jau išrinktų teisėjų, todėl gali tekti Federalinio Konstitucinio Teismo prezidentu būti trumpiau nei dvylika metų.

Federalinio Konstitucinio Teismo prezidentas yra aukščiausiasis visų teismo tarnautojų ir darbuotojų vadovas. Jis atsakingas už viso teismo administracinio aparato veiklą, taip pat atstovauja teismo instituciją už teismo ribų, atlieka reprezentacinę funkciją. Tačiau iš tiesų tėra tik „primus inter pares“, t.y. negali būti statomas aukščiau kitų teisėjų, visi jie yra lygiaverčiai. Kaip jau buvo pažymėta, prezidentas ir viceprezidentas privalo priklausyti skirtingiems senatams (Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 9 paragrafo 1 dalis). Praktikoje išsivyravo rinkimų organų susitarimas, kad prezidento rinkimai vyks be kliūčių, abi didžiosios Bundestgo partijos krikščionių demokratų/krikščioniškosios socialinės sąjungos atstovai ir socialdemokratų sutarė, kad krikščionių demokratų/krikščioniškosios socialinės sąjungos atstovai paskiria prezidentą, o socialdemokratų atstovai – viceprezidentą. 1983 metais pirmą kartą buvo paskirtas prezidentas, pasiūlytas socialdemokratų, o krikščionių demokratų/krikščioniškosios socialinės sąjungos atstovai pasiūlė viceprezidento kandidatūrą. Nuo šio momento išsivyravo nauja abiejų didžiųjų partijų tradicija kelti prezidento ir viceprezidento kandidatūras pakaitomis. Į prezidento ar viceprezidento instituciją gali būti renkamas kiekvienas Federalinio Konstitucinio Teismo narys, taip pat gali būti paskirtas į šiuos postus ir naujai išrinktas teisėjas.

Išrinktas prezidentas ir viceprezidentas eina šias pareigas iki savo kadencijos pabaigos arba iki pasitraukimo iš Federalinio Konstitucinio Teismo.

Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 14 paragrafe reglamentuota, kad kiekvienam senatui priskirti tik jam būdingi įgaliojimai. Pirmasis senatas sprendžia ginčus tarp piliečių ir valstybės, o Antrojo senato kompetencija - ginčų tarp valstybės institucijų ar politinių

partijų konstitucingumo klausimų sprendimas. Atskirų kategorijų klausimams/ginčams nagrinėti gali būti sudaromos teisėjų sekcijos. Tam tikrais atvejais reikalinga kvalifikuota dauguma, t.y. 2/3 senato narių. Kvalifikuota dauguma reikalinga, kai svarstomi pagrindinių žmogaus teisių, partijų uždraudimo, prezidento ir teisėjų kaltinimo klausimai, dėl kurių priimami negatyvūs sprendimai.

Svarbu pažymėti, kad senatai vienas nuo kito nepriklauso, taip pat neturi teisės tikrinti vienas kito sprendimų. Esant situacijai, kai reikia suvienodinti analogiškų ginčų sprendimo praktiką, sudaromas plenumas iš visų 16 teisėjų. Konstitucinio Teismo plenumas turi kворumą, kai jame dalyvauja du trečdaliai teisėjų (Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo reglamento 2 paragrafo 4 dalis).⁶⁰

Federaliniame Konstituciniame Teisme jurisdikcijos sritys paskirstytos ne tik tarp senatų. Tarp teisėjų taip pat paskirstomi nagrinėjami ginčai. Jei teisėjas yra atsakingas už tam tikrų žmogaus teisių gynimą ir dažniausiai sprendžia su šių teisių pažeidimu susijusius ginčus, jam priskiriama tokiu atveju ir nauja byla.⁶¹

Nuolatiniai komitetai yra sudaromi, deleguojant iš kiekvieno senato po du teisėjus bei iš teismo prezidento ir viceprezidento. Laikoma, kad nuolatiniam komitete yra kворumas, jeigu dalyvauja daugiau kaip pusė komiteto narių.

Kiekvienam Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjui pagalbą teikia apie keturis mokslinius darbuotojus, kurie deleguojami ribotam laikui, dažniausiai iš kitų teismų ar ministerijų, paprastai tai jauni teisėjai, mokslininkai. Apie šiuos darbuotojus praktiškai neužsimenama viešumoje, taip pat jų nemini ir Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymas. Pažymėtina, kad šie darbuotojai nepriklauso administraciniam personalui, taip pat jie neturi teisėjų įgaliojimų. Mokslinių darbuotojų įgaliojimai apibrėžti Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo reglamento 13 paragrafe: jie padeda teisėjams jų veikloje, visų pirma rengiant dokumentus (votumus, sprendimus), nagrinėja medžiagą. Nors niekur nėra įvardijamas konkretus mokslinio darbuotojo indėlis į vieną ar kitą veiklą, dažnai moksliniai darbuotojai vadinami „trečiuoju senatu“.

⁶⁰ Dürig G., Maunz Th. Grundgesetz. Kommentar // <http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMaunzDuerigKoGG%5F53%2FGG%2Fcont%2FMaunzDuerigKoGG%2EGG%2EA94%2ET2%2Ehtm> [žiūrėta 2009 06 07]

⁶¹ Limbach J. Das Bundesverfassungsgericht. – München: Beck, 2001. - 23 p.- ISBN 3 406 44761 9

4. VOKIETIJOS FEDERALINIO KONSTITUCINIO TEISMO TEISĖJŲ STATUSAS

Pagrindinio įstatymo 94 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad Federalinį Konstitucinį Teismą sudaro federaliniai teisėjai ir kiti nariai. Pusę Federalinio Konstitucinio Teismo narių renka Bundestagas, pusę – Bundesratas. Jie negali priklausyti Bundestagui, Bundesratui, federalinei Vyriausybei ar atitinkamoms žemių institucijoms.

Pagrindinio įstatymo 97 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjai yra nepriklausomi. Sąveika „nepriklausomi“ šiuo atveju suprantama dvejopai: nepriklausomi dalykine prasme ir teisėjai nepriklausomi asmeniškai. Teisėjų nepriklausomumas reiškia tai, kad teisėjai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymo. Taip pat yra draudžiama bet kam kištis į teisėjo ar teismo veiklą bei daryti jiems įtaką.⁶²

Pažymėtina, kad teisėjų nepriklausomumas - vienas iš kertinių demokratinės teisinės valstybės principų. Tokioje valstybėje socialinis teisminės valdžios vaidmuo yra toks, kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves.

Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjai nėra konstitucinis organas, bet yra pastarojo nariai, tačiau jų statusą nulemia konstitucinio organo ypatybė, tuo Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjų statusas iš esmės skiriasi nuo kitų federacijos teisėjų.

Taip pat pažymėtina, kad vienas kito atžvilgiu teisėjai yra visiškai lygiateisiai. Prezidentas ir viceprezidentas tik veda posėdžius ir nėra „primus inter pares“ statomi aukščiau kitų teisėjų.

Taip pat svarbi aplinkybė, vertinant teisėjų nepriklausomumą, yra ta, kad nepriklausomumas yra ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo bei teismo pareigų. Vykdydamas savo pareigą teisėjas turi elgtis sąžiningai, nepažeisti Konstitucijos ir įstatymų. Teisėjo elgesys, susijęs su tiesioginiu pareigų atlikimu, taip pat jo veikla, nesusijusi su jo pareigomis, neturi kelti jokių abejonių dėl jo nepriklausomumo ir nešališkumo. Kaip garantija,

⁶² Dürig G., Maunz Th. Grundgesetz. Kommentar// <http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMaunzDuerigKoGG%5F53%2FFGG%2Fcont%2FMaunzDuerigKoGG%2EGG%2EA94%2ET1%2Ehtm> [žiūrėta 2009 06 07]

kad teisėjai tinkamai vykdys teisingumą, yra jų kvalifikacija: teisėjais turi būti skiriami tik asmenys, turintys aukštą teisinę kvalifikaciją, jų reputacija turi būti nepriekaištinga.

Pažymėtina, kad teisėjų nepriklausomumo principas įtvirtintas ir daugelyje tarptautinių aktų: Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos patvirtintuose Pagrindiniuose teismo nepriklausomumo principuose, Europos Tarybos Ministrų komiteto 1994 m. spalio 13 d. priimtoje rekomendacijoje „Dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir vaidmens“, 1999 m. lapkričio 17 d. priimtoje Visuotinėje teisėjų chartijoje ir kt. Teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas yra įtvirtintas visų demokratiškos valstybių konstitucijose.⁶³

4.1. Reikalavimai kandidatui į Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjus

Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 3 paragrafas nustato, kad Federalinio Konstitucinio Teismo teisėju gali būti išrinktas asmuo, sulaukęs 40 metų ir turintis išsilavinimą, reikalingą magistrato pareigoms užimti, t.y. išlaikęs du nustatytus teisės egzaminus: referendumo bei asesoriaus. Kandidatai į Konstitucinio Teismo teisėjus turi atitikti tam tikras materialias ir formalias sąlygas.

Pagrindinio įstatymo 94 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata, kad Federalinį Konstitucinį Teismą sudaro federaliniai teisėjai ir kiti nariai. Jie negali priklausyti Bundestagai, Bundesratui, federalinei Vyriausybei ar atitinkamoms federalinių žemių institucijoms. Taigi Pagrindinis įstatymas numatė galimybę būti Federalinio Konstitucinio Teismo nariais ir ne teisininkams (vok. Nichtjuristen), tačiau šį klausimą taip ir paliko atvirą.

Kitaip šį klausimą reglamentavo Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymas. Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymas numatė sąlygas, kad Federalinio Konstitucinio Teismo nariai turėtų teisininko kvalifikaciją. Įstatymas reikalauja teisinio išsilavinimo - keturių metų universitetinės teisės studijos bei dviejų metų praktikos (vok. Referendarzeit), taip pat turi būti išlaikyti du egzaminai: referendumo bei asesoriaus. Vienas iš reikalavimų yra geros dalykinės teisės žinios.

⁶³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 251, 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 691 ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1999, Nr.109-3192

Viena iš sąlygų kandidatui į Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjus – turėti teisę būti išrinktam į Bundestagą (Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 3 paragrafas). Tai reiškia, kad jeigu kandidatas atitinka reikalavimus tapti Bundestago nariu, tai jis gali būti kandidatas į Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjus.

Nors minėtame įstatyme įtvirtinta nuostata, kad Federalinio Konstitucinio Teismo teisėju gali tapti asmuo, sulaukęs 40 metų amžiaus, praktiškai vidutinis teisėjų amžius yra aukštesnis – 53 metai.

Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjai negali užsiimti jokia kita veikla, išimtis gali būti – aukštosios mokyklos dėstytojo veikla.

4.2. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjų kadencija

Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjų kadencija trunka 12 metų, tačiau ne ilgiau kaip iki nustatytos amžiaus ribos. Taigi Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjų kadencija automatiškai pasibaigia, sulaukus 68 metų amžiaus (Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 4 paragrafo 3 dalis). Pasiekus šią amžiaus ribą, teisėjui kadencija pasibaigia privalomai, nepaisant to, kad nėra pasibaigęs paskirtos 12 metų kadencijos laikas. Teisėjai paliekami eiti šias pareigas iki kol bus paskirtas į pareigas naujas teisėjas. Buvo baiminamasi dėl jaunesnio amžiaus teisėjų, kurie turėdami gerą išsilavinimą ir patirties, gali toliau nebedirbti darbo, atitinkančio jų kvalifikaciją. Pasibaigus kadencijos laikotarpiui tiek automatiškai, sukakus 68 metams, tiek pasibaigus paskirtos kadencijos laikui, teisėjams garantuojama pensija. Socialinės garantijos – svarbus Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjų nepriklausomumo pagrindas.

Iš principo Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjai yra renkami 12 metų kadencijai, tačiau įstatymų leidėjas, siekdamas užtikrinti teismo darbo vientisumą, numatė dvi išimtis. Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 4 paragrafo 4 dalyje išdėstyta nuostata, kad pasibaigus kadencijai, teisėjas eina savo pareigas tol, kol į pareigas paskiriamas kitas teisėjas. Ši nuostata numatyta dėl to, kad būtų užtikrintas nepertraukiamas teismo darbas. Įpareigojimas Federalinio Konstitucinio Teismo Teisėjui eiti pareigas kol bus paskirtas naujas teisėjas galioja ir tais atvejais, kai teisėjas atsistatydina pagal Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 12 paragrafą. Tačiau ši nuostata sukelia ir tam tikrų teisinių problemų: viena vertus teisėjo

įstatyminis kadencijos laikas pasibaigęs, kita vertus jis, pasibaigus kadencijos laikui, toliau eina savo pareigas. Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 5 paragrafe nustatyta, kad naujas teisėjas išrenkamas anksčiausiai po 3 mėnesių, pasibaigus prieš tai buvusio teisėjo kadencijai ir kitas atvejis apibrėžiamas, kai paleidžiamas Bundestagas, naujai susirinkęs Bundestagas išrenka teisėją per 1 mėnesį.⁶⁴ Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad įstatymų leidėjas nenumatė kitų atvejų - kai rinkimų organai sąmoningai užvilkina rinkimų laiką tam, kad palikti pareigose teisėją, kuriam yra pasibaigusi kadencija. Toks rinkimų vilkinimas prieštarauja Konstitucijai. Taip pat abejonių kelianti yra nuostata, kad naujai susirinkęs Bundestagas privalo išrinkti teisėją per 1 mėnesį. Kaip naujai susirinkusiam ir pradėjusiam darbą Bundestagui tai gana trumpas laiko tarpas. Tačiau taip pat pažymėtina tai, kad dėl nustatyto teisėjų rinkimų laiko nesilaikymo, nėra numatyta jokių sankcijų.

Tam, kad užtikrinti Konstitucinio Teismo funkcionavimą šalies gynimo metu, numatytas automatiškas pasibaigusios teisėjo kadencijos pratęsimas, kuri pasibaigia tik praėjus šešiams mėnesiams nuo gynybos padėties pabaigos (Pagrindinio įstatymo 115h straipsnio 1 dalis).

Tuo atveju, kai teisėjas atsistatydina iš savo pareigų, nepasibaigus jo kadencijos laikui, nustatytas 1 mėnesio terminas, per kurį išrenkamas kitas teisėjas (Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 5 paragrafo 3 dalis). Taigi teisėjų įgaliojimų laikas gali pasibaigti, nepasibaigus jo kadencijai ar nesukakus nustatytai amžiaus ribai. Atvejai, kai teisėjai savo valia atsisako įgaliojimų gali būti įvairūs, pavyzdžiui, susiradus kitą tarnybą. Sulaikyti teisėjus nuo savanoriško kadencijos nutraukimo turėtų nuostata, kad pakartotinai rinkimuose į Konstitucinio Teismo teisėjus, jis dalyvauti neturės teisės. Taip pat teisėjo įgaliojimai nutrūksta jam mirus.

Problematinė situacija susidarytų tais atvejais, kai teisėjas padaro didelius nusizengimus, tačiau nenori palikti tarnybos laisva valia. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 105 paragrafe įtvirtintos nuostatos, suteikiančios teisę atleisti Federalinio Konstitucinio Teismo teisėją iš pareigų. Ši nuostata tarnauja kaip teisėjų veiklos kontrolės galimybė, esant dideliems veiklos nusizengimams, kurie turi būti teisiškai pagrįsti.

Taip pat galimos ir kitos atleidimo iš pareigų priežastys, kaip negalėjimas ilgą laiką eiti pareigų – ilgalaikis nedarbingumas (pavyzdžiui, kūno sužalojimas).⁶⁵

⁶⁴ Maunz Th., Schmidt – Bleibtreu B., Klein F., Bethge H. Bundesverfassungsgerichtsgesetz// <http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMauSchmKleBetKoBVerfGG%5F29%2FBVerfGG%2Fcont%2FMauSchmKleBetKoBVerfGG%2EBVerfGG%2EP12%2ET1%2Ehtm> [žiūrėta 2009 07 17]

⁶⁵ Favoreu L. Konstituciniai teismai. - Vilnius: Garnelis, 2001. – 52 p.- ISSN 1392-1673

Taigi, išanalizavę ypatingą Federalinio Konstitucinio Teismo bei jo teisėjų statusą, pereisime prie kitos, ne mažiau svarbios šio darbo dalies – Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencijos.

5. VOKIETIJOS FEDERALINIO KONSTITUCINIO TEISMO KOMPETENCIJA

Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas įvardijamas kaip specialus teismas, kurio išimtinė funkcija – konstitucinė jurisdikcija. Autorių dažnai įvardijamas kaip Konstitucijos sergėtojas, kurio pagrindinė užduotis – saugoti pagrindines asmens teises. Konstitucinės jurisdikcijos legitimacija visų pirma kyla iš pačios Konstitucijos. Taigi Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencija apibrėžta Vokietijos Pagrindiniame Įstatyme bei Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme. Viena pagrindinių Konstitucinio Teismo užduočių – kontroliuoti valdžios galias, išsaugant Konstitucijos nepažeidžiamumą. Kitaip sakant, Federalinis Konstitucinis Teismas privalo prižiūrėti valdžios institucijas, kad jos nepažeidintų Konstitucijos. Taip pat viena iš pagrindinių užduočių įvardijama ir konstitucinių asmens laisvių apsauga, kurios išraiška yra konstitucinio skundo institutas.

Vokietija ypatingai vertina asmens laisvių apsaugą ir dėl istoriškai susiklosčiusių įvykių (nacionalsocialistai buvo pamynę asmens laisvės). Demokratinėje visuomenėje prioritetą teikiamas žmogui, todėl viskas, kas susiję su pagrindinėmis teisėmis ir laisvėmis, turi būti apsaugota teisinėmis priemonėmis. Federalinis Konstitucinis Teismas vykdo konstitucinę kontrolę visų pirma normų kontrolės pagalba, taip pat nagrinėdamas individualius konstitucinius skundus. Federalinis Konstitucinis Teismas yra įgaliotas spresti, ar teisės normos atitinka aukštesnės galios teisės normas. Didelę reikšmę turi piliečių galimybė pateikti tiesiogiai Federaliniam Konstituciniam Teismui individualų konstitucinį skundą – šiuo pagrindu atsiranda galimybė patikrinti viešos valdžios akto suderinamumą su Konstitucija ir kita vertus piliečiai apsaugomi nuo galimos valdžios savivalės. Diskusijose apie konstitucinės jurisdikcijos galimybes ir ribas autoriai dažniausiai sutaria dėl esminės sąvokos - „savęs suvaržymo“ (angl. self-restraint), siaurąja prasme - valdžios ribojimo.⁶⁶

⁶⁶ Schlaich K., Koriath S. Das Bundesverfassungsgericht// http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FSchlaichKoriathHdbBVerfG_7%2FMono%2Fcont%2FSchlaichKoriathHdbBVerfG%2E7%2EII%2E1%2Ehtm [žiūrėta 2009 0827]

Santykiyje su įstatymų leidėju Federalinis Konstitucinis Teismas suprantamas ne kaip teisėkūros subjektas (vok. Mitproduzent), o kaip kontrolės institucija. Federalinis Konstitucinis Teismas kaip kontroliuojantis konstitucinis organas atlieka paskesnę, punktualų, kontroliuojantį vaidmenį.

Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencijos skirstytinos į atskiras grupes:

1) Federalinis Konstitucinis Teismas yra įgaliotas spręsti, ar teisės normos atitinka aukštesnės galios teisės normas. Skiriama abstrakti ir konkreti teisės normų kontrolė.

2) Federalinis Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus nagrinėti ginčus dėl kompetencijos, kilusius tarp konstitucinių organų. Pagrindinis įstatymas numato įvairių tokio pobūdžio ginčų (ne tik federalinio prezidento, federalinės vyriausybės, Bundestago ar Bundesrato, bet ir Bundestago deputatų frakcijų, atskirų deputatų ar politinių partijų). Šiuo atveju įgyvendinant valdžių padalijimo principą, teisė spręsti tokio pobūdžio ginčus negalėtų būti perduota politinėms institucijoms.

3) Į atskirą grupę išskirtina ginčų tarp federacijos subjektų nagrinėjimo kompetencija. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas nagrinėja ginčus, kilusius dėl federalinių santykių.

4) Federalinis Konstitucinis Teismas, kaip paskutinė instancija, atlieka svarbų vaidmenį, ginant piliečių teises ir laisves. Kiekvienas asmuo, viešosios valdžios institucijai pažeidus pagrindines teises ar teises nurodytas Pagrindinio įstatymo 20 straipsnio 4 dalyje, taip pat 33, 38, 101, 103, 104 straipsniuose, turi teisę paduoti konstitucinį skundą. Konstituciniai skundai sudaro apie 96 procentus visų Federalinio Konstitucinio Teismo bylų⁶⁷. Šio konstitucinio instituto pagalba Federalinis Konstitucinis Teismas daro įtaką visai Vokietijos teisės sistemai.

5) Federalinis Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus pareiškiant kaltinimą federaliniam prezidentui (Pagrindinio įstatymo 61 straipsnis), federaliniams teisėjams (Pagrindinio įstatymo 98 straipsnio 2 dalis), uždraudžiant antikonstitucinių partijų veiklą (Pagrindinio įstatymo 21 straipsnio 2 dalis).

6) Federalinis Konstitucinis Teismas apeliacine tvarka nagrinėja rinkimų ginčus.

Darbo autorė kiekvieną kompetenciją nagrinės detaliau.

Teisės subjektų ratas, galintis kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą yra nemažas, jis nustatytas Pagrindiniame įstatyme ir Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme. Dėl federacijos ir federalinių žemių bei aukščiausiųjų valstybės valdžios institucijų ginčų į Federalinį Konstitucinį Teismą turi teisę kreiptis aukščiausios valstybės valdžios institucijos.

⁶⁷ Žiūr.: 2 priedo 2 lentelę

Į Federalinį Konstitucinį Teismą turi teisę kreiptis bendrosios kompetencijos bei administraciniai teismai. Teismas nagrinėdamas bylą gali kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą dėl išaiškinimo, ar įstatymas, su kuriuo susiduriama nagrinėjamoje byloje, neprieštarauja Pagrindiniam įstatymui.

Į Federalinį Konstitucinį Teismą su konstituciniu skundu dėl savo pažeistų teisių gali kreiptis tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys. Pagal Pagrindinio įstatymo 93 straipsnio 1 dalies 4 b punktą prie konstitucinių skundų priskirtini ir bendruomenių bei bendruomeninių susivienijimų skundai.

5.1. Teisės normų atitikties Konstitucijai kontrolė

Garantuodami konstitucinį teisingumą, konstituciniai teismai ne tik šalina iš teisės sistemos neteisėtas nuostatas, bet ir aiškina konstitucines normas. Kai kuriais atvejais, aiškindami Konstituciją, konstituciniai teismai turi „išeiti už pozityvios teisės rėmų“ ir būdami aktyvūs, suformuluoti konkrečius nurodymus teisėkūros subjektams. Taigi į konstitucinius teismus žvelgiama ir kaip į oficialius Konstitucijos aiškintojus, kurie savo jurisprudencijoje atskleidžia konstitucinio reguliavimo turinį bei plėtoja konstitucinę sistemą. Taip pat konstituciniai teismai kartais „nustato“ naują teisinį reguliavimą, todėl yra apibūdinami kaip „pozityvieji įstatymų leidėjai“ (konstituciniai teismai ne tik formuoja oficialią konstitucinę doktriną: aprobuodami tam tikrą įstatymą kaip neprieštaraujantį Konstitucijai, konstituciniai teismai iš esmės sankcionuoja įstatymų leidėjo veiklos rezultata).⁶⁸

Konstitucinių teismų veikla grindžiama „Vienos teisės mokyklos“ atstovų (A. J. Merklis, H. Kelsenas) pasiūlyta „normų hierarchijos“ teorija - kiekvienas žemesnės teisinės galios teisės aktas detalizuoja aukštesnės teisinės galios teisės aktą. Todėl reguliavimas pagal įstatymus laikomas detalizuojančiu konstitucines nuostatas, o įstatymus detalizuoja poįstatyminiai (administraciniai) teisės aktai. Todėl žemesnės teisinės galios teisės aktai negali prieštarauti aukštesnės galios aktams, visų pirma Konstitucijai.

⁶⁸ Europos Konstitucinių Teismų Konferencijos XIV kongreso 2008 m. birželio 2-7 d. bendras pranešimas „Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje“// http://www.lrkt.lt/conference/Pranesimai/Bendrasis%20pranesimas_LT.doc [žiūrėta 2009 06 27]

Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo vaidmuo užtikrinant Konstitucijos viršenybės principą yra esminis ir pagrindinis. Konstitucija pirmiausia suprantama kaip teisės aktas, turintis aukščiausią teisinę galią, tačiau dėka konstitucinės kontrolės, Konstitucija – teisės aktas – virsta „gyvąja“ teise. Vokietijos Pagrindinis Įstatymas suponuoja tai, kad konstitucinė tvarka yra grindžiama pagrindinėmis teisėmis, kurios įpareigoja visas valstybės valdžios šakas: tiek įstatymų leidžiamąją, vykdomąją, tiek ir teisminę, jas garantuoti. Daugumos valstybių (tame tarpe ir Vokietijos) teisės sistemose yra įtvirtintas Konstitucijos viršenybės principas, reiškiantis, kad Konstitucija teisės aktų hierarchijoje užima aukščiausią vietą, kad žemesnės galios teisės aktai negali prieštarauti aukštesnės galios teisės aktams. Konstitucijos viršenybės principas yra tiesiogiai įtvirtintas Pagrindiniame įstatyme.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, Vokietijos piliečių pagrindinių asmens laisvių ir teisių apsauga yra pagrindinė Federalinio Teismo kompetencija, o konstitucinė tvarka, kurios esminės vertybės – pagrindinės žmogaus teisės, yra į demokratinę valstybę susiorganizavusios visuomenės pagrindas.

Konstitucinės kontrolės dalykas yra:

– legislatyvinės valdžios teisės aktai – įstatymai;

– federacijos subjektų teisės aktai;

– peržiūrimi ir teismų sprendimai, kuriais pažeidžiamos konstitucinės teisės ir laisvės.

Federalinis Konstitucinis Teismas teisės normų kontrolės klausimu turi absoliučią tikrinimo ir vertinimo monopoliją. Kitaip sakant, tik Federalinis Konstitucinis Teismas yra kompetentingas spręsti dėl teisės aktų atitikties Pagrindiniam įstatymui, tiek formos, tiek turinio klausimu. Sąvoka „normų kontrolė“ reiškia normos patikrinimą tokiu mastu, ar ji teisiškai atitinka kitas normas.⁶⁹ Jeigu tikrinamos normos turinys neatitiks, t.y. prieštaraus aukštesnės galios normoms, reikš, kad tikrinama norma prieštarauja teisei. Teisės mokslas skiria dvi rūšis normų kontrolės: abstrakčią ir konkrečią. Konkrečiosios kontrolės esmė – teisės akto konstitucingumo klausimas, iškilęs, nagrinėjant konkrečią bylą. Pagrindas – abejonė, ar byloje teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai. Abstrakčioji kontrolė reiškia teisės aktų, nesusijusių su konkrečia byla ar interesais, konstitucingumo patikrinimas.

⁶⁹ Dürig G., Maunz Th. Grundgesetz. Kommentar // <http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMaunzDuerigKoGG%5F53%2FGG%2Fcont%2FMaunzDuerigKoGG%2EGG%2EA93%2ET4%2Ehtm> [žiūrėta 2009 0814]

Tačiau pagrindinės laisvės gali būti pažeidžiamos ne tik valstybės įsikišimu, bet ir legislatyvine omisija⁷⁰.

Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas naudojasi plačia kompetencija tirti legislatyvines omisijas, kurių konstitucingumas, beje, gali būti ginčijamas ir individualaus skundo forma (tiek kai asmens teisės pažeidžiamos taikant konkretų įstatymą, tiek kai valstybė nevykdo savo pareigos ginti pagrindines teises). Teismas omisijos tyrimus atlieka vykdydamas abstrakčiąją ir konkrečiąją kontrolę. Skiriama tikroji (absoliuti) ir netikroji (dalinė) omisija.

Tikroji omisija yra tada, kai įstatymų leidėjas apskritai nepriima teisės normos, suderinamos su įstatymų leidėjo pareiga apsaugoti (apima ne tik tuos atvejus kai apskritai nenustatytas joks teisinis reguliavimas, bet ir atvejus, kai reguliavimas yra, bet apsauga, kurią jis turi užtikrinti, nesuteikiama), o netikroji omisija yra tada, kai specifinė nuostata yra priimta, tačiau ji ginčijama tuo aspektu, kad neatitinka įstatymų leidėjo pareigos apsaugoti (ji yra netinkama ar nepakankama).⁷¹

Pažymėtina, kad asmuo, paduodantis konstitucinį skundą, turi būti asmeniškai ir tiesiogiai paveiktas ginčijamo teisinio reguliavimo. Nagrinėdamas konstitucinį skundą dėl netikrosios omisijos (teisės akto netobulumo) Konstitucinis Teismas gali konstatuoti, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai ir pripažįstamas negaliojančiu.

Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas, užtikrindamas Konstitucijos viršenybę yra įgaliotas kontroliuoti visas tris valstybės valdžias. Priimdamas sprendimus, šis teismas remiasi pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir kitomis Konstitucijos nuostatomis. Į Vokietijos Federalinį Konstitucinį Teismą gali kreiptis: dėl abstrakčios kontrolės – Federalinė Vyriausybė, žemių vyriausybės, 1/3 Bundestago narių, dėl konkrečios kontrolės – teismai; taip pat piliečiai tam tikrais atvejais turi galimybę pateikti individualų konstitucinį skundą dėl jų teises pažeidžiančio sprendimo arba dėl priimto teisės akto, jei įrodo savo tiesioginį ryšį ir tiesioginį akto poveikį. Legislatyvinė omisija gali būti Konstitucinio Teismo tyrimo dalykas, ja galima

⁷⁰ Pasak K. Lapinsko, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje legislatyvinė omisija suprantama kaip tokia teisės spraga, kurią draudžia Konstitucija, todėl tokia teisinio reguliavimo yda nėra vien fakultatyvi prielaida tobulinti teisės sistemą. Jo nuomone, konstitucingumo požiūriu tai yra itin didelis priekaištas įstatymų leidėjui ar bet kuriam kitam teisėkūros subjektui ir kartu tiesioginis imperatyvas per pagrįstą trumpiausią laiką pašalinti minėtą teisinio reguliavimo ydą, kuri pažeidžia arba sudaro prielaidas pažeisti pamatines žmogaus teises. Lietuvos Konstitucinio Teismo pirmininkas pažymėjo, kad kiekvienoje valstybėje teisės spragų ir su jomis susijusių konstitucinės justicijos problemų vertinimai bei sprendimo būdai gali skirtis priklausomai nuo teisės tradicijos, konstitucinės justicijos institucijų veiklos ir (ar) akademinų tyrimų rezultatų.

Žiūr.: <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=49&str=21744> [žiūrėta 2009 0814]

⁷¹ Europos Konstitucinių Teismų Konferencijos XIV kongreso 2008 m. birželio 2-7 d. bendras pranešimas „Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje“

// http://www.lrkt.lt/conference/Pranesimai/Bendrasis%20pranesimas_LT.doc [žiūrėta 2009 0611]

remtis konstituciniame skunde.

5.1.1. Abstrakčioji normų kontrolė

Abstrakčios normų kontrolės pagalba teismas gali patikrinti normų atitikimą Pagrindiniam įstatymui bei kitoms aukštesnės galios normoms. Abstrakti normų kontrolė pagal Pagrindinio įstatymo 93 straipsnio 1 dalies 2 punktą – nėra konkretaus teismo proceso objektas, nėra konkretaus pareiškėjo (ieškovo) interesas.⁷² Tikrinama, ar federalinė teisė ir federalinių žemių teisė yra suderinama su Pagrindiniu įstatymu ir ar federalinės žemės teisė ir suderinama su kita federaline teise.

Abstrakčią teisės normų kontrolę turi teisę inicijuoti federalinė vyriausybė, federalinės žemės vyriausybė (jie taip pat gali patikrinti ir kitos žemės teisės konstitucingumą) arba trečdalis Bundestago narių, šios iniciatyvos teisės neturi Bundesratas ir atskiros frakcijos, taip pat atitinkamai opozicija (ji gali tik kartu su 1/3 Bundestago narių arba pasinaudodama konkrečios žemės vyriausybės pagalba). Tokiu atveju pareiškimas bus sėkmingas, kai atitiks politinio naudingumo (tinkamumo) reikalavimus, kitaip sakant, kadangi opozicija viena savarankiškai neturi galimybės inicijuoti abstrakčią teisės normų kontrolę, ji turi rasti ir suinteresuotų tuo pareiškimu asmenų pritarimą pozicijos tarpe. Dauguma autorių mano, kad parlamentinėje Vokietijoje, kur egzistuoja aiškus valdžių atskyrimas, opozicijos kaip politinės mažumos rolė yra gana svarbi ir reikšminga. Šią nuomonę pagrindžia didelį atgarsį visuomenėje sukėlus 1975 m.

⁷² Schlaich K., Koriath S. Das Bundesverfassungsgericht// http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FSchlaichKoriathHdbBVerfG_7%2FMono%2Fcont%2FSchlaichKoriathHdbBVerfG%2E4%2E4%2EB%2EI%2Ehtm [žiūrėta 2009 08 14]

ginčas dėl baudžiamojo įstatymo nuostatų, susijusių su abortais, atitikimo Konstitucijai.⁷³

Viena iš svarbių sąlygų, kad būtų pradėtas procesas Federaliniame Konstituciniame Teisme, yra pareiškimo atitikimas tam tikriems reikalavimams. Pagal Pagrindinio įstatymo 93 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą nuostatą turi būti konkretūs nuomonių skirtumai ar abejonės. Pareiškimas atitinka leistinumą reikalavimus, kai mažiausiai vienas pareiškėjas abejoja dėl normos galiojimo, pakanka objektyvaus intereso, turinčio tikslą išsiaiškinti normos galiojimą.

5.1.2. Konkrečioji normų kontrolė

Konkreči teisės normų kontrolė atliekama tuo atveju, kai yra konkretus teisinis ginčas, kurio išsprendimas priklauso nuo tikrinamos teisės normos. Pagrindinio įstatymo 100 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nuostata suteikia teisėjui „tikrinimo kompetenciją“, t.y. teisėjams suteikiama tikrinimo teisė.⁷⁴ Teisėjas, nagrinėdamas konkretų teisinį ginčą, gali įtarti įstatymą prieštaraujant Konstitucijai, tada jis turi teisę sustabdyti procesą ir kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą dėl normos galiojimo išaiškinimo. Minėta teisėjų kompetencija vertinama paraleliai kaip ir konstituciniai skundai: vienu atveju kiekvienas asmuo, kitu – kiekvienas teisėjas gali tiesiogiai kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą. Federalinis Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad pagal Pagrindinio įstatymo 100 straipsnio 1 dalį teisėjai, nagrinėdami ginčą ir manydami, jog įstatymas gali prieštarauti Konstitucijai, negali į tai nereaguoti, kreipimasis į Federalinį

⁷³ Rengiant baudžiamojo įstatymo nuostatas, susijusias su abortais, išsiskyrė Krikščionių demokratų, iš vienos pusės, ir Socialdemokratų bei Liberalų koalicijos, iš kitos pusės, nuomonės. Pirmieji pasisakė už „indikacinių“ modelių, kai nėštumo nutraukimas siejamas su tam tikrų indikacijų (medicininių, socialinių ir kt.) buvimu, tuo tarpu pastarieji pageidavo taikyti „periodinį modelį“, kai nėštumo nutraukimas siejamas su tam tikru nustatytu laiku, per kurį moteris gali apsispręsti atlikti abortą. Pasinaudojant parlamentine dauguma, 1974 m. buvo priimtas „periodinis modelis“. Krikščionys demokratai kreipėsi į Federacinį Konstitucinį teismą, teigdami, kad abortų legalizavimas pirmaisiais trimis nėštumo mėnesiais yra nesuderinamas su Konstitucijoje garantuojama žmogaus vaisiaus teise į gyvybę. Konstitucinis teismas patvirtino, kad teisė į gyvybę taikoma ir žmogaus vaisiui, kadangi Konstitucija ją suteikia „kiekvienam“. Iš to kylanti pareiga ginti negimusio vaiko gyvybę ne tik atmeta bet kokias tam prieštaraujančias priemones, bet ir nustato pačiai valstybei reikalavimą ginti žmogaus vaisių, netgi prieš jo motiną. „Periodinis modelis“ negalėjo pakankamai gerai užtikrinti tokios apsaugos. Remiantis šiuo Konstitucinio teismo sprendimu, buvo parengtos naujos baudžiamojo įstatymo nuostatos, atspindinčios kompromisą, kuriame atsižvelgiama į vaisiaus apsaugą bei į moters interesus. Žiūr.: BVerfG, Urteil vom 25. 2. 1975 - 1 BvF 1 - 6/74. Verfassungsrechtliche Grenzen der Strafbarkeit des Schwangerschaftsabbruchs//

<http://beck-online.beck.de/Default.aspx?typ=reference&y=300&z=NJW&b=1975&s=573> [žiūrėta 2009 10 14]

⁷⁴ Schlaich K., Koriath S. Das Bundesverfassungsgericht// http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FSchlaichKoriathHdbBVerfG_7%2FMono%2Fcont%2FSchlaichKoriathHdbBVerfG%2E4%2E4%2EB%2E1%2Ehtm [žiūrėta 2009 08 14]

Konstitucinį Teismą tokiu atveju yra ne tik jų teisė, bet ir pareiga. Tačiau jie turi tik „tikrinimo kompetenciją“, sprendimas dėl normos pripažinimo prieštaraujančia Konstitucijai yra Federalinio Konstitucinio Teismo išskirtinė „monopolinė kompetencija“.⁷⁵

Konkrečios teisės normų kontrolės objektas yra federacijos ir federacijos žemių įstatymai, kreipiamasi į Federalinį Konstitucinį Teismą dėl tokių įstatymų, kurie buvo priimti įsigaliojus Pagrindiniam įstatymui arba dėl priimtų iki Pagrindinio įstatymo įsigaliojimo, tačiau kurių galiojimas buvo pratęstas.

Pagrindinio įstatymo 100 straipsnio 2 dalyje reglamentuojama tarptautinių sutarčių kontrolė. Pagal minėtą straipsnio dalį, bylą nagrinėjantis teismas, suabejojęs, ar tarptautinės teisės normos yra sudedamoji federalinės teisės dalis ir ar jos tiesiogiai asmeniui sukuria teises ir pareigas, kreipiasi į Federalinį Konstitucinį Teismą. Tik Federalinis Konstitucinis Teismas turi teisę spręsti dėl tarptautinės sutarties normų suderinamumo su federaline teise.

Pagrindinio įstatymo 100 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata, kad federalinės žemės konstitucinis teismas, aiškindamas Pagrindinį įstatymą, gali nukrypti nuo Federalinio Konstitucinio Teismo arba kitos federalinės žemės konstitucinio teismo sprendimo tuo atveju, kai tokį leidimą jam savo sprendimu suteikia Federalinis Konstitucinis Teismas.

Dauguma autorių gana palankiai vertina Federalinio Konstitucinio Teismo veiklą, atliekant konkrečiąją normų kontrolę dėl jos masto ir reikšmingumo, užtikrinant pagrindines teises.⁷⁶

⁷⁵ BVerfG, Urteil vom 24. 2. 1953 - 1 BvL 21/51. Inzidentprüfungsrecht der Gerichte gegenüber vorkonstitutionellem Recht// <http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata/zeits/njw/1953/cont/njw.1953.497.3.htm&pos=2> [žiūrėta 2009 10 14]

⁷⁶ Pagal kreipimūsi į Federalinį Konstitucinį Teismą skaičių konkrečioji normų kontrolė yra antroje pozicijoje. Žiūr: 2 priedo 3 lentelę.

5.2. Aukščiausiųjų federacijos institucijų ginčų nagrinėjimas (ginčai dėl kompetencijos)

Kai kurių šalių Konstitucinio Teismo teisė spręsti valstybės institucijų ginčus formuluojama kaip specifinė teismo kompetencijos rūšis. Kitose šalyse, tame tarpe ir Lietuvoje, tokio pobūdžio ginčai nagrinėjami sprendžiant konkretaus teisės akto, kurio turinys lemia konkrečios valstybės valdžios institucijos kompetenciją, atitikties Konstitucijai klausimą.

Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus nagrinėti ginčus dėl kompetencijos, kilusius tarp konstitucinių organų. Teisine prasme šiuos ginčus galima traktuoti kaip nuomonių išsiskyrimą tarp valdžios ir teisės.⁷⁷ Šie įgaliojimai įtvirtinti Pagrindinio įstatymo 93 straipsnio 1 dalies 1 punkte. Nagrinėjami ginčai tarp federalinio prezidento, federalinės vyriausybės, Bundestago, Bundesrato, taip pat Bundestago deputatų frakcijų, atskirų deputatų ar politinių partijų. Šiuo atveju konstituciniai organai čia suprantami kaip teisės subjektai turintys tam tikras teises ir pareigas.⁷⁸ Galimos įvairios „ginčo šalių kombinacijos“, paminėtinos šios:

- 1) federalinis prezidentas prieš federalinę vyriausybę, prieš Bundestagą, prieš Bundesratą;
- 2) federalinė vyriausybė prieš federalinį prezidentą, prieš Bundestagą, prieš Bundesratą;
- 3) Bundestagas prieš federalinį prezidentą, prieš federalinę vyriausybę arba prieš Bundesratą;
- 4) Bundesratas prieš federalinį prezidentą, prieš federalinę vyriausybę, prieš Bundestagą;
- 5) dalis federalinės vyriausybės, Bundestago, Bundesrato, kaip pavyzdys galėtų būti – federalinis kancleris;
- 6) politinės partijos – pavyzdžiui, dėl rinkimų teisės normos, partijos finansavimo ir kt.

Būtina sąlyga, kad konfliktas būtų pripažintas konfliktu dėl kompetencijos, yra konstitucinio organo (aukščiausios federacijos institucijos) įgaliojimų, suteiktų Pagrindinio įstatymo, viršijimas arba priešingai – jų nevykdymas. Tikrinama ar skundžiami veiksmai (arba teisės aktai) prieštarauja Pagrindiniam įstatymui. Svarbu, kad teisių pažeidimas būtų pagrįstas ir

⁷⁷ Limbach J. Das Bundesverfassungsgericht. – München: Beck, 2001. -59 p.- ISBN 3 406 44761 9

⁷⁸ Dürig G., Maunz Th. Grundgesetz. Kommentar // <http://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMaunzDuerigKoGG%5F53%2FGGG%2Fcont%2FMaunzDuerigKoGG%2EGG%2EA93%2ET3%2Ehtm> [žiūrėta 2009 08 17]

teisiškai reikšmingas. Spręsdamas ginčus tarp valstybės valdžios institucijų, Federalinis Konstitucinis Teismas veikia kaip „valdžių konfliktų arbitras“, kurio tikslas yra apsaugoti valdžių pusiausvyrą, Federalinio Konstitucinio Teismo vaidmuo šiuo atveju suprantamas kaip valdžių santykių „reguliuotojo“ ar „arbitro“.⁷⁹

Svarbu pažymėti, kad Federalinio Konstitucinio Teismo įtaka šalies politiniam procesui – neabejotinai didelė, tačiau teismas, spręsdamas aukščiausių federacijos institucijų ginčus, vadovaujasi konstitucinėmis normomis ir principais.

Jeigu lygintume šiuo atveju Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įgaliojimus, galėtume surasti tam tikrų panašumų – įstatymų ar vykdomosios valdžios aktų konstitucingumo vertinimas sietinas su valstybės valdžių kompetencijos vertinimu. Tačiau svarbu pastebėti, kad minėtas vertinimas atliekamas tik tuo atveju, kai nagrinėjamas konkretaus teisės akto atitikimas Konstitucijai, tuo tarpu aukščiausios valdžios institucijos kompetencija, nenagrinėjant konkretaus teisės akto atitikimo Konstitucijai, negali būti skundžiama ar vertinama.

Į Federalinį Konstitucinį Teismą dėl ginčų, kilusių tarp konstitucinių organų, kreiptasi iki 2008 metų 166 kartus⁸⁰.

Tačiau vis tik ne statistika turėtų būti pagrindinis vertinimo kriterijus, svarbi turėtų būti aplinkybė, kokią poveikį Konstitucinių Teismų sprendimai turėjo šalies institucijų funkcionavimui.⁸¹

⁷⁹ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. - 62 p. -ISBN 9955-557-19-2

⁸⁰ Žiūr.: 2 priedo 3 lentelę

⁸¹ Šiuo atveju būtų paminėtinas daug diskusijų sukėlęs Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 1983 m. sprendimas dėl Bundestago priešlaikinių rinkimų skelbimo teisėtumo (Bundestago deputatai prieš prezidento sprendimą paleisti Bundestagą ir skelbti naujus rinkimus), pasinaudojant Pagrindiniame įstatyme 68 straipsnyje įtvirtintomis nuostatomis, kad jeigu federalinio kanclerio prašymas pareikšti jam pasitikėjimą negauna Bundestago narių daugumos pritarimo, federalinis prezidentas federalinio kanclerio siūlymu gali per dvidešimt vieną dieną paleisti Bundestagą. Teisė paleisti Bundestagą prarandama, jei Bundestagas savo narių dauguma išrenka kitą federalinį kanclerį. Federalinis Konstitucinis Teismas konstatavo, kad minėtame Pagrindinio įstatymo straipsnyje yra įtvirtinta federacijos prezidento politinė pareiga ir valia. Federalinis kancleris turi teisę įteikti Bundestagui prašymą dėl pasitikėjimo patvirtinimo tuo atveju, kai dėl susiklosčiusios politinės situacijos tai yra tiesiog neišvengiama. Tai politinio pasitikėjimo patvirtinimo arba nepatvirtinimo klausimas. Teismas nusprendė, kad prezidento sprendimas paleisti Bundestagą ir skelbti naujus rinkimus neprieštaruja Pagrindiniame įstatyme 68 straipsnio 1 dalyje įtvirtintoms nuostatomis.

Žiūr.: BVerfG, Entscheidung vom 16.02.1983 - 2 BvE 1/83 u. a. Voraussetzungen der Bundestagsauflösung gem. Art. 68 GG//

<http://beck-online.beck.de/?typ=reference&y=300&z=NJW&b=1983&s=735> [žiūrėta 2009 10 04]

5.3. Ginčų tarp federacijos subjektų nagrinėjimas

Pagal Pagrindinio įstatymo 93 straipsnio 1 dalies 3 punktą Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas nagrinėja federacijos ir federalinių žemių „nuomonių išsiskyrimą dėl federacijos ir federalinių žemių teisių ir pareigų“, ⁸² kitaip sakant nagrinėja ginčus, kilusius dėl federalinių santykių. Čia paminėtini tokie santykiai, kurie kyla federalinėms žemėms vykdant federalinę teisę bei federalinę priežiūrą bei kiti konstituciniai federacijos ir federalinių žemių ginčai, jei nėra nustatyta kitokia teisinio nagrinėjimo tvarka. Pažymėtina, kad federacijos ir federalinių žemių teisės ir pareigos, dėl kurių kyla ginčas, turi būti reglamentuotos Konstitucijoje, t.y. Pagrindiniame įstatyme, ne kokioje nors kitoje teisėje. Pradėti procesą galima esant vienos iš šalių realiam teisių ar pareigų pažeidimui. Į Federalinį Konstitucinį Teismą gali kreiptis federalinė vyriausybė ar federalinės žemės vyriausybė.

Pagrindinis Federalinio Konstitucinio Teismo vaidmuo šiuo atveju yra apsaugoti centrinės valstybės valdžios interesus nuo federalinių žemių įgaliotų institucijų įgaliojimų viršijimo ir atvirkščiai – federalinių žemių interesus nuo centrinės valdžios įgaliojimų viršijimo. 1961 m. Federalinis Konstitucinis Teismas pasisakė, kad nei valstybė, nei federalinių žemių įgaliotos institucijos negali peržengti Konstitucijos nustatytų įgaliojimų ribų. ⁸³

Pagrindinio įstatymo 93 straipsnio 1 dalies 4 punkte ir 99 straipsnyje apibūdinami gana skirtingo pobūdžio ginčai. Pagrindinio įstatymo 93 straipsnio 1 dalies 4 punkte kalbama apie tris ginčų variantus: viešieji teisiniai ginčai tarp atskirų federalinių žemių, konstituciniai ginčai, kylantys pačioje federalinėje žemėje ir ginčai tarp federacijos ir federalinių žemių (autorių K. Schlaich ir S. Korioto apibūdinami kaip „nekonstitucinės prigimties“). Ginčai tarp federacijos ir federalinių žemių – tai viešieji teisiniai ginčai, „nekonstitucinės prigimties“, tokius ginčus nagrinėja Federalinis Konstitucinis Teismas, jeigu nėra nustatyta kitokia teisinio nagrinėjimo

⁸² Schlaich K., Korioto S. Das Bundesverfassungsgericht// http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FSchlaichKoriotoHdbBVerfG_7%2FMono%2Fcont%2FSchlaichKoriotoHdbBVerfG%2E4%2E4%2EB%2E1%2Ehtm [žiūrėta 2009 09 04]

⁸³ Minimas Federalinio Konstitucinio Teismo 1961m. vasario 28 d. sprendimas dėl kompetencijos tarp federacijos subjektų televizijos ir radijo transliavimo klausimais. Federalinis Konstitucinis Teismas nusprendė, kad kompetencija televizijos ir radijo transliavimo klausimais, tiek turinio atžvilgiu, tiek organizaciniais aspektais priklauso federalinėms žemėms ir, kad valstybė šiuo atveju neabejotinai peržengė Konstitucijos nustatytas įgaliojimų ribas. Žiūr.: BVerfG, Urteil vom 28.02.1961. Kompetenzabgrenzung zwischen Bund und Ländern bei Rundfunk und Fernsehen// <http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata/zeits/njw/1961/cont/njw.1961.547.1.htm&pos=0&hlwords=bverfg%3a#xhlhit> [žiūrėta 2009 10 17]

tvarka. Esant ginčui tarp atskirų federalinių žemių, ginčo šalimis yra federalinių žemių vyriausybės. Federalinis Konstitucinis Teismas priima sprendimą dėl federalinėje žemėje kylančio ginčo, jeigu nėra nustatyta kitokia teisinio nagrinėjimo tvarka.⁸⁴

Pagrindinio įstatymo 99 straipsnis reglamentuoja ginčų, kilusių federalinėje žemėje, sprendimą. Federaliniam Konstituciniam Teismui federaliniu žemės įstatymu gali būti pavesta spręsti konstitucinius ginčus vienos federalinės žemės teritorijoje. Autoriai K. Schlaich ir S. Koriath nurodo, kad tokią tvarką nusistatė tik Šlėzvigo – Holšteino žemės įstatymai.⁸⁵ Paprastai tokių klausimų nagrinėjimas priklauso federalinės žemės konstitucinio teismo jurisdikcijai. Taigi apibendrinant, pažymėtina tai, kad pagrindą kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą dėl žemėje kylančių viešųjų teisinių ginčų nustato federalinės žemės įstatymų leidžiamoji valdžia.

5.4. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencija konstitucinės santvarkos apsaugos srityje

Federaliniam Konstituciniam Teismui priskiriama pareiga – saugoti konstitucines vertybes, tame tarpe ir konstitucinę santvarką. Šią pareigą Federalinis Konstitucinis Teismas įgyvendina sprenddamas kaltinimus, pareikštus federaliniam prezidentui (Pagrindinio įstatymo 61 straipsnis), federaliniams teisėjams (Pagrindinio įstatymo 98 straipsnio 2 dalis), uždrausdamas antikonstitucinių partijų veiklą (Pagrindinio įstatymo 21 straipsnio 2 dalis).

⁸⁴ BVerfG, Urteil vom 6. 2. 1956 - 2 BvH 1/55. Wahlrechtsstreitigkeit in Baden-Württemberg, Aktivlegitimation/ NJW 1956 Heft 24//

<http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata\zeits\njw\1956\cont\njw.1956.905.1.htm&pos=0>
[žiūrėta 2009 05 17]

⁸⁵ Schlaich K., Koriath S. Das Bundesverfassungsgericht//http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FSchlaichKoriathHdbBVerfG_7%2FMono%2Fcont%2FSchlaichKoriathHdbBVerfG%2E4%2E4%2EB%2EI%2Ehtm [žiūrėta 2009 09 04]

5.4.1. Kaltinimai federaliniam prezidentui ir federaliniams teisėjams

Terminas apkalta (angl. impeachment- apkalta) atsirado viduramžių Anglijoje. Ten jis reiškė teisinę procedūrą, kurios metu parlamentas už bet kokius nusikaltimus teisia savo narius, taigi vykdo kvazi teisminę funkciją.⁸⁶

Apkaltos sąvoka įvairiose šalyse, ypač Europoje, taikoma skirtingoms procedūroms ir skirtingiems pareigūnams. Visoms šalims bendra yra tai, kad apkaltos sąvoka siejama su aukštų valstybės pareigūnų nušalinimu, grindžiamu kaltinimais, kurie įrodinėjami laikantis tam tikros tvarkos. Naujaisiais laikais apkalta yra daugiausiai siejama su JAV galiojančia prezidento atšaukimo procedūra.

Taigi Jungtinėse Amerikos Valstijose apkalta yra taikoma prezidentui, viceprezidentui, teisėjams ir aukštiems vykdomosios valdžios pareigūnams. Tuo tarpu Europos šalyse apkaltos terminu apibūdinamos nevienodos procedūros. Daugumos šalių konstitucijų tekstuose anglų kalba terminas *impeachment* vartojamas tuomet, kai apkalta taikoma prezidentui, kartais – teisėjams. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio įstatymo 61 ir 98 straipsniuose įtvirtintas šis terminas, kuris taikomas tik prezidentui ir teisėjams, kuriems apkaltą inicijuoja parlamentas (Bundestagas arba Bundesratas), o atlieka Federalinis Konstitucinis Teismas.

Tuo tarpu Švedijoje apkalta gali būti taikoma premjerui ar vyriausybės nariui, Danijoje – vyriausybės nariams, tačiau jiems apkaltą vykdo karalius arba parlamentas. Japonijoje – vyriausybei ir teisėjams, tačiau apkaltą svarsto specialusis teismas, sudarytas iš abiejų parlamento rūmų atstovų. Bulgarijoje – tik prezidentui ir viceprezidentui, tačiau parlamento pareikštą apkaltą dar tvirtina Konstitucinis teismas.

Autoriai K. Schlaich ir S. Koriath Pagrindinio įstatymo 61 straipsnyje ištirtą nuostatą vadina *sui generis* (lot. sui generis - savitas, tam tikras). Šiuo pagrindu pradėtas teisminis procesas autorių manymu įgauna išskirtinai konstitucinį charakterį.⁸⁷ Procesas gali būti pradėtas, kai Pagrindinį įstatymą ar kitą federacijos įstatymą pažeidžia federalinis prezidentas. Bundestagas arba Bundesratas gali kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą apkaltindami

⁸⁶ Bacevičius V. Apkaltos institutas ir konstitucinė atsakomybė: probleminiai aspektai // Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, Nr. 9 (111), p. 94. - ISSN 1392-6195

⁸⁷ Schlaich K., Koriath S. Das Bundesverfassungsgericht// http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FSchlaichKoriathHdbBVerfG_7%2FMono%2Fcont%2FSchlaichKoriathHdbBVerfG%2E4%2E4%2EB%2EI%2Ehtm [žiūrėta 2009 09 11]

federalinį prezidentą tyčiniu Pagrindinio įstatymo ar kito federalinio įstatymo sulaužymu. Kaltinimą gali inicijuoti ne mažiau kaip 1/4 Bundestago arba Bundesrato narių. Priimti nutarimą dėl kaltinimo iškėlimo privaloma 2/3 balsų dauguma (Bundestago arba Bundesrato).

Federaliniam Konstituciniam teismui gavus kreipimąsi, jis laikinu potvarkiu gali nutarti, jog federalinis prezidentas nebegali eiti savo pareigų, t. y. sustabdyti jo funkcijas. Jei Federalinis Konstitucinis Teismas nustato, kad prezidentas tyčia sulaužė Pagrindinį įstatymą arba kitą įstatymą, jis gali prezidentą pašalinti iš pareigų.

Kaltinimus prezidentui nagrinėja Antrasis senatas. Nagrinėjant kaltinimo prezidentui bylą jam nepalankus sprendimas turi būti priimtas dviejų trečdalių senato narių (t. y. kaltinimą turi palaikyti ne mažiau kaip 6 senato nariai).

Taigi pripažinus kaltinimą pagrįstu, federalinis prezidentas netenka teisės eiti savo pareigų.⁸⁸ Pagrindinio įstatymo 61 straipsnyje įtvirtintų nuostatų išskirtinumas yra tas, kad federalinis prezidentas atstatydinamas ne politinių motyvų pagrindu, o federaliniam prezidentui pažeidus Pagrindinį įstatymą ar kitą federacijos įstatymą ir atlikus kaltinimo procedūrą, kitaip sakant - įtvirtintas atsakomybės principas. Demokratinėje valstybėje tokios galimybės konstitucinis įtvirtinimas reiškia konstitucinių vertybių saugojimą. Jeigu prisimintume Veimaro konstituciją, tai pastebėtume, kad šiuo atveju tarp Veimaro konstitucijos ir Pagrindinio įstatymo slypi didelis skirtumas – Veimaro konstitucijoje nebuvo numatyta monarcho atsakomybė. Tuo tarpu Jungtinės Amerikos Valstijos nuo pat pradžių turėjo *impeachment* galimybę, t.y. galimybę pareikšti prezidentui kaltinimą, kurį nagrinėja Aukščiausiasis Teismas.

Vokietijos Pagrindinio įstatymo 61 straipsnyje įtvirtintų nuostatų turinys reiškia, kad:

1) šiuolaikinėje demokratinėje valstybėje joks valdžios organas, padaręs grubius konstitucinius ir įstatyminius pažeidimus, negali toliau eiti savo pareigų;

2) lanksčios „stabdžių ir atsvaros sistemos“ įgyvendinimas – federaliniam prezidentui pažeidus Pagrindinį įstatymą ar kitą federacijos įstatymą, teisę pareikšti kaltinimą turi Bundestagas arba Bundesratas, o apkaltos procesą šiuo atveju realizuoja Federalinis Konstitucinis Teismas;

3) įtvirtinta vieno aukščiausių valdžios organų konstitucinė atsakomybė.

Pagrindinio įstatymo 98 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos federalinių teisėjų patraukimo atsakomybėn nuostatos, kurių tikslas – konstitucinės tvarkos apsauga. Jeigu federalinis teisėjas

⁸⁸ Dürig G., Maunz Th. Grundgesetz. Kommentar // <http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMaunzDuerigKoGG%5F53%2FFGG%2Fcont%2FMaunzDuerigKoGG%2EGG%2EA61%2ET1%2Ehtm> [žiūrėta 2009 09 11]

eidamas savo pareigas arba ne tarnybos metu pažeidžia Pagrindinio įstatymo nuostatas ar federalinės žemės konstitucinę tvarką, Bundestagas 2/3 balsų dauguma gali dėl padaryto pažeidimo kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą su prašymu. Federalinis Konstitucinis Teismas išnagrinėjęs minėtą prašymą gali priimti sprendimą dėl teisėjo perkėlimo į kitas pareigas, išleidimo į pensiją arba gali priimti sprendimą dėl jo atleidimo (tokį sprendimą Federalinio Konstitucinio Teismo senatas priima 2/3 balsų dauguma). Taigi subjektų ratas, kuriam gali būti taikomos Pagrindinio įstatymo 98 straipsnio 2 bei 5 dalyse įtvirtintos nuostatos yra „federaliniai teisėjai“ ir „federalinių žemių teisėjai“.

Vienas svarbiausių argumentų pradėti apkaltos procesą federaliniam prezidentui ar federaliniams teisėjams yra jų tiesioginės pareigos saugoti Pagrindinį įstatymą nevykdymas. Šią pareigą minėti subjektai įgauna, duodami priesaiką prieš pradėdami eiti pareigas. Šiuo aspektu priesaika suprantama ne tik kaip politinis moralinis aktas, bet ir toks aktas, kurio sulaužymas reikštų tam tikrus teisinius padarinius.

Apibendrinant akcentuotina tai, kad anglosaksiškam modeliui būdinga tai, kad sprendimą dėl apkaltos priima Parlamentas (tautos demokratiškai išrinkti atstovai), o austriškojo vokiškojo modelio, kur stiprūs konstituciniai teismai, bruožas yra tas, jog galutinį sprendimą dėl pareigūno pašalinimo ar mandato panaikinimo priima Konstitucinis Teismas. Toks modelis turi daugiau konstitucinės nei politinės atsakomybės charakteristiką.

Lietuvoje Konstitucijos kūrėjai pasirinko tarpinį modelį, kai konstitucinį teisinį įvertinimą dėl priesaikos sulaužymo ir šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo pateikia Konstitucinis Teismas, o galutinį sprendimą dėl pareigūno pašalinimo iš pareigų ar mandato panaikinimo priima Seimas (kvalifikuota balsų dauguma).

5.4.2. Politinių partijų veiklos uždraudimas

Antikonstitucinių partijų veiklos uždraudimas – daugiau prevencinė Konstitucijos apsauga. Pagrindinio įstatymo 21 straipsnyje įtvirtintos nuostatos paskirtis – garantuoti laisvą, demokratišką tvarką, uždraudžiant nedemokratiškos, antikonstitucinės (ir tuo pavojingos Konstitucijai ir demokratijai) partijos veiklą. Čia Federaliniam Konstituciniam Teismui suteikta išskirtinė monopolinė teisė – tik Federalinis Konstitucinis Teismas gali pripažinti partijos veiklą antikonstitucine.

Pagrindinio įstatymo 21 straipsnio 2 dalyje reglamentuojama antikonstitucinės partijos sąvoka - politinė partija suprantama kaip antikonstitucinė, jei jos tikslais ar partijos steigėjų veiksmais siekiama pažeisti valstybės sandarą arba konstitucinę demokratinę santvarką.⁸⁹ Inicijuoti politinės partijos uždraudimą, kreipiantis į Federalinį Konstitucinį Teismą, turi teisę federalinė vyriausybė, Bundestagas bei Bundesratas. Federalinės žemės vyriausybė turi teisę kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą dėl partijos, veikiančios tos federalinės žemės teritorijoje ir vykdančios antikonstitucinę veiklą, uždraudimo.

Tuo atveju, kai kreipimasis dėl partijos veiklos uždraudimo yra pagrįstas, Federalinis Konstitucinis Teismas priima sprendimą, kuriuo pripažįsta partijos veiklą antikonstitucine (ar savarankiškai veikiančios partijos dalies veiklą) ir nutraukia jos bet kokią veiklą bei uždraudžia steigti analogišką partiją ateityje. Sprendimui priimti reikalinga 2/3 balsų dauguma.

Laisvė ir demokratija yra suprantama kaip nuomonių, idėjų įvairovė. Politinės valios susiformavimas yra laisvas procesas. Tačiau politinės valios laisvė negali būti suprantama kaip egzistuojanti aukščiau Konstitucijos ar prieštaraujanti jos normoms. Antikonstitucine veikla užsiimančios partijos uždraudimas taip pat nereiškia laisvės turėti skirtingas nuomones ir idėjas draudimą. Taigi partijos uždraudimas suprantamas ne kaip minčių ir idėjų draudimas, o partijos kaip pavojingos, antikonstitucinės organizacijos uždraudimas.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, antikonstitucinių partijų veiklos uždraudimas suprantamas ir kaip prevencinė Konstitucijos apsauga – nesiekama sankcijų tam, kas praėjo, o siekiama ateityje apsaugoti nuo to, kas - pavojinga. Partijos laikomos antikonstitucinėmis, jei jų tikslai ar jų narių veikla gali pakenkti demokratinei tvarkai ar pažeisti valstybės sandarą, tai yra šiuo atveju, pagrindinėms Konstitucijos saugomoms vertybėms.

Darytina prielaida, kad nuostatų dėl antikonstitucinių partijų uždraudimo perkėlimas į Vokietijos Konstituciją, buvo sąlygotas istoriškai susiklosčiusių aplinkybių. Dar nuo Veimaro Respublikos laikų Konstitucijos kūrėjai ieškojo galimybių užkirsti kelią demokratijos priešams plėtoti partinę veiklą, antikonstitucinių partijų uždraudimas būtent ir tapo tuo instrumentu.⁹⁰ Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimais 1952 m. spalio 23 d. buvo uždrausta Nacionalsocialistų partija, 1956 m. rugpjūčio 17 d. – Vokietijos komunistų partija, 2003 m. kovo 18 d. Nacionaldemokratų partija buvo pripažinta antikonstitucine.

⁸⁹ Dürig G., Maunz Th. Grundgesetz. Kommentar // <http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMaunzDuerigKoGG%5F53%2FFGG%2Fcont%2FMaunzDuerigKoGG%2EGG%2EA61%2ET1%2Ehtm> [žiūrėta 2009 09 15]

⁹⁰ Limbach J. Das Bundesverfassungsgericht. – München: Beck, 2001. - 62 p.-ISBN 3 406 44761 9

Federalinis Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, kad partijos veikla turi būti uždrausta, jei ji pažeidžia Konstitucijos saugomas vertybes, kai vykdo antikonstitucinę veiklą, kai jos pagrindiniai veiklos principai kelia realią grėsmę demokratinei santvarkai, kai partijos pozicija santvarkos požiūriu traktuotina kaip agresyvi ir kovinga.⁹¹ 1952 m. sprendime dėl nacionalsocialistų partijos uždraudimo Federalinis Konstitucinis Teismas akcentavo, kad laisva demokratinė santvarka pagal Pagrindinio įstatymo 21 straipsnį turėtų būti suprantama kaip santvarka grindžiama teisės viešpatavimu, taip pat tai - tokia santvarka, kurioje įtvirtintas vienas demokratijos elementų – Tautos suvereniteto principas. Šios santvarkos pagrindiniams principams taip pat priskiriama Pagrindiniame įstatyme įtvirtintos žmogaus teisės, daugiapartiškumo principas ir lygių galimybių suteikimas visoms politinėms partijoms bei kiti principai.⁹²

Dėl partijų pripažinimo antikonstitucinėmis ir jų uždraudimo buvo kilę įvairių diskusijų. Labiausiai buvo nuogaštauta, kad šis instrumentas nepradėtų tarnauti kitiems tikslams, tokiems kaip - susidorojimas su politiniais oponentais. Taip pat buvo nuogaštauta, kad minėtas instrumentas netaptų politinio pliuralizmo laisvės apribojimo įrankiu. Visgi tenka pripažinti, kad anksčiau minėti Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimai turėjo įtakos ir Vokietijos politinės kultūros formavimuisi bei padarė neabejotiną įtaką pačiam politiniam kontekstui. G. Sartori nuomone Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimai iš pagrindų pakeitė partinės sistemos „natūralią raidą“.⁹³ Konstitucinio Teismo kontrolė yra tiesiog būtina kaip demokratijos apsauga.

5.4.3. Pagrindinių konstitucinių teisių ribojimas

Pagrindinio įstatymo 18 straipsnyje įtvirtinta nuostata dėl pagrindinių konstitucinių teisių ribojimo tuo atveju, jeigu jomis yra piktnaudžiaujama. Kiekvienas, kuris piktnaudžiauja nuomonės reiškimo laisve, ypač spaudos laisve (5 straipsnio 1 dalis), mokymo laisve (5 straipsnio 3 dalis), susirinkimų laisve (8 straipsnis), susivienijimų laisve (9 straipsnis),

⁹¹ BVerfG, Urteil vom 17.08.1956 - 1 BvB 2/51. Verfassungswidrigkeit der KPD // <http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata/zeits/njw/1956/cont/njw.1956.1393.1.htm&pos=0&hlwords=#xhlhit> [žiūrėta 2009 09 15]

⁹² BVerfG, Urteil vom 23.10.1952 - 1 BvB 1/51. SRP-Urteil // <http://beck-online.beck.de/default.aspx?vpath=bibdata/ents/lsk/1952/lsk.1952.njw854794.htm&pos=0> [žiūrėta 2009 09 15]

⁹³ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. - 186 p. -ISBN 9955-557-19-2

susirašinėjimo, pašto ir ryšių slaptumu (10 straipsnis), nuosavybės teise (14 straipsnis) arba prieglobsčio teise (16 a straipsnis) priešindamasis laisvai demokratinei santvarkai, netenka šių pagrindinių teisių. Pagal Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 39 paragrafą gali būti ribojamos ir rinkimų teisės: tiek aktyvi rinkimų teisė, tiek pasyvi. Pažymėtina, kad asmuo, kuriam gali būti ribojamos pagrindinės teisės gali būti tiek fizinis, tiek juridinis, taip pat gali būti vokiečių, gali būti užsienietis, svarbu, kad asmuo turėtų teisę naudotis minėtomis pagrindinėmis teisėmis. Vienas pagrindinių kriterijų riboti pagrindines konstitucines teises yra „pavojaus kriterijus“.⁹⁴ Taigi tuo atveju, kai asmuo kelia realų pavojų demokratinei santvarkai yra ribojamos tokio asmens pagrindinės konstitucinės teisės. Ribojančios priemonės gali būti taikomos ne tik iškilusiai grėsmei pašalinti, bet ir siekiant užkirsti kelią tokios grėsmės atsiradimui ateityje.

Igaliojimai riboti pagrindines teises yra išimtinai suteikti Federaliniam Konstituciniam Teismui. Prašymą dėl teisių ribojimo gali pateikti: federalinė vyriausybė, Bundestagas, federalinės žemės vyriausybė. Minėtam prašymui keliamas pagrįstumo reikalavimas. Sprendimui priimti reikalinga 2/3 balsų dauguma. Federalinis Konstitucinis Teismas gali priimti sprendimą visiškai atimti pagrindines teises, gali jas tik apriboti laiko atžvilgiu. Vėlgi atsižvelgiama į pavojingumo dydį, mastą ir panašiai.

Svarbu pažymėti, kad ne visos teisės gali būti atimamos, prie tokių teisių priskiriamos absoliučios teisės – teisė į gyvybę. Dažniausiai susiduriama su rinkimų teisės apribojimu, taip pat teisės eiti tam tikras pareigas. Juridiniams asmenims dažniausiai apribojamos susirinkimų, susivienijimų laisvės dėl demokratijai priešingos ir jai pavojingos veiklos.

Pagrindinio įstatymo 18 straipsnyje įtvirtintomis nuostatomis yra ginama ir saugoma demokratinė santvarka bei konstitucinės teisinės valstybės gyvavimas.⁹⁵

Praktiškai kiekvienos demokratinės valstybės Konstitucijoje yra įtvirtintos nuostatos dėl ribojimo pagrindinių teisių tuo atveju, kai piktnaudžiavimas pagrindinėmis teisėmis pradeda kelti grėsmę pačiai demokratinei santvarkai. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad laisvė reikšti įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją negali būti ribojama kitaip, kaip tik įstatymu, jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir

⁹⁴ Maunz Th., Schmidt – Bleibtreu B., Klein F., Bethge H.. Bundesverfassungsgerichtsgesetz// <http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMauSchmKleBetKoBVerfGG%5F29%2FBVerfGG%2Fcont%2FMauSchmKleBetKoBVerfGG%2EBVerfGG%2EP1%2ET44%2Ehtm> [žiūrėta 2009 09 12]

⁹⁵ Dürig G., Maunz Th. Grundgesetz. Kommentar // <http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMauSchmDuerigKoGG%5F53%2FGG%2Fcont%2FMauzDuerigKoGG%2EGG%2EA18%2ET2%2Ehtm> [žiūrėta 2009 09 23]

orumui, privačiam gyvenimui, dorovei ar ginti konstitucinei santvarkai. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, kad „įsitikinimų išraiškos, informacijos laisvės ribojimas visada turi būti suvokiamas kaip išimtinio pobūdžio priemonė. Ribojimo išimtinumas reiškia, kad Konstitucijoje nustatytų galimų ribojimo pagrindų negalima aiškinti juos išplečiant. Čia įtvirtintas būtinumo kriterijus suponuoja tai, kad kiekvienu atveju ribojimo pobūdis, apimtis turi atitikti siekiamą tikslą (vadinamasis pusiausvyros reikalavimas). Pagal Konstitucijos 25 straipsnio 4 dalį laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais - tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija.“⁹⁶

5.5. Rinkiminių ginčų nagrinėjimas

Rinkimai – demokratiškos valstybės institutas, suteikiantis piliečiams galimybę įgyvendinti teisę dalyvauti valstybės valdyme. Federalinis Konstitucinis Teismas yra įgaliotas nagrinėti skundus ir priimti sprendimus dėl rinkimų teisėtumo, kitaip sakant užtikrinti piliečių konstitucinę teisę dalyvauti demokratiškuose rinkimuose. Rinkimai negali būti laikomi demokratiškais, o jų rezultatai - teisėtais, jeigu rinkimai vyksta paminant Konstitucijoje įtvirtintus demokratinių rinkimų principus, pažeidžiant demokratines rinkimų procedūras.

Pagrindinio įstatymo 41 straipsnyje numatyta, kad Bundestagui suteikiama kompetencija tikrinti rinkimų rezultatus bei priimti sprendimus dėl mandato netekimo. Rinkimai pripažįstami negaliojančiais, kai padaryti pažeidimai yra esminio pobūdžio ir daro įtaką vietų pasiskirstymui Bundestage. Svarbi aplinkybė yra ta, kad Bundestago sprendimai rinkimų klausimu yra ribojami Federalinio Konstitucinio Teismo, kuriam suteikta teisė nagrinėti rinkimų ginčus.

Bundestago sprendimą per 2 mėnesius turi teisę apskųsti Federaliniam Konstituciniam Teismui:

- 1) pats asmuo, kurio išrinkimas yra užginčytas;
- 2) Bundestago frakcija;
- 3) daugiau nei 1/10 Bundestago narių;

⁹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valdininkų įstatymo 20 straipsnio trečios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1998, Nr.25-650

4) rinkėjas, kurio prašymą atmetė Bundestagas (tuo atveju, kai jam pritaria nemažiau kaip 100 rinkėjų).

Bundestago sprendimai yra patikrinami tiek materialia, tiek formalia teisine prasme. Pažeidimai, kaip jau buvo minėta anksčiau, turi būti pripažinti svarbiais ir esminiais.

Kaip apeliacinė instancija Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas vertina Prezidento ar Seimo narių rinkimų teisėtumą.

5.6. Individualių konstitucinių skundų nagrinėjimas

Asmens konstitucinio skundo paskirtis – apsaugoti individualias subjektines Konstitucijos garantuojamas teises ir kartu užtikrinti objektyvią iš Konstitucijos kylančią teisinę tvarką. Kalbant apie konstitucinio skundo institutą, pažymėtina, kad Europos valstybėse labiausiai yra paplitę dvejopi individualūs skundai: tai *actio popularis* ir konstitucinis skundas.⁹⁷ *Actio popularis* paprastai pripažįstami tokie skundai, kuriais kreiptis į Konstitucinius Teismus asmenys gali be jokių apribojimų ir tokiu skundu yra ginamas ne konkretaus individo, bet viešasis interesas. Konstituciniais skundais, kaip minėta, paprastai laikomi kreipimaisi, kuriais pareiškėjas prašo ištirti dėl jo viešojo administravimo institucijų priimtų sprendimų konstitucingumą.

Vertindami asmens konstitucinio skundo institutą, jo poreikį, teisininkai laikosi įvairių nuomonių. Daugumos nuomone, asmens teisė tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą užtikrina veiksmingesnę konstitucinių asmens teisių apsaugą bei suteikia asmeniui galimybę tiesiogiai ginti savo teises, kurios, jo manymu, yra pažeistos. Vienas iš argumentų, pateikiamų grindžiant neigiamą požiūrį į asmens konstitucinio skundo instituto reikalingumą, yra tas, kad paprastai yra patenkinama tik labai maža asmenų konstitucinių skundų dalis (apie 2–5 proc.). Taigi sąnaudos didelės, o rezultatas menkas. Be to, tai, kad tiek nedaug šių skundų patenkinama, gali sudaryti prielaidas mažėti pasitikėjimui Konstituciniu Teismu ir apskritai konstituciniu teisingumu. Taigi kaip teigia asmens konstitucinio skundo priešininkai, mažai tikėtina, kad jį įvedus asmens

⁹⁷ Abramavičius A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje // Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, Nr.11 (101), p. 16.- ISSN 1392-6195

konstitucinių teisių ir laisvių apsauga pagerės, taps veiksmingesnė, manoma priešingai, bus tik vilkinamas teismų sprendimų įgyvendinimas, didės su teisingumo vykdymu susijusios sąnaudos.

Kaip teigia profesorius dr. H. Scholler, nepaisant to, kad Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas vadinamas „pagrindinių teisių sergėtoju“, netgi dėl 97 procentų visų konstitucinių skundų nepriimamas teismo sprendimas, taip atsitinka visų pirma todėl, kad minėti skundai neatitinka leistinumo ir pagrindimo reikalavimų. Šis skaičius taipogi atspindi milžinišką teismo darbo apkrovimą, kuris iškelia realų pavojų teismo kaip efektyvaus „pagrindinių teisių sergėtojo“ funkcijų atlikimui.⁹⁸

Vienose valstybėse asmens konstitucinis skundas yra gana plataus pobūdžio, jis gali būti paduodamas ne tik dėl teisės normos, kuri yra konkretaus sprendimo pagrindas, atitikties Konstitucijai, bet ir dėl to, kokia forma šią teisės normą teisminės ar viešojo administravimo institucijos taiko. Pasak autoriaus R. Zuck, vokiško konstitucinio skundo modelio, dar vadinamo skundu dėl teismo ar viešojo administravimo institucijos sprendimo, esmė tokia: šis skundas grindžiamas tuo, kad priimant sprendimą buvo pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos pareiškėjo procesinės teisės (pvz., proceso šalių lygiateisiškumas, asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, teisė, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas, teisė turėti advokatą, vertėją ir pan.), arba tuo, kad teisės norma buvo pritaikyta Konstitucijai prieštaraujančiu būdu, t. y. buvo pasiremta tokia normos interpretacija, kuri neatitinka Konstitucijos nuostatų.⁹⁹

Tuo tarpu kitose valstybėse (pvz., Lenkijoje) asmens konstitucinio skundo institutas grindžiamas siauresne tokio skundo samprata, tai yra vadinamasis konstitucinis skundas dėl teisės normos. Šiuo atveju pareiškėjas neginčija paties teismo (viešojo administravimo institucijos) sprendimo teisingumo, bet nurodo, kad toks sprendimas buvo priimtas remiantis Konstitucijai prieštaraujančia teisės norma. Esant tokiam asmens konstitucinio skundo modeliui šių skundų nagrinėjimas paprastai tampa savotiška normų kontrole.¹⁰⁰

Vokietijos Pagrindinio įstatymo 93 straipsnio 1 dalies 4a punktas reglamentuoja, kad kiekvienas asmuo, manantis, jog viešosios valdžios institucijos pažeidė vieną iš pagrindinių jo teisių, nurodytų 20 straipsnio 4 dalyje, 33, 38, 101, 103 ir 104 straipsniuose turi teisę paduoti konstitucinį skundą.

⁹⁸ Scholler H., Dr. Straßmair S. Bundesverfassungsgericht und Verfassungsbeschwerde.// http://www.heinrich-scholler.de/05_BVerfG.pdf [žiūrėta 2008 12 09]

⁹⁹ Zuck R. Das Recht der Verfassungsbeschwerde. - München: Verlag C.H.Beck, 2006. – 1 p.- ISBN 3406467237

¹⁰⁰ Abramavičius A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontroleje //

Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, Nr.11 (101), p. 18.- ISSN 1392-6195

Pažymėtina, kad konstitucinio skundo institutas Vokietijoje buvo įtvirtintas ne iš karto, tik 1951 m. kovo 12 d. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme buvo reglamentuota konstitucinio skundo teisė ir tik 1969 m. sausio 29 d. Pagrindiniame įstatyme buvo įrašyta nuostata dėl konstitucinio skundo.

Konstitucinio skundo pagrindinės funkcijos ir reikšmė:

1) **Subjektyvi funkcija:** teisių gynimas. Viena iš konstitucinio skundo funkcijų, kurią pirmiausiai reiktų pažymėti yra pagrindinių piliečių teisių gynimo funkcija. Ši subjektyvi funkcija yra viena svarbiausių konstitucinio skundo funkcijų. Konstitucinis skundas Vokietijoje gali būti paduotas dėl asmens pagrindinių teisių (įtvirtintų Pagrindinio įstatymo 1- 19 straipsniai: asmens garbė, asmeninė laisvė, lygybė prieš įstatymus, tikėjimo laisvė, pasisakymo laisvė, santuoka ir šeima (vaikai gimę iki santuokos) ir t.t.) ir teisių įtvirtintų Pagrindinio įstatymo 20 straipsnio 4 dalyje (dėl pasipriešinimo asmeniui, kuris siekia sunaikinti Vokietijos konstitucinę santvarką), 33 straipsnio (pilietybės lygybė; profesionali valstybinė (civilinė) tarnyba), 38 straipsnio (rinkimai), 101 straipsnio (specialiųjų teismų draudimas), 103 straipsnio (įstatymus atitinkantis bylos nagrinėjimas, retroaktyvaus baudžiamųjų įstatymų pritaikymo ir daugiau nei vienos baudmės skyrimo draudimas) ir 104 straipsnio (teisinės garantijos, pagalba asmens sulaikymo atveju).

2) **Objektyvi funkcija:** konstitucinės teisės tobulėjimas. Konstitucinio skundo institutas padeda aiškinti, interpretuoti ir plėtoti objektyviają konstitucinę teisę. Taip pat turi didelę reikšmę konstituciniam šalies gyvenimui, demokratijos plėtrai bei apsaugai.

3) Visų trijų valdžių **kontrolė** sutelkta „vienose rankose“¹⁰¹.

5.6.1. Konstitucinio skundo leistinumai

Konstitucinis skundas – asmens pagrindinių teisių gynimo instrumentas, kuriuo šiandien naudojasi dauguma Vokietijos piliečių. Autoriai profesorius dr. B. Pieroth ir dr. P. Silberkuhl pateikia kai kuriuos statistinius duomenis apie konstitucinių skundų pateikimą: kiekvienais metais yra pateikiama virš 6 000 konstitucinių skundų; nuo 1951 metų rugsėjo mėnesio iki 2007 metų pabaigos iš viso buvo paduota daugiau kaip 163 000 skundai. Vien 2008 metais buvo

¹⁰¹ Pieroth B., Silberkuhl P. Die Verfassungsbeschwerde. - Münster: ZAP Verlag, 2008. – 47 p.- ISBN 978-3-89655-373-7

paduoti 6 245 skundai¹⁰². Su tokiu dideliu srautu tenka susidoroti 16 teisėjų bei 65 darbuotojams. Šie skaičiai akivaizdžiai liudija tai, kad be griežtos konstitucinių skundų tinkamumo atrankos, Konstitucinis Teismas tiesiog „paskęstų“ ir taptų nefunkcionalus. Konstituciniam skundai keliami tam tikri reikalavimai. Viena vertus yra patikrinamas konstitucinio skundo pagrįstumas, ar tikrai yra pažeistos teisės (tikroviškumo patikrinimas, vok. Wirklichkeitsprüfung). Kita vertus patikrinamas konstitucinio skundo galimumas (vok. Möglichkeitsprüfung).

Visų pirma reikia išsiaiškinti, kas turi teisę paduoti konstitucinį skundą. Pagal Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 90 paragrafą kiekvienas gali pateikti skundą, jei jis turi teisę į pagrindines teises, tame tarpe ir užsienietis bei juridinis asmuo, kurio buveinė yra šalies viduje arba ES šalyje. Taigi skundo pareiškėju gali būti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo. Netinkamu pareiškėju gali būti pripažintas asmuo, neturintis teisės į pažeistos pagrindinės asmens teisės gynimą.¹⁰³

Bendruomenės ir bendruomenių susivienijimai gali pateikti konstitucinius skundus, jeigu įstatymu pažeistos savivaldos teisės pagal Pagrindinio įstatymo 28 straipsnį, o pažeidus federalinių žemių įstatymus tuomet, kai skundas negali būti pateiktas federalinės žemės konstituciniam teismui.

Nebus laikoma, kad pažeistos pagrindinės teisės, jei nepažeidžiama subjektyvi teisė, taip pat kai pažeidžiamos teisės, esančios už Pagrindinio įstatymo ribų (pvz.: teisės ginamos federalinių žemių konstitucijų, Suvienytų Nacijų arba Europos Žmogaus teisių konvencijos). Greta pagrindinių teisių yra taip vadinamos „teisės, analogiškos pagrindinėms teisėms“ arba „panašios į pagrindines teises“. Ar pažeistos teisės yra subjektyvios ir tinkamos konstituciniam skundai pareikšti, sužinoma per tikroviškumo patikrinimą.

Svarbi ir ta aplinkybė, kad pareiškėjas prieš paduodamas konstitucinį skundą, turi būti išnaudojęs visas kitas teismines galimybes. Taigi į Federalinį Konstitucinį Teismą kreipiamasi prieš tai išnaudojus visas kitas teismines gynybos priemones. Šiuo atveju taikoma išimtis – kai iš anksto yra žinoma, jog yra nedaug galimybių, kad prašymas bus patenkintas, arba jei prašymas susijęs su „bendru interesu“, arba jei pareiškėjui gali būti padaryta didelė žala, jei jis iš pradžių pasinaudos įprastinėmis teisinės gynybos priemonėmis¹⁰⁴. Autorius R. Zuck aiškina, kad sąvoka

¹⁰² Žiūr.: 2 priedo 3 lentelę

¹⁰³ Pieroth B., Silberkuhl P. Die Verfassungsbeschwerde. - Münster: ZAP Verlag, 2008. – 65 p.- ISBN 978-3-89655-373-7

¹⁰⁴ Daktarienė I. Ar tiesioginio asmens kreipimosi į konstitucinį teismą galimybė – konstitucinių asmens teisių garantas?// <http://vaidila.vdu.lt/~teise/IJBL/tom3/nr3/05-Daktariene.pdf> [žiūrėta 2009 07 09]

„teisinės gynybos priemonės“ šiuo atveju reiškia ne tik teisminį kelią, bet ir skundo nagrinėjimą tam tikrų valdžios organų¹⁰⁵.

Taigi Konstituciniam skundai keliama gana dideli reikalavimai. Vienas tokių reikalavimų - procesinis veiksnumas (vok. Prozessfähigkeit) - suprantamas kaip pareiškėjo galėjimas vesti teismo procesą pačiam arba per įgaliotąjį asmenį. Vienas iš reikalavimų būtų pilnametystė, t.y. asmuo turi būti sukakęs 18 metų, išimtis taikoma tuo atveju, kai asmeniui paskirta teisinė globa. Pažymėtina, kad gali būti tokių atvejų, kai nepilnametis asmuo bus laikomas galinčiu vesti teismo procesą, jei jis bus pripažintas galinčiu pasinaudoti pagrindinėmis asmens teisėmis, tačiau dėl kiekvieno konkretaus atvejo nusprendžia teismas.

Nepilnamečius atstovauti gali jų tėvai. Esant interesų kolizijai tarp nepilnamečio (arba globotinio) ir jo įstatyminio atstovo ar netgi tėvų, teismas gali paskirti taip vadinamą proceso globėją.

Konstitucinio skundo objektas - viešosios valdžios aktas. Viešosios valdžios aktas suprantamas kaip įstatymas, taip pat kaip teismų jurisdikcija. Teismų sprendimai gali pažeisti asmens teises šiais būdais: pažeisdami procesines teises, pritaikydami teisinę normą, kuri prieštarauja Konstitucijai, teisinę normą pritaikydami priešingu Konstitucijai būdu.

Konstituciniai skundai, nukreipti prieš įstatymus, pasitaiko gana retai. Dažniau pasitaiko atveju, kai konstitucinis skundas „paliečia“ įstatymą atsitiktinai, t.y. kai konstitucinis skundas pateikiamas dėl teismo sprendimo, priimto vadovaujantis įstatymu, prieštaraujančiu Konstitucijai. Tačiau konstitucinis skundas neturi suspendavimo efekto, t.y. skundžiamo akto veikimas, pateikus konstitucinį skundą, nėra sustabdomas.¹⁰⁶

Svarbus reikalavimas yra senaties terminas: konstitucinis skundas turi būti paduotas per 1 mėnesį, tuo atveju, kai yra skundžiamas įstatymas, konstitucinis skundas turi būti pareikštas per 1 metus nuo įstatymo įsigaliojimo. Tuo tarpu pavyzdžiui, Austrijoje konstitucinis skundas turi būti paduodamas per 6 savaites nuo galutinio aukščiausios instancijos sprendimo, skundžiamas dalykas turi būti Konstitucinio Teismo jurisdikcijoje.

¹⁰⁵ Zuck R. Das Recht der Verfassungsbeschwerde. - München: Verlag C.H.Beck, 2006. – 262 p.- ISBN 3406467237

¹⁰⁶ Pieroth B., Silberkuhl P. Die Verfassungsbeschwerde. - Münster: ZAP Verlag, 2008. – 167 p.- ISBN 978-3-89655-373-7

5.6.2. Faktinė konstitucinio skundo reikšmė

Pasak autoriaus R. Zuck, iš principo paduodama pernelyg didelis konstitucinių skundų skaičius¹⁰⁷, tai be abejo apsunkina Federalinio Konstitucinio Teismo darbą, taip pat pernelyg ilgai trunkantis teismo procesas¹⁰⁸ bei itin mažas patenkintų skundų procentas, gali sukelti nepasitikėjimą Federalinio Konstitucinio Teismo veikla, sumažinti visos viešosios valdžios autoritetą. Kita vertus suteikiama asmeniui reali galimybė apginti savo pažeistas teises ir laisves konstituciniu lygmeniu. Konstitucinio skundo institutas taipogi didina visų instancijų teismų atsakomybę, kadangi teismai žino, jog jų sprendimai gali būti peržiūrėti konstituciniu lygmeniu. Tie patys argumentai taikytini ir įstatymų leidėjo adresu.¹⁰⁹

Pasak autorės I. Daktarienės, teisingumo vykdymas suprantamas ir kaip konstitucinė vertybė ir todėl negali būti matuojama ar vertinama tik pagal atsirandančių sąnaudų dydį, jos turi būti tokios, kad teisingumas būtų įvykdytas, teismo populiarumas negali būti iškeltas aukščiau siekio įvykdyti teisingumą.¹¹⁰

Teismas išnagrinėjęs skundą gali įstatymą pripažinti prieštaraujančiu Konstitucijai, paskelbti jį niekiniu ir negaliojančiu arba panaikinti dėl tokio įstatymo administracinės ar teisminės institucijos priimtą antikonstitucinį sprendimą ir atiduoti iš naujo nagrinėti kompetentingam teismui. Priėmus nagrinėti konstitucinį skundą dėl teismo sprendimo, Konstitucinis Teismas neperžiūri jo viso, o tik tą dalį, kurioje buvo pažeista konstitucinė teisė, todėl tai, kad buvo pažeista procedūra, netinkamas faktų ar įstatymo interpretavimas, jo pritaikymas individualioje byloje dar nereiškia, jog buvo pažeistos asmens pagrindinės teisės.

¹⁰⁷ Žiūr.: 2 priedo 2 lentelę, 3 priedo 4 lentelę

¹⁰⁸ Žiūr.: 3 priedo 5 lentelę

¹⁰⁹ Zuck R. Das Recht der Verfassungsbeschwerde. - München: Verlag C.H.Beck, 2006. – 35 p.- ISBN 3406467237

¹¹⁰ Daktarienė I. Ar tiesioginio asmens kreipimosi į konstitucinį teismą galimybė – konstitucinių asmens teisių garantas?// <http://vaidila.vdu.lt/~teise/IJBL/tom3/nr3/05-Daktariene.pdf> [žiūrėta 2009 07 09]

Tuo tarpu Lenkijos Konstitucinis Tribunolas savo sprendimu nepanaikina pareiškėjo atžvilgiu priimto individualaus sprendimo, pareiškėjas tada tik įgyja teisę kreiptis į atitinkamą teismą, kad būtų atnaujinta jo byla ir pakeistas joje priimtas teismo sprendimas.

Statistiškai maždaug tik 2,5 procentai visų paduotų skundų yra patenkinami¹¹¹, tačiau net ir tie keli procentai turėjo teigiamos įtakos Vokietijos teisinei sistemai bei asmens teisių ir laisvių gynybos efektyvumui. Federalinio Konstitucinio Teismo priimtų sprendimų dėka buvo išplėtotas ir įtvirtintas Pagrindinis įstatymas valdžios ir visuomenės „sąmonėje“; žmonės suvokė, kad jie yra labiau saugomi nuo netinkamų valdžios veiksmų. Didėjantis konstitucinių skundų skaičius sumažino antikonstitucinių įstatymų skaičių, o kartu ir žmogaus teisių pažeidimų skaičių.

5.7. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimas iš teisės sistemos

Vokietijoje įstatymo konstitucingumo kontrolės institutas buvo kuriamas vadovaujantis tradicine „negaliojimo koncepcija“, tai koncepcija, pagal kurią nekonstituciniai įstatymai laikomi negaliojančiais *ipso iure* (lot. pačia teise, iš teisės, dėl įstatymo). Todėl pagrindinė Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimų dėl nekonstitucingumo forma yra Konstitucijai prieštaraujančio įstatymo pripažinimas niekiniu, kuris reiškia įstatymo negaliojimą *ex tunc* (nuo pat pradžios anuliuoja retroaktyviai ankstesniojo įstatymo padarinius, lyg ankstesnysis įstatymas nebūtų egzistavęs). Taigi Pagrindiniam Įstatymui prieštaraujanti teisės norma yra pašalinama iš teisės sistemos.

Tačiau tam tikrose teisinėse situacijose retroaktyvaus įstatymo (ar jo dalių) pašalinimas iš teisės sistemos nėra pats tinkamiausias būdas ištaisyti tą padėtį, kuri neatitinka Konstitucijos reikalavimų. Tai gali būti susiję su daugybe priežasčių – teisės sistemoje gali atsirasti įvairių teisinio reguliavimo spragų, įvairių neapibrėžtumų, taip pat gali kilti kitokių nepageidaujamų padarinių (pavyzdžiui, neplanuotos valstybės biudžeto išlaidos ir kt.). Dažniau priimami sprendimai dėl dalinio kokybinio anuliovimo, kuriais Teismas pripažįsta, kad įstatymas negalioja tuo mastu, kuriuo taikomas tam tikrai situacijai reguliuoti.

¹¹¹ Žiūr.: 2 priedo 2 lentelę, 3 priedo 4 lentelę

1955 m. buvo parengtas dar vienas metodas, skirtas išvengti grynojo ir paprastojo anuliuavimo - Konstituciją atitinkančios interpretacijos metodas. Įstatymas lieka galioti su sąlyga, kad bus interpretuojamas taip, kaip jį interpretavo Federalinis Konstitucinis Teismas. Šį metodą galima taikyti tik nekeičiant įstatymo tikslo ir prasmės, kitaip Federalinis Konstitucinis Teismas atsisako jį taikyti. Tokiu būdu teismas galutinai patikrina prieštaravimą Konstitucijai, pats ištaiso „pagadintą“ teisę, įstatymai neperdirbami iš naujo.¹¹²

Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas rado dar vieną alternatyvą - atidėtas anuliuavimas, kuri buvo įtraukta į 1970 metų Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymą. Taigi įstatymas buvo pripažįstamas neatitinkančiu Pagrindinio įstatymo, tačiau nepaskelbiamas niekiniu. Formalus teisinis pagrindas, suteikiantis galimybę laikinai pratęsti nekonstitucinių normų taikymą yra Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 35 straipsnis, tačiau iš esmės tokia Federalinio Konstitucinio Teismo praktika grindžiama jo paties jurisprudencijoje suformuota nuostata, kad Konstitucijai prieštaraujančių normų galiojimas turi būti pratęstas, jeigu susidariusi situacija būtų dar labiau nutolusi nuo konstitucinės tvarkos reikalavimų nei laikinas jų taikymas. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas paprastai nustato gana ilgą terminą (iki trijų, keturių metų) per kurį įstatymų leidėjas turi tokį įstatymą pataisyti.

Pažymėtina, kad pasibaigus nustatytam terminui nekonstitucinėmis pripažintos nuostatos nebegali būti daugiau taikomos.¹¹³

Taigi termino atidėjimo institutas reiškia, kad Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimu yra tam tikram laikui pratęsimos Pagrindiniam įstatymui prieštaraujančių nuostatų galiojimas. Terminu atidėjimo galimybė pirmiausia buvo numatyta Austrijos Konstitucijoje, vėliau buvo perkelta ir į daugelio kitų Europos valstybių Konstitucijas. Iš pažiūros tarsi susidaro paradoksali situacija, per teisinio reguliavimo pataisoms skirtą laiką Konstitucijai prieštaraujančios nuostatos gali sukelti naujų teisinių padarinių. Teisinėje literatūroje dažnai sutinkama išsakyta abejonė dėl tokio teisinio reguliavimo suderinimo su konstitucinio teisingumo samprata. Buvusio Lenkijos Konstitucinio Tribunolo pirmininko A. Zoll'io manymu, termino atidėjimas turėtų reikšti ir tai, kad atidedama nuostatos konstitucingumo prezumpcijos panaikinimas ir ji tokiu atveju traktuotina kaip atitinkanti Konstituciją. Tačiau čia vis tik reiktų pasiremti H. Kelzeno teorija, kad Konstitucinis Teismas turi turėti galimybę nustatyti įstatymo, prieštaraujančio Konstitucijai, negaliojimo terminą, kad išvengti padėties, kai teisiniai santykiai,

¹¹² Favoreu L. Konstituciniai teismai. - Vilnius: Garnelis, 2001. – 61 p.- ISSN 1392-1673

¹¹³ Staugaitytė V. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimo iš teisės sistemos atidėjimas Lietuvos ir užsienio valstybių konstitucinių teismų praktikoje // Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, Nr.2 (80), p. 103.- ISSN 1392-6195

kuriuos reguliavo toks įstatymas, neliktų ilgą laiką visai nereguluoti. Kitaip sakant, tai leidžia pereinamąjį laikotarpį padaryti ne tokį drastišką tais atvejais, kai pripažinus teisės aktą negaliojančiu padėtis dar labiau pablogėtų.

Lietuvos Respublikos Konstitucija nenumato tiesioginių teisinių priemonių, kurios sudarytų galimybes išvengti teisinio vakuumo bei kitų nepageidaujamų padarinių. Lietuvos Konstitucinis Teismas rado kitą racionalų sprendimo variantą – nusprendė atidėti savo nutarimų oficialų paskelbimą ir įsigaliojimą.

Svarbus ir kitas aspektas - termino atidėjimo institutas pasiteisina tik tuo atveju, jeigu įstatymų leidėjas laiku pataiso ydingą teisinį reguliavimą. Tuo atveju kai įstatymų leidėjas neįvykdo savo pareigos iki nustatyto termino, traktuotina kaip neteisėtas neveikimas, dėl kurio galima paduoti konstitucinį skundą (tokia galimybė yra Vokietijoje, Austrijoje).

6. ATSKIROSIOS NUOMONĖS INSTITUTAS

Atskiroji nuomonė (lot. votum separatum) – tai raštu išdėstyta bei viešai paskelbta teisėjo, nesutinkančio su teisėjų daugumos nuomone dėl bylos sprendimo, pozicija. Atskiroji teisėjo nuomonė gali būti pareiškama dėl paties sprendimo, jeigu teisėjas būtų nusprendęs priešingai (angl. dissenting opinion), arba tik dėl jo argumentacijos (angl. concurring opinion); ji gali būti susijusi tiek su teisės klausimais, tiek su faktinių aplinkybių nustatymu, įrodymų vertinimu.¹¹⁴ Pažymėtina, kad atskiroji nuomonė – tik individualios teisėjo pozicijos išreiškimas, neturintis privalomosios teisės šaltinio galios. Tačiau atskirosios nuomonės institutas yra suprantamas kaip teisėjo vidinio nepriklausomumo vykdant teisingumą išraiška.

Atskirąją nuomonę turi daugumos Europos valstybių konstitucinių teismų teisėjai (tame tarpe jau ir Lietuvos).

Nuo 1970 metų, pakeitus Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymą, teisėjai įgijo teisę svarstymo metu pareikšti „atskirąją nuomonę“ sprendimo atžvilgiu arba tik dėl sprendimo argumentacijos (Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 30

¹¹⁴ Staugaitytė V. Atskiroji nuomonė konstitucinėje justicijoje: teismo kolegialumas vs. teisėjo vidinis nepriklausomumas // Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, Nr.9 (111), p. 125.- ISSN 1392-6195

paragrafas). Atskiroji nuomonė gali būti pareikšta dėl principinių dalykų, kai nesutinkama su teismo daugumos nuomone ir gali būti pareiškama, kai nesutinkama tik su pačia argumentacija, taip pat teisėjas gali nesutikti tik su kuriais nors atskirais punktais. Teisėjas gali pareikšti atskirą nuomonę, kai nesutinka dėl etinių motyvų arba, kai išsiskiria nuomonė dėl principinių mokslinių – dogmatinių klausimų.

Klausimas, ar reikalinga atskiroji teisėjų nuomonė ir kokia jos reikšmė, keliamas jau seniai. Vieni autoriai teigia, kad atskirosios nuomonės institutas verčia teisėjus „pasitempti“, sprendimų argumentaciją pakeliant į aukštesnį lygmenį, taipogi geriau apgalvoti sprendimų pagrindimą, kiti autoriai mano, kad atskirosios nuomonės institutas gali sudaryti galimybę įvairioms politinėms interpretacijoms. Šio instituto priešininkai taip pat mano, kad gali susilpnėti teismo autoritetas, netgi baiminamasi mikroklimato blogėjimo.

Nuo 1970 metų, kai Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme buvo numatytas atskirosios nuomonės institutas, pavyzdžiui, iki 2005 metų atskirosios nuomonės pareikštos dėl 134 iš 1915 sprendimų – tai yra apie 7 procentai. Tokia tendencija išliko ir 2008 metais¹¹⁵. Panaši padėtis buvo ir Lenkijoje: 1997–2006 m. Konstitucinis Tribunolas priėmė 618 nutarimų, iš jų dėl 51, t. y. kiek daugiau nei 8 procentų, buvo pareikštos atskirosios nuomonės.

Autoriai K. Schlaich ir S. Koriath atskirosios nuomonės institutą vertina palankiai, kaip pliuralizmo išraišką, diskusijų galimybę teismo viduje. Taip pat pripažįstama, kad vis tik ginčytinas klausimas išsprendžiamas teismo daugumos naudai, tačiau tai jokių būdu nesusilpnina teismo autoriteto. Dėka šio naujo instituto atsiradimo teismų praktika tapo atviresnė ir skaidresnė, taipogi padidėjo paties Federalinio Konstitucinio Teismo viešumas.

Buvusi Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo prezidentė J. Limbach teigia, kad teisėjai yra tiesiog taip pat žmonės, „susidedantys iš kraujo ir kūno“, kurie gali turėti skirtingą nuomonę teisės klausimais, o atskirosios nuomonės institutas suteikia teismo sprendimams daugiau viešumo, skaidrumo, didina pasitikėjimą teismu. Kita vertus buvusi prezidentė pastebi, kad atskiroji nuomonė naudojama tik kaip kraštutinė priemonė, kadangi ji vis tik reikalauja nemažai laiko, dvasinių bei intelektinių jėgų.¹¹⁶

Pasak E. Kūrio, Konstitucinį Teismą sudaro atskiri teisėjai, ir jų yra tiek, kad konstitucinio sprendimo negalėtų nulemti individuali nuomonė. Bylos yra nagrinėjamos *en banc* (byla nagrinėjama visų teismo teisėjų). Ieškant sprendimo, beveik kiekvienas teisėjas paaukvoja

¹¹⁵ Informacija pateikiama 4 priedo 1 paveikslėlyje ir 6 lentelėje

¹¹⁶ Limbach J. Das Bundesverfassungsgericht und das Minderheitsvotum. Einführung des Minderheitsvotums am Verfassungsgerichtshof. 16. Oktober 1998. Stenografisches Protokoll// http://www.parlament.gv.at/PG/DE/XX/III/III_00151/fname_119511.pdf [žiūrėta 2009 09 11]

dalį „savo“ interpretyvizmo. Tai daro nutarimus nuosaikesnius, bet gali apsunkinti bendro sprendimo paieškas, jeigu nuomonės tam tikru klausimu išsiskiria.¹¹⁷

Ir tarptautiniuose, ir nacionaliniuose teismuose sprendžiant bylas, neretai pirmiausia gilinamasi į nagrinėjamų klausimų pareikštas atskiras nuomones. Galima išvelgti ir „ekonominę“ pusę – negaištamą laiką prie to paties klausimo.

Autorės V. Staugaitytės nuomone, demokratinėje teisinėje valstybėje justicijos autoritetas turėtų remtis ne vieningos nuomonės iliuzija, o argumentacijos, kuri per atskiras nuomones gauna iššūkį, stiprumu ir įtikinamumu. Kita vertus, teisėjams turint teisę pareikšti atskirą nuomonę, visuomenė kaip tik ir gali įsitikinti, kad nemažai sprendimų iš tiesų priimama vienbalsiai, taip pat kad teisme nėra jokių pastovių „frakcijų“ ir sprendimus lemiančią daugumą kaskart sudaro kiti teisėjai.¹¹⁸

Atskirą nuomonę derėtų vertinti kaip teisėjo orumo ir vidinio nepriklausomumo išraišką. Reikia pripažinti, kad teisėjų atskiroji nuomonė negali kelti grėsmės teismo prestižui, o atvirkščiai – gali jį tik sustiprinti. Visuomenė, stebinti teismo veiklą, mato, kad teismą sudaro laisvi, nepriklausomi teisėjai, kurie nebijo viešai ginti savo nepriklausomą požiūrį ir prisiimti už jį asmeninę atsakomybę.

7. VOKIETIJOS FEDERALINIO KONSTITUCINIO TEISMO POVEIKIS TEISINEI SISTEMAI BEI VISUOMENĖS TEISINĖS SĄMONĖS FORMAVIMUISI

Vokietijos Pagrindinis įstatymas 1949 m. pirmą kartą Vokietijos Federacijos istorijoje įtvirtino konstitucinės justicijos instituciją. Konstitucijos kūrėjai pirmenybę atidavė Kelzeno modeliui, įkurdami Konstitucinį Teismą, turintį labai dideles kompetencijas.

Pirmasis šalies prezidentas Th. Heuss, kancleris K. Adenauer bei Württemberg – Baden žemių ministras pirmininkas R. Maier pabrėžė šios naujos teisminės institucijos istorinę misiją, nukreiptą prieš totalitarinį nacionalsocializmo viešpatavimą. Ši teisminė institucija turėjo

¹¹⁷ Kūris E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija// <http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/12.pdf> [žiūrėta 2009 10 11]

¹¹⁸ Staugaitytė V. Atskiroji nuomonė konstitucinėje justicijoje: teismo kolegialumas vs. teisėjo vidinis nepriklausomumas // Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, Nr.9 (111), p. 125.- ISSN 1392-6195

apsaugoti Vokietijos respubliką prieš galimą politinę valdžios savivalę. Kancleris K. Adenauer kaip vieną pagrindinių uždavinių šiam teismui nurodė pažadinti Vokietijos tautos tikėjimą, kad teisė yra lemiamas ir ilgalaikis visos liaudies, ir visos žmonijos apskritai pagrindas. Pasak prezidento Th. Heuss, žmogaus teisių ir žmogaus orumo pripažinimas Pagrindiniame įstatyme nėra sentimentalios tuščios frazės ar nuvalkiota banalybė.¹¹⁹

Šio darbo pradžioje autorė kėlė dvi hipotezes:

1) Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas daro poveikį teisinei sistemai bei visuomenės teisinės sąmonės formavimuisi;

2) Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai yra pakankami, kad būtų užtikrinta Konstitucijos apsauga ir demokratija.

Šiame skyriuje darbo autorė, apibendrindama gautus rezultatus, sieks atsakyti, ar pasitvirtino keltos hipotezės.

Palyginus naujai įkurtą Vokietijos Federalinį Konstitucinį Teismą su kitais Vokietijos istorijoje gyvavusiais teismais, autorė J. Limbach teigia, kad buvo įkurtas visiškai naujas teismas, ši nuostata taip pat galioja ir senųjų Europos Konstitucinių Teismų atžvilgiu. Visų pirma teismai gerokai skyrėsi savo kompetencijos apimtimi. Lygindama Vokietijos Federalinį Konstitucinį Teismą su JAV Aukščiausiuoju teismu, autorė daro išvadą, kad pastarasis teismas neapsiriboja vien tik konstituciniais klausimais, bet kartu yra aukščiausia JAV teisminė instancija, besirūpinanti visa teismine vienove. Nepaisant šių teismų skirtumų kompetencijos klausimais, tenka pripažinti, kad didelę įtaką kuriant Vokietijos Federalinį Konstitucinį Teismą padarė būtent Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis Teismas.

Visais laikais JAV Aukščiausiasis Teismas pelnė ypatingą pagarbą, lyginant jį su kitais konstituciniais organais ir kitų šalių teisminėmis institucijomis. Priežastis to visų pirma yra visuotinis demokratijos suvokimas, taip pat visuomenėje Konstitucijai jaučiama itin didelė pagarba (pažymėtina, kad visuomenei būdinga aukšta teisinė savimonė), tuo pačiu ir Aukščiausiajam Teismui. Šie aspektai yra gana svarbūs ir giliai išsakiniję amerikiečių visuomenės sąmonėje.

Autoriai K. Schlaich ir S. Koriath lygindami įkurtą Vokietijos Federalinį Konstitucinį Teismą su Šveicarijos Konstituciniu Teismu bei Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiuoju

¹¹⁹ Limbach J. Das Bundesverfassungsgericht. – München: Beck, 2001. - 10 p.- ISBN 3 406 44761 9

Teismu, pastebi, kad minėtieji teismai vertintini ne kaip specializuoti teismai, bet kaip „revizinės teisminės institucijos“, ¹²⁰ giliai revizuojančios valstybės bei visuomenės gyvenimą.

Tuo tarpu Austrijos Konstitucinis Teismas, pasak minėtų autorių, „veikia gana santūriai“ todėl, kad jo kompetencijos, palyginus su Vokietijos Federalinio Teismo kompetencijomis, yra gana ribotos.

Įkurti buvo Italijos, Ispanijos Konstituciniai Teismai, 1958 metais įkurtas *Prancūzijos Conseil Constitutionnel*, kuris įstatymų konstitucingumą tyrė preventyviai, nuo 1971 metų minėtas teismas stipriai išplėtoja normų kontrolę. Taigi po Antrojo pasaulinio karo konstitucinis procesas tampa pasauliniu, didelę reikšmę įgauna žmogaus teisių ir laisvių apsaugos institutas, plėtėja konstitucinio reguliavimo objektas. Taip pat pripažįstamas konstitucinės justicijos būtinumas ir steigiami konstituciniai teismai.

XX a. 8 dešimtmetyje išauga konstitucinių teismų autoritetas bei formuojasi naujo tipo europietiškojo konstitucinės justicijos modelio erdvė. Šiuo metu speciali teisminė įstatymų konstitucingumo kontrolė „sutvirtėja“ ir išplinta naujose šalyse. Šis sutvirtėjimas būdingas ir Vokietijai, kurioje 1969 metais buvo išplėsti Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai, taip pat Austrijai, kai 1975 metų konstitucinė reforma padidino galimybes kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų konstitucingumo parlamento mažumoms, apeliaciniams teismams bei individams.¹²¹ Kyla klausimas, ar dabartiniai Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai yra pakankami, kad būtų užtikrinta Konstitucijos apsauga ir demokratija, ar Federalinis Konstitucinis Teismas daro poveikį teisinei sistemai bei visuomenės teisinės sąmonės formavimuisi?

Apibendrinant šiame darbe pateiktus faktus ir analizes, darytina išvada, kad Federalinis Konstitucinis Teismas, sprenddamas įvairius dogmatinius klausimus, daro neabejotiną įtaką teisei. Federalinis Konstitucinis Teismas, kaip institucija, nagrinėjanti ginčus, priskirtus jos kompetencijai, ir aiškinanti Pagrindinio įstatymo normas, padeda įveikti ar bent sumažinti faktinės ir juridinės Konstitucijos prieštaravimus. Konstitucijos aiškinimas yra konstitucinio teisingumo vykdymo proceso dalis. Tik Federalinis Konstitucinis Teismas yra vienintelis oficialus Konstitucijos interpretatorius.

Pagrindinio įstatymo normos palyginus su kitų teisės sričių normomis nėra pakankamai konkrečios, jos yra gana plačios ir atviros, daugiau skirtos dinamiškai interpretacijai, pavyzdžiui,

¹²⁰ Schlaich K., Koriath S. Das Bundesverfassungsgericht// http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata/komm/schlaichkoriathhdbbverfg_7\buch\cont\schlaichkoriathhdbbverfg.htm&pos=0&hlwords=koriath#xh1hit [žiūrėta 2009 05 08]

¹²¹ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. - 41 p. -ISBN 9955-557-19-2

pagrindinės asmens teisės bei konstituciniai principai, jie reikalauja platesnio išaiškinimo ir konkretizavimo. Šios Pagrindinio įstatymo „atvirosios normos“ sudaro Federalinio Konstitucinio Teismo kontrolės apimtis bei nustato jo kompetenciją. Iš to seka, kad konstitucinio teisingumo taikymo ribos priklauso nuo Konstitucijos interpretavimo metodų. Kaip Federalinis Konstitucinis Teismas išdėstys Pagrindinio įstatymo normų interpretavimą, priklausys, ar praplės savo įgaliojimų ribas, ar jas sumažins.¹²²

Taigi tipinis Federalinio Konstitucinio Teismo poveikis teisėkūrai pirmiausia yra negatyvioji įstatymų leidyba - teisės aktų pripažinimas nekonstituciniais. Galima sakyti, kad Federalinis Konstitucinis Teismas tarsi atlieka ir „patariamąjį vaidmenį“, parodydamas įstatymų leidėjui, kurios normos yra ydingos, kokių yra įstatymų spragų. Toks „patariamasis“ Konstitucinio Teismo vaidmuo yra tuo stipresnis, kuo didesnis Teismo autoritetas visuomenėje ir politikų gretose.¹²³

Nors Konstitucinis Teismas nėra priskiriamas prie teisėkūros subjektų, tačiau vykdydamas savo funkcijas – vertindamas teisėkūros rezultatus ir pripažindamas teisės aktus negaliojančiais, tampa teisėkūros dalimi. Pažymėtina, kad Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimai gali turėti įstatymo galią (Pagrindinio įstatymo 94 straipsnio 2 dalis).

Buvusi Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo prezidentė J. Limbach pabrėžia šio teismo svarbą ir kaip aukščiausios institucijos, sprendžiančios valstybės institucijų tarpusavio ginčus. Prezidentė išryškina Federalinio Konstitucinio Teismo svarbą kaip aukščiausio Konstitucijos „sergėtojo“, gavusio įgaliojimus iš pačios Konstitucijos.¹²⁴ Visa valdžia, pasak prezidentės, privalo orientuotis į Konstituciją, saugoti pagrindines konstitucines žmogaus teises bei laisves ir demokratinę santvarką.

Didelį vaidmenį atlieka ir atskirosios nuomonės institutas – piliečių galimybė viešai perskaityti nuomones bei paaiškinimus didina teismo autoritetą. Šio darbo autorės nuomone, pastaraisiais dešimtmečiais išaugo Federalinio Konstitucinio Teismo autoritetas, jo teigiamas veiklos įvertinimas išsilavinusių Vokietijos sluoksnių tarpe. Tačiau ilgą laiką ypač plačiosiose masėse vyravo nuomonė, kad Federalinis Konstitucinis Teismas yra labai įtakojamas politikos.

¹²² Schlaich K., Koriath S. Das Bundesverfassungsgericht// http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FSchlaichKoriathHdbBVerfG_7%2FMono%2Fcont%2FSchlaichKoriathHdbBVerfG%2E4%2E4%2EB%2E1%2Ehtm [žiūrėta 2009 09 11]

¹²³ Bučalis L. Ar Konstitucinis Teismas savo nutarimuose gali išeiti už pradinio kreipimosi ribų?// <http://vaidila.vdu.lt/~teise/IJBL/tom1/nr3/01-Bucalis.pdf> [žiūrėta 2009 06 29]

¹²⁴ Limbach J. Das Bundesverfassungsgericht als politischer Machtfaktor// <http://www.humboldt-forum-recht.de/deutsch/12-1996/beitrag.html#punkt2> [žiūrėta 2009 10 03]

Tenka pažymėti, kad Federalinis Konstitucinis Teismas neretai susilaukdavo kritikos dėl kompetencijos ribų peržengimo, taip pat dėl bandymo vykdyti įstatymų leidėjo funkcijas, dėl itin mažo „sėkmingų“ konstitucinių skundų skaičiaus ir panašiai. Kaip jau buvo minėta anksčiau, maždaug tik 2,5 procentų konstitucinių skundų yra patenkinami, tačiau net ir tie keli procentai turėjo teigiamos įtakos Vokietijos teisinei sistemai bei asmens teisių ir laisvių gynybos efektyvumui. Federalinio Konstitucinio Teismo priimtų sprendimų dėka buvo išplėtotas ir įtvirtintas Pagrindinis įstatymas valdžios ir visuomenės „sąmonėje“. Žmonės patikėjo tuo, kad jie yra labiau saugomi nuo netinkamų valdžios veiksmų. Taip pat didėjantis konstitucinių skundų skaičius sumažino antikonstitucinių įstatymų skaičių, o kartu ir žmogaus teisių pažeidimų skaičių.

Pabaigai norėusi prisiminti buvusio Federalinio Konstitucinio Teismo prezidento R. Herzog žodžius: „1949 metais Vokietijos konstitucinė teisė buvo sudaryta iš 146 straipsnių, praėjus 40 metų – iš 15-16 000 konstitucinės jurisprudencijos spausdintų puslapių, o didžiausia šios institucijos (autorė - Federalinio Konstitucinio Teismo) vertybė – piliečių pasitikėjimas.“¹²⁵ Federalinio Konstitucinio Teismo paskirtis, pasak prezidentės J. Limbach, ne tik kontroliuoti, ar įstatymai atitinka Konstituciją, bet ir saugoti kiekvieno Vokietijos gyventojo teises, įpareigojant taip pat valdžios institucijas jas gerbti.¹²⁶

Federalinis Konstitucinis Teismas ne tik pats kaip institucija pelnė autoritetą ir visuomenės pagarbą, bet ir įtakojo Pagrindinio įstatymo reikšmės suvokimą, autoriteto didėjimą bei padarė įtaką politinės kultūros vystymuisi ir piliečiui teisinės savimonės formavimuisi. Piliečių pasitikėjimas teismu produkavo jo autoriteto kilimą. Vokietijos piliečių pasitenkinimas demokratija taip pat yra Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo nuopelnas.

Šiandien konstitucinės justicijos institutas tapo visuotinai pripažintu demokratinės konstitucinės santvarkos elementu. Konstitucinės justicijos įtvirtinimas siejamas su teisinės valstybės principu, kurio būdingiausias bruožas – teisės viršenybės pripažinimas. Taigi, kad šiandien Federalinis Konstitucinis Teismas turi didelį autoritetą visos Vokietijos teisinės bendruomenės tarpe, vargu ar galima būtų nuginčyti.

¹²⁵ Schlaich K., Koriath S. Das Bundesverfassungsgericht// http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FSchlaichKoriathHdbBVerfG_7%2FMono%2Fcont%2FSchlaichKoriathHdbBVerfG%2E4%2E4%2EB%2E1%2Ehtm [žiūrėta 2009 09 11]

¹²⁶ Limbach J. 60 Jahre Demokratie in Deutschland unter der Herrschaft des Grundgesetzes//http://www.den Haag.diplo.de/Vertretung/den Haag/de/LimbachGG__DownloadD.property=Daten.pdf [žiūrėta 2009 10 05]

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Konstitucinės kontrolės institutui būdinga įvairovė, priklausomai nuo kiekvienoje valstybėje vyraujančios teisės sistemos. Amerikietiškajai sistemai būdinga tai, kad konstitucinės justicijos funkcija patikėta šalies teismams, ir ji nesiskiria nuo paprasto teisingumo įgyvendinimo. Europietiškojo konstitucinės kontrolės modelio pagrindinis skirtumas nuo amerikietiškojo - tas, kad konstitucinę kontrolę vykdo speciali institucija – Konstitucinis Teismas.

2. Konstitucinės justicijos institutas tapo visuotinai pripažintu demokratinės konstitucinės santvarkos elementu. Taigi konstitucinės justicijos, kad ir kas šią funkciją vykdo, įsitvirtinimas sietinas su teisinės valstybės principu, kurio vienas būdingiausių bruožų – teisės viršenybės pripažinimas.

3. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo, kaip konstitucinės justicijos, formavimuisi turėjo įtakos politiniai įvykiai Europoje bei pačioje Vokietijoje. Po 1945 metų Vakarų Europa pradėjo ieškoti efektyvios Konstitucijos teisminės apsaugos priemonės. Buvo įsitikinta, kad Europa turi eiti savo keliu, t.y. perimti austriškąjį konstitucinės justicijos modelį, kurį reikia pritaikyti konkrečiai šaliai.

4. Federalinis Konstitucinis Teismas Vokietijos Federacijos istorijoje pirmąsyk buvo įtvirtintas tik priėmus Pagrindinį Įstatymą - 1949 m., nors mėginimų sukurti konstitucinės kontrolės instituciją galima rasti ir ankstesnėse Vokietijos konstitucijose.

5. Pagal Pagrindinio įstatymo žodį ir prasmę, Federalinis Konstitucinis Teismas yra aukščiausias Konstitucijos sergėtojas bei aukščiausią autoritetą turintis konstitucinis organas, turintis tokius plačius konstitucinius įgaliojimus, kurie nėra priskirti daugiau nei vienam organui. Sąvoką „aukščiausias organas“ reiktų suprasti teisine prasme, apibūdinančia Federalinį Konstitucinį Teismą kaip aukščiausią Konstitucijos sergėtoją, tačiau ne viršesnę už kitus organus.

6. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas nėra vientisa teisminė institucija, o sudaryta iš dviejų senatų. Federalinio Konstitucinio Teismo teisėjai yra nepriklausomi. Teisėjų nepriklausomumas reiškia tai, kad teisėjai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymo, draudžiama bet kam kištis į teisėjo ar teismo veiklą bei daryti jiems įtaką. Šešiolika teisėjų, atitinkančių Pagrindinio įstatymo keliamus reikalavimus ir išrinktų vadovaujantis tam tikra procedūra, savo įgaliojimus vykdo 12 metų arba iki jiems sukaks 68 metai.

7. Vokietijos Federaliniam Konstituciniam Teismui būdingi platūs įgaliojimai. Pagrindinio įstatymo „atvirosios normos“ sudaro Federalinio Konstitucinio Teismo kontrolės apimtį bei nustato jo kompetenciją. Iš to seka, kad konstitucinio teisingumo taikymo ribos priklauso nuo Konstitucijos interpretavimo metodų. Federalinis Konstitucinis Teismas, kaip institucija, nagrinėjanti ginčus, priskirtus jos kompetencijai, ir aiškinanti Pagrindinio įstatymo normas, padeda įveikti ar bent sumažinti faktinės ir juridinės Konstitucijos prieštaravimus.

8. Konstitucinio Teismo vaidmuo užtikrinant Konstitucijos viršenybės principą yra esminis ir pagrindinis. Vokietijos Pagrindinis Įstatymas suponuoja tai, kad konstitucinė tvarka yra grindžiama pagrindinėmis teisėmis, kurios įpareigoja visas valstybės valdžios šakas: tiek įstatymų leidžiamąją, vykdomąją, tiek ir teisminę, jas garantuoti.

9. Garantuodamas konstitucinį teisingumą, Konstitucinis Teismas ne tik šalina iš teisės sistemos neteisėtas nuostatas, bet ir aiškina konstitucines normas. Kai kuriais atvejais, aiškindamas Konstituciją, Konstitucinis Teismas turi „išeiti už pozityvios teisės rėmų“ ir būdamas aktyvus, suformuluoti konkrečius nurodymus teisėkūros subjektams.

10. Federalinis Konstitucinis Teismas teisės normų kontrolės klausimu turi absoliučią tikrinimo ir vertinimo monopoliją. Teisės mokslas skiria dvi rūšis normų kontrolės: abstrakčią ir konkrečią. Konkrečiosios kontrolės esmė – teisės akto konstitucingumo klausimas, iškilęs, nagrinėjant konkrečią bylą. Pagrindas – abejonė, ar byloje teisės aktas neprieštaruja Konstitucijai. Abstrakčioji kontrolė reiškia teisės aktų, nesusijusių su konkrečia byla ar interesais, konstitucingumo patikrinimas. Tačiau pagrindinės laisvės gali būti pažeidžiamos ne tik valstybės įsikišimu, bet ir legislatyvine omisija.

11. Spręsdamas ginčus tarp valstybės valdžios institucijų, Federalinis Konstitucinis Teismas veikia kaip „valdžių konfliktų arbitras“, kurio tikslas yra apsaugoti valdžių pusiausvyrą, Federalinio Konstitucinio Teismo vaidmuo šiuo atveju suprantamas kaip valdžių santykių

„reguliuotojo“ ar „arbitro“. Būtina sąlyga, kad konfliktas būtų pripažintas konfliktu dėl kompetencijos, yra konstitucinio organo (aukščiausios federacijos institucijos) įgaliojimų suteiktą Pagrindinio įstatymo, viršijimas arba priešingai – jų nevykdymas. Svarbu, kad teisių pažeidimas būtų pagrįstas ir teisiškai reikšmingas.

12. Federalinis Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas ginčus, kilusius dėl federalinių santykių, apsaugo federacijos valdžios ir federalinių žemių įgaliotų institucijų teisėtus interesus.

13. Federalinis Konstitucinis Teismas apsaugo konstitucines vertybes, tame tarpe ir konstitucinę santvarką, sprenddamas kaltinimus, pareikštus federaliniam prezidentui, federaliniams teisėjams, uždrausdamas antikonstitucinių partijų veiklą. Šiais teismo įgaliojimais įgyvendinama lanksti „stabdžių ir atsvaros sistema“ – federaliniam prezidentui pažeidus Pagrindinį įstatymą ar kitą federacijos įstatymą, teisę pareikšti kaltinimą turi Bundestagas arba Bundesratas, o apkaltos procesą šiuo atveju realizuoja Federalinis Konstitucinis Teismas. Akcentuotina tai, kad anglosaksiškam modeliui būdinga tai, kad sprendimą dėl apkaltos priima Parlamentas (tautos demokratiškai išrinkti atstovai), o austriškojo vokiškojo modelio bruožas yra tas, jog galutinį sprendimą dėl pareigūno pašalinimo ar mandato panaikinimo priima Konstitucinis Teismas. Toks modelis turi daugiau konstitucinės nei politinės atsakomybės charakteristiką.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, autorė, rašydama šį darbą, siekė išryškinti ir nacionalinių teisės aktų tobulinimo poreikį. Taigi, jeigu Lietuvoje galutinį sprendimą dėl pareigūno pašalinimo iš pareigų ar mandato panaikinimo priimtų ne Seimas, o Konstitucinis Teismas kaip Vokietijoje, būtų įtvirtinta ne politinė, o konstitucinė atsakomybė. Konstitucinė atsakomybė tinkamiau veiktų visuomenėje, nepasižyminčioje labai brandžia bei aukšta politine kultūra.

14. Antikonstitucinių partijų veiklos uždraudimas – daugiau prevencinė Konstitucijos apsauga. Pagrindinio įstatymo 21 straipsnyje įtvirtintos nuostatos paskirtis – garantuoti laisvą, demokratišką tvarką. Konstatuotina, kad Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimai dėl antikonstitucinių partijų uždraudimo turėjo įtakos ir Vokietijos politinės kultūros formavimuisi bei padarė neabejotiną įtaką pačiam politiniam kontekstui.

15. Pagrindinio įstatymo 18 straipsnyje įtvirtinta nuostata dėl pagrindinių konstitucinių teisių ribojimo tuo atveju, jeigu jomis yra piktnaudžiaujama. Taigi tuo atveju, kai asmuo kelia realų pavojų demokratinei santvarkai yra ribojamos tokio asmens pagrindinės konstitucinės

teisės. Ribojančios priemonės gali būti taikomos ne tik iškilusiai grėsmei pašalinti, bet ir siekiant užkirsti kelią tokios grėsmės atsiradimui ateityje. Pagrindinių konstitucinių teisių atėmimą ir jo mastą skelbia Federalinis Konstitucinis Teismas.

16. Federalinis Konstitucinis Teismas yra įgaliotas nagrinėti skundus ir priimti sprendimus dėl rinkimų teisėtumo, kitaip sakant, užtikrinti piliečių konstitucinę teisę dalyvauti demokratiškuose rinkimuose.

17. Vokiško konstitucinio skundo modelio esmė tokia: šis skundas grindžiamas tuo, kad priimant sprendimą buvo pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos pareiškėjo procesinės teisės arba tuo, kad teisės norma buvo pritaikyta Konstitucijai prieštaraujančiu būdu, t. y. buvo pasiremta tokia normos interpretacija, kuri neatitinka Konstitucijos nuostatų. Asmens konstitucinio skundo paskirtis – apsaugoti individualias subjektines Konstitucijos garantuojamas teises ir kartu užtikrinti objektyvią iš Konstitucijos kylančią teisinę tvarką.

18. Asmenų konstitucinių skundų nagrinėjimas sudaro 96 procentus Federalinio Konstitucinio Teismo sprendžiamų bylų. Maždaug tik 2,5 procentai visų paduotų konstitucinių skundų yra patenkinami, tačiau net ir tie keli procentai turėjo teigiamos įtakos Vokietijos teisei sistemai bei asmens teisių ir laisvių gynybos efektyvumui. Federalinio Konstitucinio Teismo priimtų sprendimų dėka buvo išplėtotas ir įtvirtintas Pagrindinis įstatymas valdžios ir visuomenės „sąmonėje“; žmonės suvokė, kad jie yra labiau saugomi nuo netinkamų valdžios veiksmų. Didėjantis konstitucinių skundų skaičius sumažino antikonstitucinių įstatymų skaičių, o kartu ir žmogaus teisių pažeidimų skaičių.

Manytina, kad ir Lietuva galėtų pasinaudoti Vokietijos patirtimi, įvesdama konstitucinio skundo institutą. Konstitucinio skundo paskirtis – ne tik asmens teisių apsauga, bet kartu konstitucinio skundo institutas padeda aiškinti, interpretuoti ir plėtoti objektyviąją konstitucinę teisę, taip pat turi didelę reikšmę konstituciniam šalies gyvenimui, demokratijos plėtrai bei apsaugai.

19. Atskirąją nuomonę derėtų vertinti kaip teisėjo orumo ir vidinio nepriklausomumo išraišką. Reikia pripažinti, kad teisėjų atskiroji nuomonė negali kelti grėsmės teismo prestižui, o atvirkščiai – gali jį tik sustiprinti. Visuomenė, stebinti teismo veiklą, mato, kad teismą sudaro laisvi, nepriklausomi teisėjai, kurie nebijo viešai ginti savo nepriklausomą požiūrį ir prisiimti už

jį asmeninę atsakomybę. Pastaraisiais dešimtmečiais išaugo Federalinio Konstitucinio Teismo autoritetas, jo teigiamas veiklos įvertinimas išsilavinusių Vokietijos sluoksnių tarpe.

20. Vokietijoje įstatymo konstitucingumo kontrolės institutas buvo kuriamas vadovaujantis tradicine „negaliojimo koncepcija“, tai koncepcija, pagal kurią nekonstituciniai įstatymai laikomi negaliojančiais *ipso iure* (lot. pačia teise, iš teisės, dėl įstatymo). Tačiau tam tikrose teisinėse situacijose retroaktyvaus įstatymo (ar jo dalių) pašalinimas iš teisės sistemos nėra pats tinkamiausias būdas ištaisyti tą padėtį, kuri neatitinka Konstitucijos reikalavimų. Dažniau priimami sprendimai dėl dalinio kokybinio anuliavimo, kuriais Teismas pripažįsta, kad įstatymas negalioja tuo mastu, kuriuo taikomas tam tikrai situacijai reguliuoti. 1955 m. buvo parengtas dar vienas metodas, skirtas išvengti grynojo ir paprastojo anuliavimo - Konstituciją atitinkančios interpretacijos metodas. Įstatymas lieka galioti su sąlyga, kad bus interpretuojamas taip, kaip jį interpretavo Federalinis Konstitucinis Teismas. Į Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymą buvo įtrauktas ir atidėto anuliavimo metodas. Taigi įstatymas buvo pripažįstamas neatitinkančiu Pagrindinio įstatymo, tačiau nepaskelbiamas niekiniu. Konstitucinio Teismo galimybė nustatyti įstatymo, prieštaraujančio Konstitucijai, negaliojimo terminą, padeda išvengti tokios padėties, kai teisiniai santykiai, kuriuos reguliavo toks įstatymas, lieka ilgą laiką visai nereguluoti.

21. Šio darbo pradžioje autorė kėlė dvi hipotezes:

1) Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas daro poveikį teisinei sistemai bei visuomenės teisinės sąmonės formavimuisi;

2) Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai yra pakankami, kad būtų užtikrinta Konstitucijos apsauga ir demokratija.

Baigiamajame darbo skyriuje buvo apibendrinti gauti rezultatai bei pamėginta atsakyti, ar pasitvirtino keltos hipotezės.

Apibendrinant šiame darbe pateiktus faktus ir analizes, darytina išvada, kad Federalinis Konstitucinis Teismas, sprenddamas įvairius dogmatinius klausimus, daro neabejotiną įtaką teisei. Federalinis Konstitucinis Teismas ne tik pats kaip institucija pelnė autoritetą ir visuomenės pagarbą, bet ir įtakojo Pagrindinio įstatymo reikšmės suvokimą, autoriteto didėjimą bei padarė įtaką politinės kultūros vystymuisi ir piliečiui teisinės savimonės formavimuisi. Piliečių pasitikėjimas teismu produkavo jo autoriteto kilimą. Vokietijos piliečių pasitenkinimas demokratija taip pat yra Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo nuopelnas.

Šiandien konstitucinės justicijos institutas tapo visuotinai pripažintu demokratinės konstitucinės santvarkos elementu. Konstitucinės justicijos įtvirtinimas siejamas su teisinės valstybės principu, kurio būdingiausias bruožas – teisės viršenybės pripažinimas. Taip pat darytina išvada, kad Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai yra pakankami, kad būtų užtikrinta Konstitucijos apsauga ir demokratija.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Norminė literatūra:

1. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. - Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 1994. - 95 p.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai:

3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 251, 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 691 ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1999, Nr.109-3192.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. kovo 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valdininkų įstatymo 20 straipsnio trečios dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“// Valstybės žinios. 1998, Nr.25-650.

II. Specialioji literatūra:

5. Abramavičius A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje//Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, Nr.11 (101), p. 15-21.- ISSN 1392-6195.
6. Bacevičius V. Apkaltos institutas ir konstitucinė atsakomybė: probleminiai aspektai// Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, Nr. 9 (111), p. 94 - 104. - ISSN 1392-6195.
7. Birmontienė T. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda: kolektyvinė monografija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2001. – 408 p.- ISBN 9955-442-61-1.
8. Favoreu L. Konstituciniai teismai. - Vilnius: Garnelis, 2001. - 175 p. - ISSN 1392-1673.

9. Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis teismas. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. - 318 p. - ISBN 9955-557-19-2.
10. Jarašiūnas. E. Nuo pirmosios iki naujausių konstitucijų: keletas minčių apie konstitucinio reguliavimo raidą / Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą: kolektyvinė monografija. - Vilnius: MRU Leidybos centras, 2005, - p. 9- 33. - ISBN 995519006X.
11. Kybartienė E. Konstituciniai teismai Europos Sąjungos teisinėje erdvėje//Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, Nr. 7 (97), p. 55-63. – ISSN 1392-6195.
12. Kūris E. Konstitucija kaip teisė be spragu/Tarptautinės konferencijos „Konstitucinė dimensija“ medžiaga // Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, Nr.12 (90), p. 7-14. – I SSN 1392-6195.
13. Limbach J. Das Bundesverfassungsgericht. – München: Beck, 2001. - 96 p.- ISBN 3 406 44761 9.
14. Maksimaitis M. Užsienio teisės istorija. – Vilnius: Justitia, 1998. – 462 p. – ISBN 9986 567 20.
15. Pieroth B., Silberkuhl P. Die Verfassungsbeschwerde. - Münster: ZAP Verlag, 2008. – 718 p.- ISBN 978-3-89655-373-7.
16. Staugaitytė V. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimo iš teisės sistemos atidėjimas Lietuvos ir užsienio valstybių konstitucinių teismų praktikoje//Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, Nr. 2 (80), p. 100-111.- ISSN 1392-6195.
17. Staugaitytė V. Atskiroji nuomonė konstitucinėje justicijoje: teismo kolegialumas vs. teisėjo vidinis nepriklausomumas//Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, Nr. 9 (111), p. 125-131. - ISSN 1392-6195.
18. Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.- 615 p. - ISBN 9955-557-17-6.
19. Vainiutė M. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas/Užsienio šalių konstitucijos. Mokomasis leidinys. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004, p. 39-105 – ISBN 9955 563 70 2.
20. Vainiutė M. Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinis įstatymas/Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą: kolektyvinė monografija. - Vilnius: MRU Leidybos centras, 2005, p. 81-131 - ISBN 995519006X.

21. Vaišvila A. Teisės teorija. - Vilnius: Justitia, 2000.- 375 p. - ISBN 9986-567-41-6.
22. Zuck R. Das Recht der Verfassungsbeschwerde. - München: Verlag C.H.Beck, 2006. – 411 p.- ISBN 3406467237.
23. Žilys J. Konstitucinis teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001.- 214 p. - ISBN 9986-452-77-5.
24. Žilys J. Socialinė valstybė konstitucinėje teisėje//Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, Nr.12 (90), p. 16. – I SSN 1392-6195.

III. Elektroniniai šaltiniai:

Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo praktika:

25. BVerfG, Beschluß vom 20.01.1999 - 2 BvG 2-95. Antragsfrist im Bund-Länder-Streit//<http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/1999/1>. [žiūrėta 2009 09 15].
26. BVerfG, Urteil vom 23.10.1952 - 1 BvB 1/51. SRP-Urteil/ LSK 1952, 854794// <http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata\ents\lsk\1952\lsk.1952.njw854794.htm&pos=0> [žiūrėta 2009 09 15].
27. BVerfG, Urteil vom 24. 2. 1953 - 1 BvL 21/51. Inzidentprüfungsrecht der Gerichte gegenüber vorkonstitutionellem Recht// <http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata\zeits\njw\1953\cont\njw.1953.497.3.htm&pos=2> [žiūrėta 2009 10 14].
28. BVerfG, Urteil vom 6. 2. 1956 - 2 BvH 1/55. Wahlrechtsstreitigkeit in Baden-Württemberg, Aktivlegitimation//<http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata\zeits\njw\1956\cont\njw.1956.905.1.htm&pos=0> [žiūrėta 2009 05 17].
29. BVerfG, Urteil vom 3. 5. 1956 - 1 BvC 1/55. Wählbarkeitsvoraussetzungen/ NJW 1956 Heft 24// <http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata\zeits\njw\1956\cont\njw.1956.905.2.htm&pos=1>. [žiūrėta 2009 05 15].
30. BVerfG, Urteil vom 17.08.1956 - 1 BvB 2/51. Verfassungswidrigkeit der KPD //<http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata\zeits\njw\1956\cont\njw.1956.1393.1.htm&pos=0&hlwords=#xhlhit> [žiūrėta 2009 05 11].

31. BVerfG, Urteil vom 28.02.1961. Kompetenzabgrenzung zwischen Bund und Ländern bei Rundfunk und Fernsehen//<http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata\zeits\njw\1961\cont\njw.1961.547.1.htm&pos=0&hlwords=bverfg%3a#xhlhit> [žiūrėta 2009 10 17].
32. BVerfG, Urteil vom 25. 2. 1975 - 1 BvF 1 - 6/74. Verfassungsrechtliche Grenzen der Strafbarkeit des Schwangerschaftsabbruchs//
<http://beck-online.beck.de/Default.aspx?typ=reference&y=300&z=NJW&b=1975&s=573> [žiūrėta 2009 10 14].
33. BVerfG, Entscheidung vom 16.02.1983 - 2 BvE 1/83 u. a. Voraussetzungen der Bundestagsauflösung gem. Art. 68 GG//
<http://beck-online.beck.de/?typ=reference&y=300&z=NJW&b=1983&s=735> [žiūrėta 2009 10 04].

Kiti elektroniniai šaltiniai:

34. Bayern und das Grundgesetz//
www.landtag-bayern.de/cps/rde/.../19842_BayernGG_Gesamt.pdf [žiūrėta 2009 05 07].
35. Bornemann B. Politisierung des Rechts und Verrechtlichung der Politik durch das Bundesverfassungsgericht?//<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=45&hid=101&sid=3fb36b4c-0139-47bb-8221-89bb03bcc694%40sessionmgr104> [žiūrėta 2008 12 07].
36. Bučalis L. Ar Konstitucinis Teismas savo nutarimuose gali išeiti už pradinio kreipimosi ribų?// <http://vaidila.vdu.lt/~teise/IJBL/tom1/nr3/01-Bucalis.pdf> [žiūrėta 2009 06 29].
37. Daktarienė I. Ar tiesioginio asmens kreipimosi į konstitucinį teismą galimybė – konstitucinių asmens teisių garantas?// <http://vaidila.vdu.lt/~teise/IJBL/tom3/nr3/05-Daktariene.pdf> [žiūrėta 2009 07 09].
38. Dürig G., Maunz Th. Grundgesetz. Kommentar //http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMaunzDuerigKoGG%5F53%2FGG%2Fcont%2FMaunzDuerigKoGG%2EGG%2EA18%2ET2%2Ehtm [žiūrėta 2008 12 23].
39. Europos Konstitucinių Teismų Konferencijos XIV kongreso 2008 m. birželio 2-7 d. bendras pranešimas „Legislatyvinės omisijos problemos konstitucinėje jurisprudencijoje“//
http://www.lrkt.lt/conference/Pranesimai/Bendrasis%20pranesimas_LT.doc [žiūrėta 2009 06 27].

40. Gerhardt M. Probleme des gesetzgeberischen Unterlassens in der Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts/ Bericht des Bundesverfassungsgerichts für die XIV. Konferenz der Europäischen Verfassungsgerichte 2008//
http://www.lrkt.lt/conference/Pranesimai/GER_ReportGerman.doc [žiūrėta 2009 07 11].
41. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland//
http://www.bundesregierung.de/Webs/Breg/buergerfest/DE/Grundgesetz/grundgesetz.html__nnn=true?tocId=doc799968bodyText2 [žiūrėta 2009 04 16].
42. Kūris E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija//
<http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/12.pdf> [žiūrėta 2009 10 11].
43. Limbach J. Das Bundesverfassungsgericht und das Minderheitsvotum. Einführung des Minderheitsvotums am Verfassungsgerichtshof. 16. Oktober 1998. Stenografisches Protokoll//
http://www.parlament.gv.at/PG/DE/XX/III/III_00151/fname_119511.pdf [žiūrėta 2008 11 05].
44. Limbach J. Das Bundesverfassungsgericht als politischer Machtfaktor// <http://whi-berlin.de/limbach> [žiūrėta 2008 12 05].
45. Limbach J. die Kooperation der Gerichte in der zukünftigen europäischen Grundrechtsarchitektur // <http://whi-berlin.de/limbach> [žiūrėta 2008 12 05].
46. Limbach J. 60 Jahre Demokratie in Deutschland unter der Herrschaft des Grundgesetzes//http://www.den-haag.diplo.de/Vertretung/denhaag/de/LimbachGG__DownloadD,property=Daten.pdf [žiūrėta 2009 10 05].
47. Limbach J. Der Vorrang der Verfassung// <http://www.ueberseeclub.de/vortrag/vortrag-2000-11-16.pdf> [žiūrėta 2008 12 05].
48. Maunz Th., Schmidt – Bleibtreu B., Klein F., Bethge H. Bundesverfassungsgerichtsgesetz//
<http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fkomm%2FMauSchmKleBetKoBVerfGG%5F29%2FBVerfGG%2Fcont%2FMauSchmKleBetKoBVerfGG%2EBVerfGG%2EP1%2ET44%2Ehtm> [žiūrėta 2008 11 12].
49. Ragauskas P. Konstitucinio teismo vaidmuo įstatymų leidyboje//
<http://www.teise.org/admin/docs/upload/2004%201%20Petras.doc> [žiūrėta 2009 08 12].
50. Schlaich K., Korioto S. Das Bundesverfassungsgericht//http://beck-online.beck.de/Default.aspx?typ=reference&y=400&w=SchlaichKoriotoHdbBVerfG&name=SchlaichKoriotoHdbBVerfG&gl=1_I [žiūrėta 2008 12 11]
51. Scholler H., Dr. Straßmair S. Bundesverfassungsgericht und Verfassungsbeschwerde.//

http://www.heinrich-scholler.de/05_BVerfG.pdf [žiūrėta 2008 12 09].

52. Scholler H., Dr. Straßmair S. Das Grundgesetz der Bundesrepublik Deutschland.//

www.heinrich-scholler.de/06_Aufgaben_und_Funktionen_der_Gundrechte.pdf. [žiūrėta 2008 12 09].

53. Šabanavičiūtė G. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas: magistro darbas: 01 S – Teisė.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. – 63 p. -URL:

http://vddb.library.lt/obj/LT-eLABa-0001:E.02~2006~D_20061214_092703-49119 [žiūrėta 2008 10 09].

54. Valee T. Das Bundesverfassungsgericht im politischen System Deutschlands - Zur Frage der Justizialisierung der Politik// www.pug-forum.de/ausgabe0108/vallee.pdf [žiūrėta 2008 12 02].

Žodynai:

55. Deutsches Universal – wörterbuch/ Sudarytojai Klosa A., Kunkel – Razum K., Scholze – Stubenrecht W.- Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag, 2001. – 1892 p. – ISBN 3 411 05504 9.

56. Vokiečių – lietuvių kalbų žodynas/Sudarytojai Križinauskas J., Smagurauskas S.- Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2001.-1239 p. – ISBN 5 420 01478 5.

57. Vokiečių – lietuvių kalbų teisėtvarkos žodynas/Sudarytojai Addo L., Dantienė L., Sagaitienė I., Slaminskienė N.- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2004.- 314 p. – ISBN 9955 563 85 0.

Ražukienė J. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas, 2009.- 88 p.

ANOTACIJA

Šiame darbe analizuojama Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo poveikis teisei sistemai bei visuomenės teisinės sąmonės formavimui, apžvelgiama konstitucingumo raida Vokietijoje, vertinama Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo bei jo teisėjų statusas, apibūdinama teismo struktūra, formavimo tvarka, taip pat nagrinėjami Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai.

Pagrindiniai žodžiai: Konstitucinis Teismas, Federalinis Konstitucinis Teismas, konstitucionalizmo raida, Federalinio Konstitucinio Teismo statusas, Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai, atskiroji nuomonė, konstitucinis skundas.

Ražukienė J. German Federal Constitutional Court, 2009.- 88 p.

ANOTATION

The impact of German Federal Constitutional Court on legal system and formation of public legal consciousness is analysed, the development of constitutionality in Germany is reviewed, German Federal Constitutional Court's and their judges' status is assessed, court

structure and formation order are described, as well as powers of the German Federal Constitutional Court are discussed in this paper.

Key Words: Constitutional Court, the Federal Constitutional Court, the development of constitutionalism, status of the Federal Constitutional Court, authorization of the Federal Constitutional Court, separate opinion, the constitutional complaint.

Raktiniai žodžiai: Konstitucinis Teismas, Federalinis Konstitucinis Teismas, konstitucionalizmo raida, Federalinio Konstitucinio Teismo statusas, Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai, atskiroji nuomonė, konstitucinis skundas.

VOKIETIJOS FEDERALINIS KONSTITUCINIS TEISMAS

SANTRAUKA

Užtikrinant Konstitucijos viršenybę, svarbi visapusiška jos gynyba, tačiau svarbiausias vaidmuo tenka teisinei apsaugai, kuri vykdoma įgyvendinant konstitucinę justiciją. Būtent konstitucinės justicijos institucijai tenka svarbiausioji užduotis – laiduoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje. Vokietijos Federacinėje Respublikoje konstitucinės kontrolės vykdymas pavestas Federaliniam Konstituciniam Teismui. Viena pagrindinių Konstitucinio Teismo užduočių – kontroliuoti valdžios galias, išsaugant Konstitucijos nepažeidžiamumą. Kitaip sakant, Federalinis Konstitucinis Teismas privalo prižiūrėti valdžios institucijas, kad jos nepažeidintų Konstitucijos. Taip pat viena iš pagrindinių funkcijų įvardijama ir konstitucinių asmens laisvių apsauga, kurios išraiška yra konstitucinio skundo institutas.

Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas yra priskiriamas ypač dideles galias turinčių teismų grupei. Federalinis Konstitucinis Teismas nagrinėja ginčus, priskirtus jo

kompetencijai, ir aiškina Pagrindinio įstatymo normas. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas – vienas pirmųjų, įkurtų Europoje pagal H.Kelzeno modelį, padaręs neabejotiną įtaką kitų šalių konstitucinės kontrolės institucijoms. Lietuvos Konstitucinis Teismas taip pat priklauso šiam konstitucinės kontrolės modeliui. Lietuvos konstitucinės teisės mokslo atstovams ir praktikams svarbi Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo kompetencijos analizė, sprendžiant asmens konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo Lietuvos Respublikos Konstitucijoje bei kitus klausimus, susijusius su Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įgaliojimais.

Šiame darbe analizuojama Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo poveikis teisei sistemai bei visuomenės teisinės sąmonės formavimui, apžvelgiama konstitucingumo raida Vokietijoje, vertinama Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo bei jo teisėjų statusas, apibūdinama teismo struktūra, formavimo tvarka, taip pat nagrinėjami Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įgaliojimai.

Keywords: Constitutional Court, the Federal Constitutional Court, the development of constitutionalism, status of the Federal Constitutional Court, authorization of the Federal Constitutional Court, separate opinion, the constitutional complaint.

GERMAN FEDERAL CONSTITUTIONAL COURT

SUMMARY

To ensure the supremacy of the Constitution, its full defence is important, but the most important role goes to legal protection, which is implemented when executing constitutional justice. It is the Institution of Constitutional Justice, which has the most important task – to guarantee the supremacy of the Constitution in the legal system. The execution of Constitutional Control in the Federal Republic of Germany is assigned to the Federal Constitutional Court. One of the main tasks of the Constitutional Court is to control the powers of government, while maintaining the integrity of the Constitution. In other words, the Federal Constitutional Court

must supervise the government institutions so that they do not breach the Constitution. One of the other major functions is the protection, which expression is an Institute of Constitutional complaint, of constitutional liberties of an individual.

German Federal Constitutional Court is assigned to the group of courts, having particularly high powers. The Federal Constitutional Court adjudicates disputes falling within its competence and interprets the norms of Basic Law. German Federal Constitutional Court is one of the first established in Europe according to the model of H. Kelsen, which had an undoubted impact on other countries' constitutional control institutions. Lithuanian Constitutional Court also belongs to this model constitutional control. The analysis of competence of the German Federal Constitutional Court is important to the representatives and practitioners of the Lithuanian Constitutional Law of Science, when solving individual's constitutional complaint institute consolidation in the Constitution of the Republic of Lithuania and other issues related to the powers of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania.

The impact of German Federal Constitutional Court on legal system and formation of public legal consciousness is analysed, the development of constitutionality in Germany is reviewed, German Federal Constitutional Court's and their judges' status is assessed, court structure and formation order are described, as well as powers of the German Federal Constitutional Court are discussed in this paper.

1 priedas

1 lentelė. Federalinio Konstitucinio Teismo sudėtis

PIRMASIS SENATAS	ANTRASIS SENATAS
Prezidentas Prof. Dr. Hans-Jürgen Papier (pareigas užima nuo 2002 m. balandžio mėn.)	Viceprezidentas Prof. Dr. Andreas Voßkuhle (pareigas užima nuo 2008 m. gegužės mėn.)
Dr. Christine Hohmann-Dennhardt (pareigas užima nuo 1999 m. sausio mėn.)	Prof. Dr. Siegfried Broß (pareigas užima nuo 1998 m. rugsėjo mėn.)
Prof. Dr. Brun-Otto Bryde (pareigas užima nuo 2001 m. sausio mėn.)	Prof. Dr. Lerke Osterloh (pareigas užima nuo 1998 m. spalio mėn.)
Prof. Dr. Reinhard Gaier (pareigas užima nuo 2004 m. lapkričio mėn.)	Prof. Dr. Udo Di Fabio (pareigas užima nuo 1999 m. gruodžio mėn.)
Prof. Dr. Michael Eichberger	Prof. Dr. Rudolf Mellinghoff

(pareigas užima nuo 2006 m. balandžio mėn.)	(pareigas užima nuo 2001 m. sausio mėn.)
Wilhelm Schluckebier (pareigas užima nuo 2006 m. spalio mėn.)	Prof. Dr. Gertrude Lübbe-Wolff (pareigas užima nuo 2002 m. balandžio mėn.)
Prof. Dr. Ferdinand Kirchhof (pareigas užima nuo 2007 m. spalio mėn.)	Dr. Michael Gerhardt (pareigas užima nuo 2003 m. liepos mėn.)
Prof. Dr. Johannes Masing (pareigas užima nuo 2008 m. balandžio mėn.)	Prof. Herbert Landau (pareigas užima nuo 2005 m. spalio mėn.)

Šaltinis: Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas//
<http://www.bundesverfassungsgericht.de/richter.html>

2 priedas

2 lentelė. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo veikla
(nuo 1951 m. rugsėjo 7 d. iki 2008 m. gruodžio 31 d.)

	Iš viso:	Iš jų:	Procentinė išraiška:	Kreipimosi rūšis:
Kreiptasi į teismą	175. 880	169.592	(96,42%)	Konstituciniai skundai
		3.573	(2,03%)	Dėl konkrečios ir abstrakčios normų kontrolės
		8	(0,01%)	Dėl partijų uždraudimo
		2.682	(1,53%)	Dėl federacijos subjektų ginčų, ginčai dėl kompetencijos
		25	(0,01%)	Procesai, pradėti iki 1960 metų
		167.049	(96,43%)	Konstituciniai skundai, iš jų

Išnagrinėta viso:	173.234			patenkinti - 4.094 (2,5%)
		3.501	(2,02%)	Dėl konkrečios ir abstrakčios normų kontrolės
		8	(0,001%)	Dėl partijų uždraudimo
		2.651	(1,53%)	Dėl federacijos subjektų ginčų, ginčai dėl kompetencijos
		25	(0,01%)	Procesai, pradėti iki 1960 metų

Šaltinis: Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas//

<http://www.bundesverfassungsgericht.de/organisation/gb2008/A-I-1.html>

3 lentelė. Informacija apie kreipimusis į Federalinį Konstitucinį Teismą pagal atskirus metus bei kreipimūsi rūšis

Kreipimūsi rūšis	Iki 1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Viso
Pagrindinių konstitucinių teisių ribojimas	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Partijų uždraudimas	5	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	8
Rinkiminiai ginčai	117	21	6	-	-	7	12	3	6	11	1	184
Kaltinimai federaliniam prezidentui ir teisėjams	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ginčai tarp konstitucinių organų	122	6	2	2	3	1	3	10	5	6	6	166
Normų kontrolė	137	3	1	4	3	4	1	8	1	1	-	163

konstitucinių organų prašymu												
Ginčai tarp federacijos ir žemių	33	-	2	2	2	-	2	3	-	-	-	44
Vieši ginčai tarp federacijos subjektų (PĮ 93 str. 1d.4p.)	73	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	74
Konkreti normų kontrolė (PĮ 100 str.1d.)	3081	40	26	27	36	15	25	26	74	27	33	3410
Konkreti normų kontrolė (PĮ 100 str.2d.)	14	1	-	-	-	9	-	-	3	1	-	28
Konkreti normų kontrolė (PĮ 100 str.3d.)	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8
Individualūs konstituciniai skundai	117528	4729	4705	4483	4523	5055	5434	4967	5918	6005	6245	169592

Saltinis: Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas//

<http://www.bundesverfassungsgericht.de/organisation/gb2008/A-I-4.html>

3 priedas

4 lentelė. Patenkintų konstitucinių skundų skaičius

(pagal 1987 – 2008 metais išnagrinėtas bylas)

Metai	Bendras pateiktų konstitucinių skundų skaičius	Patenkintų skundų skaičius	Procentinė išraiška
1987	2.638	94	3,56%
1988	2.975	84	2,82%
1989	3.204	87	2,72%
1990	3.715	635	17,09%
1991	3.452	246	7,13%
1992	3.782	210	5,55%
1993	4.927	270	5,48%
1994	4.901	161	3,29%
1995	4.743	139	2,93%
1996	4.853	109	2,25%
1997	4.663	45	0,97%

1998	4.615	99	2,15%
1999	4.872	103	2,11%
2000	4.884	76	1,56%
2001	4.575	89	1,95%
2002	4.452	100	2,25%
2003	4.499	81	1,80%
2004	5.343	117	2,19%
2005	4.808	133	2,77%
2006	5.876	136	2,31%
2007	6.037	148	2,45%
2008	5.852	111	1,90%

5 lentelė. Individualių konstitucinių skundų nagrinėjimo trukmė (2000 – 2008 metai)

Konstitucinių skundų nagrinėjimo trukmė	Procentinė išraiška
Vieneri metai	69,4%
Dveji metai	19%
Treji metai	4%
Daugiau kaip ketveri metai	2,2%
Sustabdytas procesas	5,4%

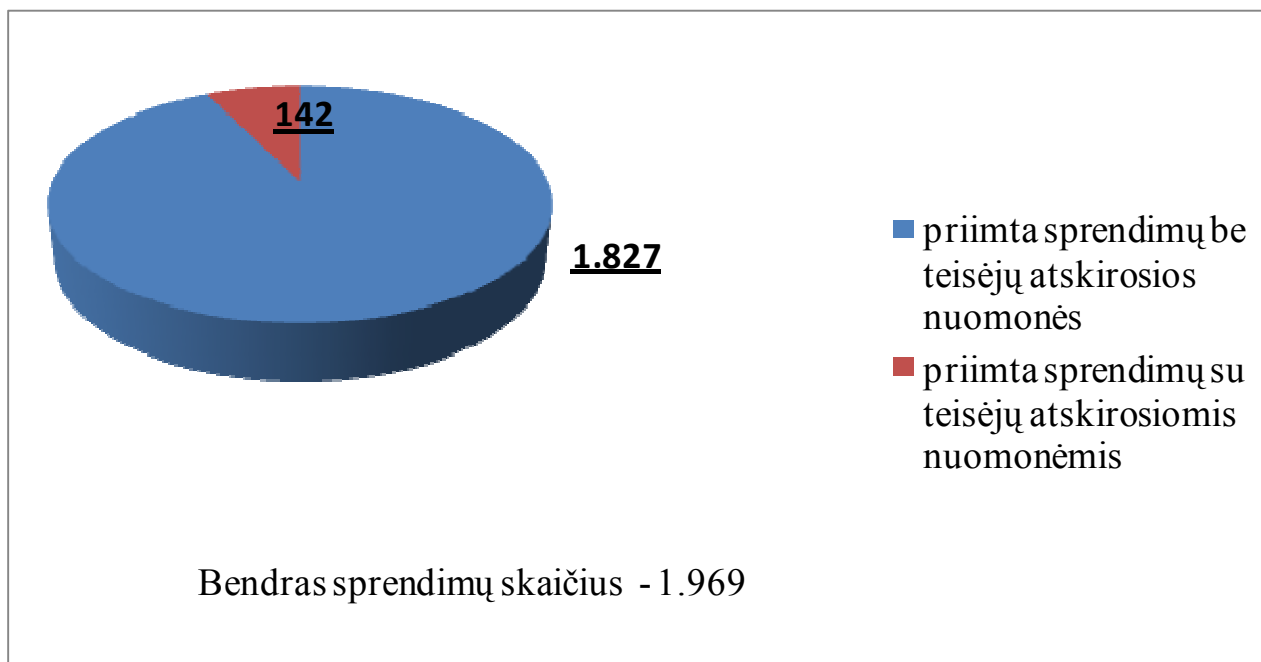
Šaltinis: Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas//

<http://www.bundesverfassungsgericht.de/organisation/gb2008/A-IV-2.html>

4 priedas

1 pav. Atskiroji teisėjų nuomonė

(1971 – 2008 metų Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimai)

6 lentelė. Atskiroji teisėjų nuomonė

Federalinio Konstitucinio Teismo sprendimų bendras skaičius (1971-2008 metais)	Sprendimai, kuriuose nebuvo pareikšta teisėjų atskiroji nuomonė (procentinė išraiška)	Sprendimai, kuriuose buvo pareikšta teisėjų atskiroji nuomonė (procentinė išraiška)
1.969	1.827 (92,79%)	142 (7,21%)

Šaltinis: Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas//

<http://www.bundesverfassungsgericht.de/organisation/gb2008/A-I-7.html>

JOLANTA RAŽUKIENĖ,

El.p. j.razukiene@gmail.com

Darbo baigimo data: 2009-11-20